

# Grönstrukturplan för Arboga kommun



Statliga bidrag till lokala och kommunala naturvårdsprojekt är medfinansierare för genomförande av detta projekt.

2009-02-07

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

DEL 1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund och syfte	5
1.2 Grönstrukturens innehåll och funktion	5
1.3 Avgränsning och läsanvisningar	6
1.4 Arbetsmetod	6
1.5 Enkätundersökning i Arboga stad, Götlunda och Medåker	6
1.6 Ny lagstiftning som berör grönstrukturen	6
1.6.1 Landskapskonventionen	6
DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR	8
2.1 Beskrivning av grönstrukturen i Arboga kommun	8
2.1.1 Landskapets karaktärsdrag	8
2.1.2 Sjöar och vattendrag	10
2.1.3 Natur och vegetation	12
2.1.4 Värdefulla naturmiljöer	14
2.1.5 Kulturlandskapet	22
2.1.6 Värdefulla kulturlandskap och kulturmiljöer	30
2.1.7 Rekreativa värden - upplevelsevärden	32
2.1.8 Anläggningar för rekreation	34
2.2 Värdekärnor för rekreation, biologisk mångfald och kulturarv	36
2.3 Sammanställning av kvaliteter och brister	46
2.3.1 Kvaliteter och möjligheter	46
2.3.2 Brister och hot	47
2.4 Förslag till övergripande mål för grönstrukturen	48
2.5 Skydda, bevara och vårda	51
2.5.1 Skydd av värdefulla naturområden	51
2.5.2 Skogsbruk anpassat till biologisk mångfald och rekreation	53

2.5.3 Skydd av värdefulla kulturlandskap och kulturmiljöer	54
<b>2.6 Riktlinjer för hantering av grönstrukturen i samband med planering</b>	<b>55</b>
2.6.1 Sammanfattning riktlinjer	55
2.6.2 Tre utvecklingsområden för bebyggelse - några synpunkter	56
<b>2.7 Utveckling för rekreation och turism</b>	<b>60</b>
2.7.1 Utveckling av rekreativa stråk	63
2.7.2 Utveckling av områden för rekreation	64
<b>DEL 3 PARKPROGRAM FÖR ARBOGA STAD</b>	<b>67</b>
<b>3.1 Grönstrukturen i Arboga stad</b>	<b>67</b>
3.1.1 Kortfattad beskrivning av grönstrukturen i olika stadsdelar	68
3.1.2 Kulturell identitet	72
3.1.3 Naturvärden och biologisk mångfald	74
3.1.4 Stadsbild	75
3.1.5 Klassificering av parker och grönytor	76
3.1.6 Upplevelsevärden och parkkaraktärer	81
3.1.7 Förskolor och skolor - enkätundersökning	84
<b>3.2 Beskrivning och förslag till åtgärder för av parker och grönområden</b>	<b>85</b>
3.2.1 Tätortsnära skog	85
3.2.2 Arbogaån	85
3.2.3 Parker i de norra stadsdelarna	86
3.2.4 Parker på Söder	89
3.2.5 Parker i Strömsnäs och på Brattberget	89
3.2.6 Grönstråk och gång- och cykelstråk	89
3.2.7 Idrottsplatser	90
3.2.8 Grönytor med särskild funktion eller särskilda anläggningar	90
3.2.9 Trafikgrönytor	90
<b>3.3 Sammanställning av kvaliteter och brister</b>	<b>92</b>
<b>3.4 Mål- och riktlinjer för grönstrukturen i Arboga stad</b>	<b>94</b>
<b>3.5 Sammanfattning av utvecklings- och åtgärdsförslag</b>	<b>96</b>

DEL 4 PARKPROGRAM FÖR GÖTLUNDA OCH MEDÅKER	101
<b>4.1 Götlunda</b>	<b>101</b>
4.1.1 Beskrivning	101
4.1.2 Kvaliteter och värden	103
4.1.3 Brister och hot	103
4.1.4 Förslag till åtgärder	103
<b>4.2 Medåker</b>	<b>104</b>
4.2.1 Beskrivning	104
4.2.2 Kvaliteter och värden	105
4.2.3 Brister och hot	105
4.2.4 Förslag till åtgärder	105
REFERENSER	107
BILAGA 1 NATUR	108
BILAGA 2 KARTBILAGA	111
<b>Landskapskaraktär</b>	
<b>Vegetation</b>	
<b>Naturvård</b>	
<b>Ängs- och betesmarker</b>	
<b>Kulturvärden</b>	
<b>Attraktioner</b>	
<b>Utredningsområden förstärkt skydd</b>	
<b>Ädellöv och betesmarker</b>	
<b>Förslag till utveckling av rekreativa stråk</b>	

## DEL 1 INLEDNING

### 1.1 Bakgrund och syfte

Arboga kommun har låtit ta fram en grönstrukturplan för hela kommunen och med särskilda parkprogram för Arboga stad respektive Götlunda och Medåker. Grönstruktur är ett samlat begrepp för alla gröna områden av olika karaktär och funktion.

Syftet har varit att beskriva och identifiera värden inom grönstrukturen samt ange mål och riktlinjer för hur värden ska bevaras och utvecklas.

Grönstrukturplanen utgör ett underlag för kommunens fysiska planering, t.ex. i översiktsplane- och detaljplanearbetet, som stöd för avvägningar mot andra markanvändningsintressen. Grönstrukturplanen är också vägledande vid planering för gröntornas utveckling och skötsel.

### 1.2 Grönstrukturens innehåll och funktion

Grönstrukturen omfattar mark som inte är bebyggd dvs. landskapet utanför staden och alla grönytor i stad och tätort. Av tradition brukar grönstrukturens värden och funktion främst betraktas utifrån tre aspekter; biologisk mångfald, kulturhistoria och rekreation.

Inom grönstrukturen ryms även andra funktioner. I staden kan vegetation bidra till bättre lokalklimat, skapa visuell avskärmning och försköna stadsbilden. Grönytor kan användas för rening av dagvatten och för att fånga upp näringsämnen från åkrar och reningsverk innan dessa når vattendrag. Klimatförändringarna kan ge grönstrukturen en delvis ny roll. Med ökande regnmängder och höga flöden i åar och vattendrag behöver grönytor i större utsträckning än idag nyttjas för flödesutjämning. I ett hållbarhetsperspektiv kan de tätortsnära grönytorerna också ges en närmare koppling till stadens kretslopp och nyttjas för att producera mat och energigrödor samt användas som mottagare av organiskt avfall såsom slam från reningsverk och biogasanläggningar.

Det är viktigt att se landskapet som en helhet och söka samverka mellan grönstrukturens olika funktioner.



*Arbogaån vid Gamla kyrkogården*

I denna rapport behandlas fyra aspekter:

- 1. Biologisk mångfald (ekologiska aspekter)**  
Grönstrukturens uppbyggnad, samband och variation ger förutsättningar för den biologiska mångfalden både på landsbygden och i staden.
- 2. Kulturhistoriska värden (kulturell identitet med mera)**  
Grönstrukturen är bärare av ortens kulturhistoria och kulturella identitet.
- 3. Rekreativa värden (upplevelsevärden och sociala aspekter)**  
Landskapet utanför staden används för upplevelser, avkoppling, återhämtning och för fritidsaktiviteter av olika slag. Parken är vårt yttre vardagsrum för sociala möten, aktivitet och avkoppling. Natur och parker har också pedagogiska värden.
- 4. Stadsbild/landskapsbild**  
Grönstrukturen förbättrar lokalklimat, skapar visuell avskärmning och förskönar stadsbilden.

### 1.3 Avgränsning och läsanvisningar

Övergripande grönstruktur för hela kommunen redovisas i Del 2. Förutom beskrivningar anges mål- och riktlinjer samt förslag till utveckling av biologiska värden, kulturlandskap och rekreationsområden. Tätorterna behandlas separat med ett parkprogram för Arboga stad, Del 3, och ett parkprogram för Götlunda och Medåker, Del 4.

Som fristående dokument finns ”Trädplan för Arbogas centrala delar” från 2001 som utgör ett mer detaljerat planeringsunderlag för trädplantering i och kring stadskärnan.

### 1.4 Arbetsmetod

Grönstrukturplanen har tagits fram av WSP Samhällsbyggnad i samarbete med Arboga kommuns tekniska förvaltning.

Information har inhämtats från kommunens tjänstemän och representanter för olika intresseorganisationer (Svenska naturskyddsföreningens lokalavdelning, Arboga orienteringsklubb m.fl.).

Textunderlag och kartor avseende värdefulla natur- och kulturmiljöer har inhämtats från Länsstyrelsen i Västmanlands län, Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen och Arboga kommun.

Många värdefulla grönområden i kommunen och nästan alla parker i Arboga stad har besökts.

Befintligt kunskapsunderlag och inventering har därefter kombinerats i analys av kvaliteter, brister och utvecklingsmöjligheter.

### 1.5 Enkätundersökning i Arboga stad, Götlunda och Medåker

Som underlag för grönstrukturplanen har Arboga kommuns tekniska förvaltning skickat en enkät till kommunens alla skolor och förskolor. Ca 50 svar har inkommit. Svaren visar att parker och grönområden främst används i de lägre klasserna och i förskolan. Tillgänglighet och korta avstånd är viktigt och naturmark uppskattas mer än park. För de mindre barnen uppskattas närliggande natur och parker med bra lekmöjligheter. För årskurs

4-9 är pedagogiskt intressanta naturområden och idrottsanläggningar/motionsspår viktiga men de nyttjas med något undantag relativt sällan.

Enkäten tyder på att skolor som har nära till pedagogiskt intressanta grönområden nyttjar utemiljön mer än övriga, med den positiva effekten att barn och ungdomars utevistelse ökar.

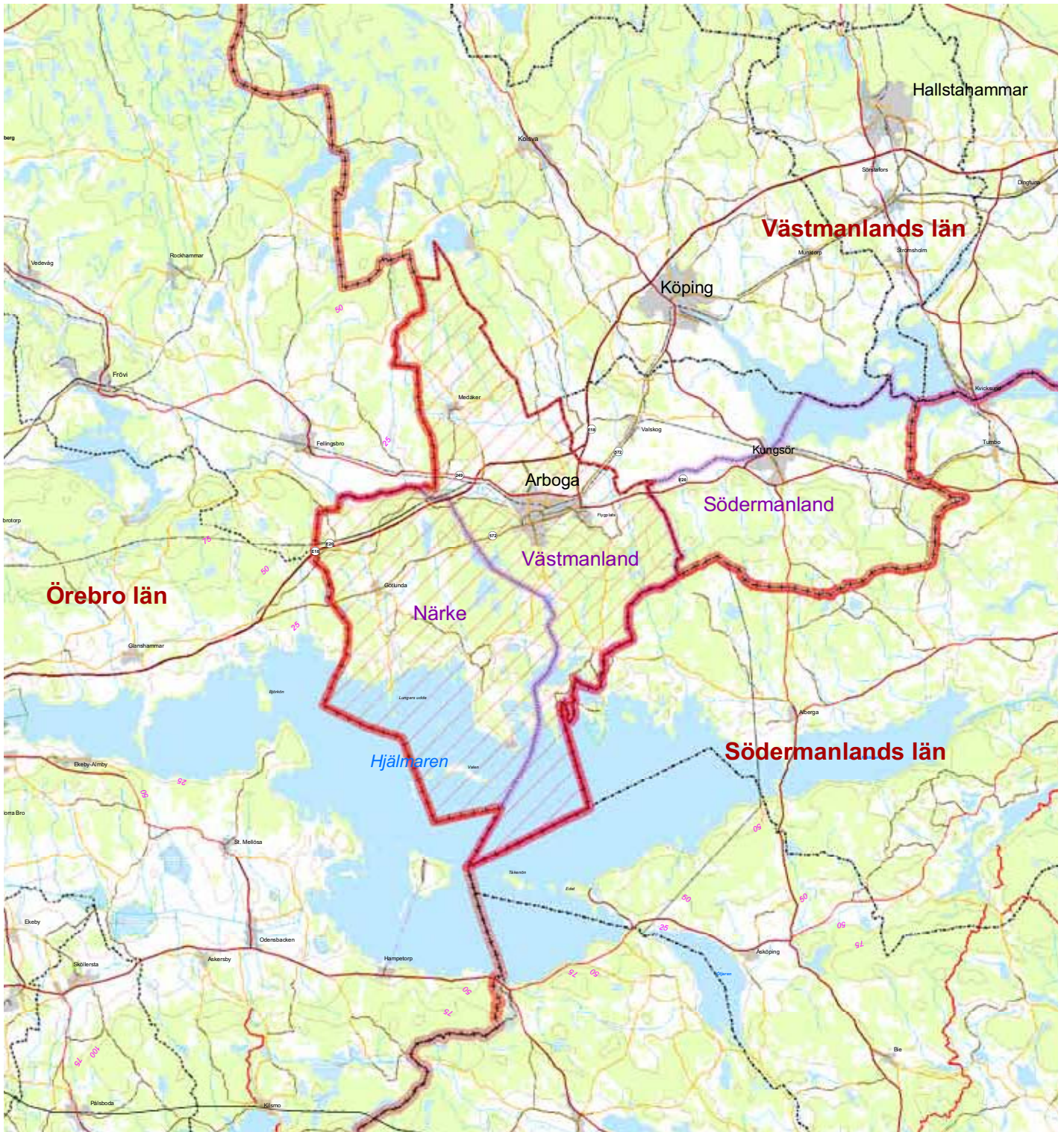
Enkätresultaten redovisas i parkprogrammet under respektive ort.

### 1.6 Ny lagstiftning som berör grönstrukturen

#### 1.6.1 Landskapskonventionen

Sverige har skrivit under den europeiska landskapskonventionen. Riksantikvarieämbetet har under 2008 lämnat ett förslag till regeringen hur Europeiska landskapskonventionen kan genomföras i Sverige. Konventionen har tillkommit på initiativ av Europarådet och syftar till att föra upp landskapet och dess betydelse på agendan i Europa samt att säkerställa ”det gemensamma landskapsarvet”. Den Europeiska landskapskonventionen slår fast landskapets betydelse för människors välbefinnande. Konventionen gör ingen skillnad på stad och landsbygd, förort och tätort, vackert och oskönt, värdefullt eller degraderat - konventionen omfattar alla landskap. Landskapet finns ständigt runt omkring oss, det påverkar oss och det har betydelse för vårt välbefinnande. Landskapet har också betydelse som resurs för ekonomisk verksamhet. Enligt landskapskonventionen ska medlemsländerna definiera landskap som helhetsmiljöer, skydda och bevara men också planera för att utveckla landskap och återställa landskap. Den demokratiska processen är viktig och kommunerna kan komma att få ett ökat ansvar för landskapsfrågor.





*Arboga kommun, länsöversikt*



## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTUKTUR

### 2.1 Beskrivning av grönstrukturen i Arboga kommun

#### 2.1.1 Landskapets karaktärsdrag

##### Slättbygd och förkastningsbrant

Kommunens norra delar utgörs av flack lerslätt med uppstickande berg och moränområden. Slättbygden avgränsas i söder av en 40-80 m hög förkastningsbrant. Strax norr om branten rinner Arbogaån som korsar kommunen i västöstlig riktning och rinner ut i Mälaren.

##### Mellanbygd

Lerområden utbreder sig kring Götlunda och söderut mot Lunger. Där är landskapet mer mosaikartat och uppbrutet av moränryggar med skog.

##### Sprickdalslandskap med skog och mossar

Söder om Arboga stad sänker sig ett skogbevuxet sprickdalslandskap ner mot Hjälmarén. Detta område domineras av morän med stort inslag av tallbevuxna torvmarker och mossar. Norr om Medåker utbreder sig ett blockrikt skogsområde rikt på hällmarker.

##### Åslandskap

Smala rullstensåsar och moränryggar i nord-sydlig riktning bidrar till Arbogaabygdens speciella karaktär. De två mest framträdande åsarna i kommunen är Lungeråsen och Ålhammarsåsen. De löper båda ut i Hjälmarén där de formar uddar och revlar.

##### Hjälmarelandskapet - strandskogar och mosaiklandskap

Kring Hjälmarén finns stora torvmarksområden som i stor utsträckning är uppodlade. Längs med Hjälmarestranden och utmed igenväxande vikar utbreder sig lövsumpskogar och vassområden. Här finns också ett småbrutet landskap med omväxlande svallad morän, grus och små lerområden. Längs Hjälmarén har ett småskaligt odlingslandskap med 1000-åriga anor bevarats och kännetecknas fortfarande av stenmurar och slingrande grusvägar. Kring



*Öppet landskap och förkastningsbranten vid Torpstång*

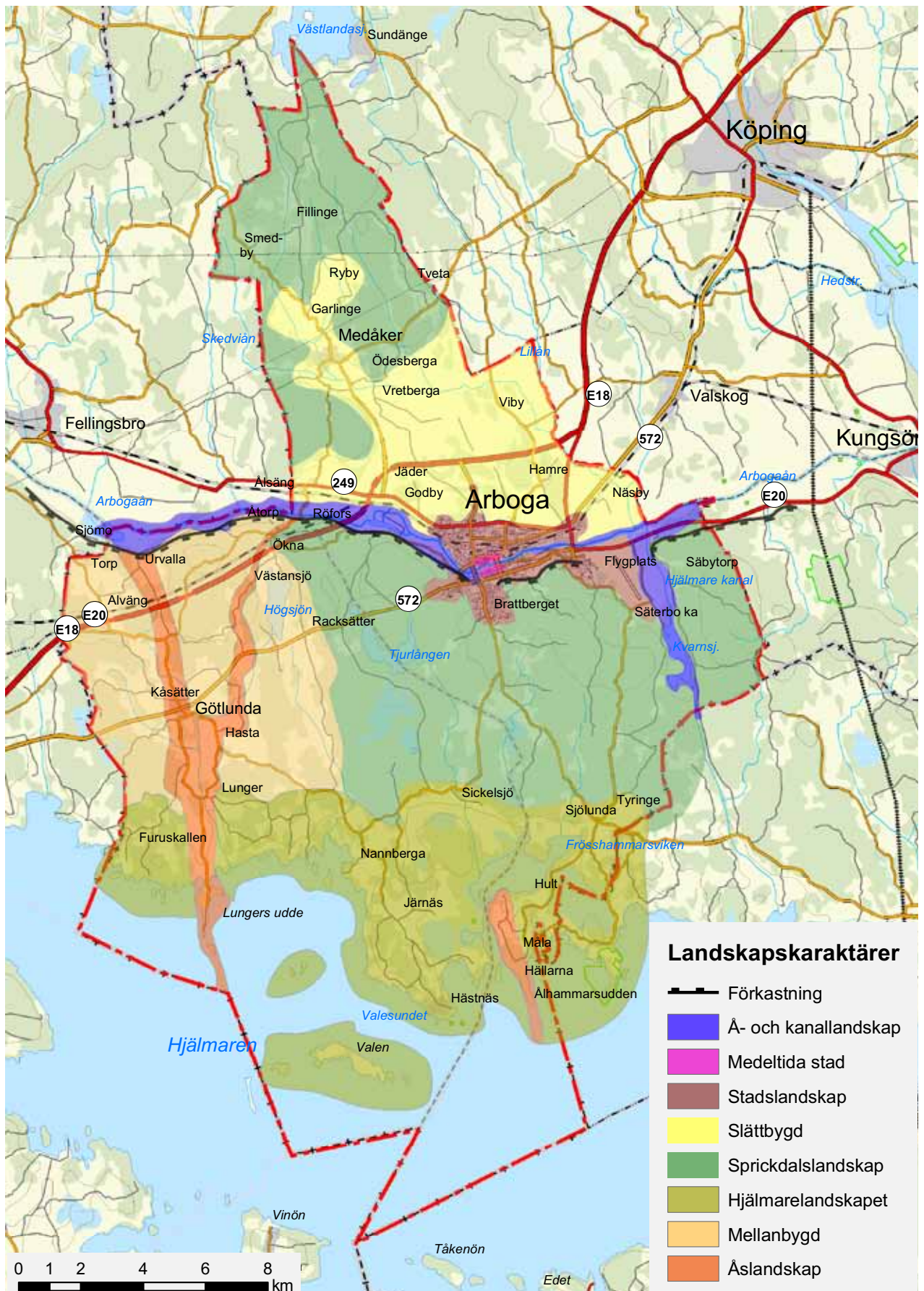


*Åslandskapet med slingrande vägar och tallskog*



*Fuktlövsskog på Frösshammarsön*





Karta A3, se bilaga 2

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

de större gårdarna Sickelsjö och Sjölund utbreder sig ett mer herrgårdsliknande landskap med större åkrar och ädellövskog.

### Å- och kanallandskap

De större vattendragen präglar omgivande landskap. Arbogaån flyter genom åkrar och lövskogsområden och Hjälmare kanal kantas av trädalléer och lummiga lövskogar.

#### 2.1.2 Sjöar och vattendrag

##### Hjälmarens

Hjälmarens som ingår i Arbogaåns avrinningsområde är Sveriges fjärde största insjö, 63 km lång och nära 20 km bred. Den har ett största djup av 22 m och ett medeldjup av 6,05 m. Hjälmarens sänktes 1,9 m på 1880-talet och 190 km<sup>2</sup> våtmarker runt sjön torrlades och kunde odlas upp. Idag utbreder sig fuktlovskogar och al- och videkärr på de nya våtmarker som bildades efter sjösänkningen. Igenväxande vassområden och alkärr återfinns framförallt kring Frösshammarsviken och mot Ekebergsviken. Dessa vatten- och våtmarksområden begränsar tillgängligheten till Hjälmarens. Namnet Hjälmarens härstammar från fornsvenskans ialmas- jalm, jalmning som betyder skrik, dvs. sjön som väsnas eller bullersjön.

Hjälmarens har en särpräglad karaktär med sina lövskogsbevuxna öar där träden ger intryck av att växa direkt upp ur vattnet. Flera öar har bildats efter sjösänkningen och har stort vetenskapligt intresse.

##### Hjälmare kanal

Hjälmarens förbinds med Mälaren genom Hjälmare kanal och Arbogaån. Nivåskillnaden mellan Hjälmarens och Mälaren är ca 22 m. Hjälmare kanal är landets äldsta konstgjorda vattenväg, byggd 1639. Den är 13 km lång och har 9 slussar. Arbogaån och Hjälmare kanal är viktiga båtleder.

##### Arbogaån

Arbogaåns avrinningsområde utgör ca 10 % av Norra Östersjöns vattendistrikt. Större delen av avrinningsområdet ligger inom Örebro län och mindre delar är belägna inom Dalarnas, Västman-



*Några av Hjälmarens särpräglade öar*



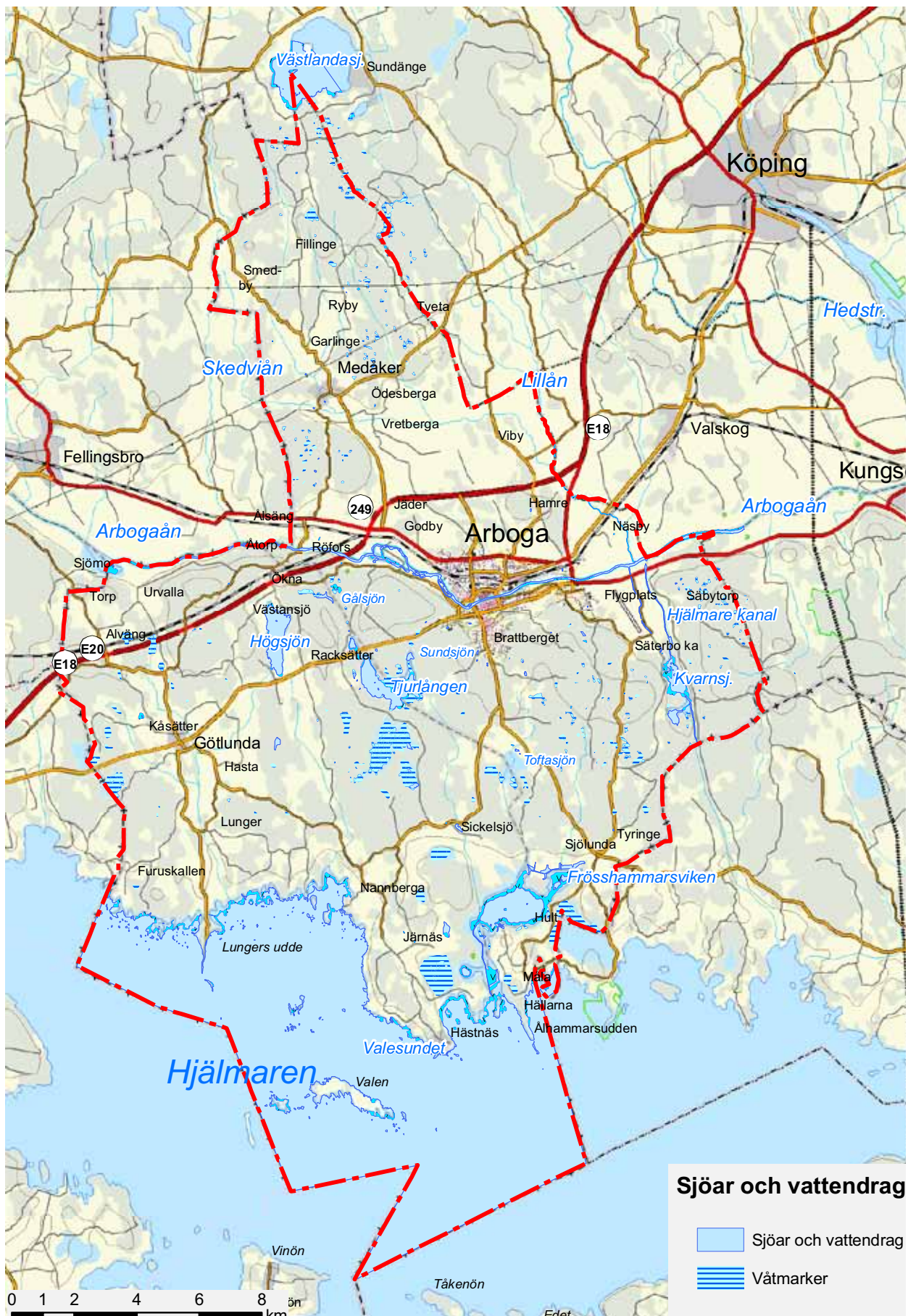
*Hjälmare kanal är Sveriges äldsta kanal*

lands och Södermanlands län. Arbogaån har sitt utlopp i Mälaren, i Galten vid Kungsör. På gränsen mot Örebro län flyter Arbogaån genom den näringsrika Sjömosjön för att vid Jädersbruk övergå i forsar och fall.

##### Mindre sjöar och våtmarker

Arboga kommun gränsar i norr till Västlandasjön. I övrigt saknas sjöar inom slättbygden norr om Arbogaån. I skogsbygden söder om ån finns flera sjöar och tjärnar, de flesta av näringsfattig typ. Några är sänkta och har delvis förlorat sin sjökaraktär såsom Gålsjön, Toftasjön m.fl. Högsjön och Kvarnsjön är fina bad- och fiskesjöar. Andelen myr är liten i kommunen och alla är påverkade av dikning. Fler-talet myrar är näringsfattiga.









*Ädellövskog med ek och hassel växer bland annat på moränkullar vid Tingsbacken norr om Arboga*



*Blandskogar med tall och gran är vanliga i kommunen. De flesta skogar är påverkade av skogsbruk*

### 2.1.3 Natur och vegetation

Skogsmarken inom kommunen består till största delen av barrskog med varierande grad av lövträdsinslag. Skogarna är relativt variationsrika och därmed attraktiva som strövmarker. Skogarna söder om Arbogaån, Brattberget, Jäderskogen och kring Tjurlången samt Bredmossen är viktiga strövområden.

Ädellövskog växer längs Arbogaån och vid Hjälmarens. På Hjälmarens öar kan bestånden vara rester av tidigare mer vidsträckta lövskogar, men i övrigt är de till stor del kulturbetingade. Ädellövskogen hyser en artrik flora och fauna. Även alkärren, framförallt de som kantar Hjälmarens, är artrika.

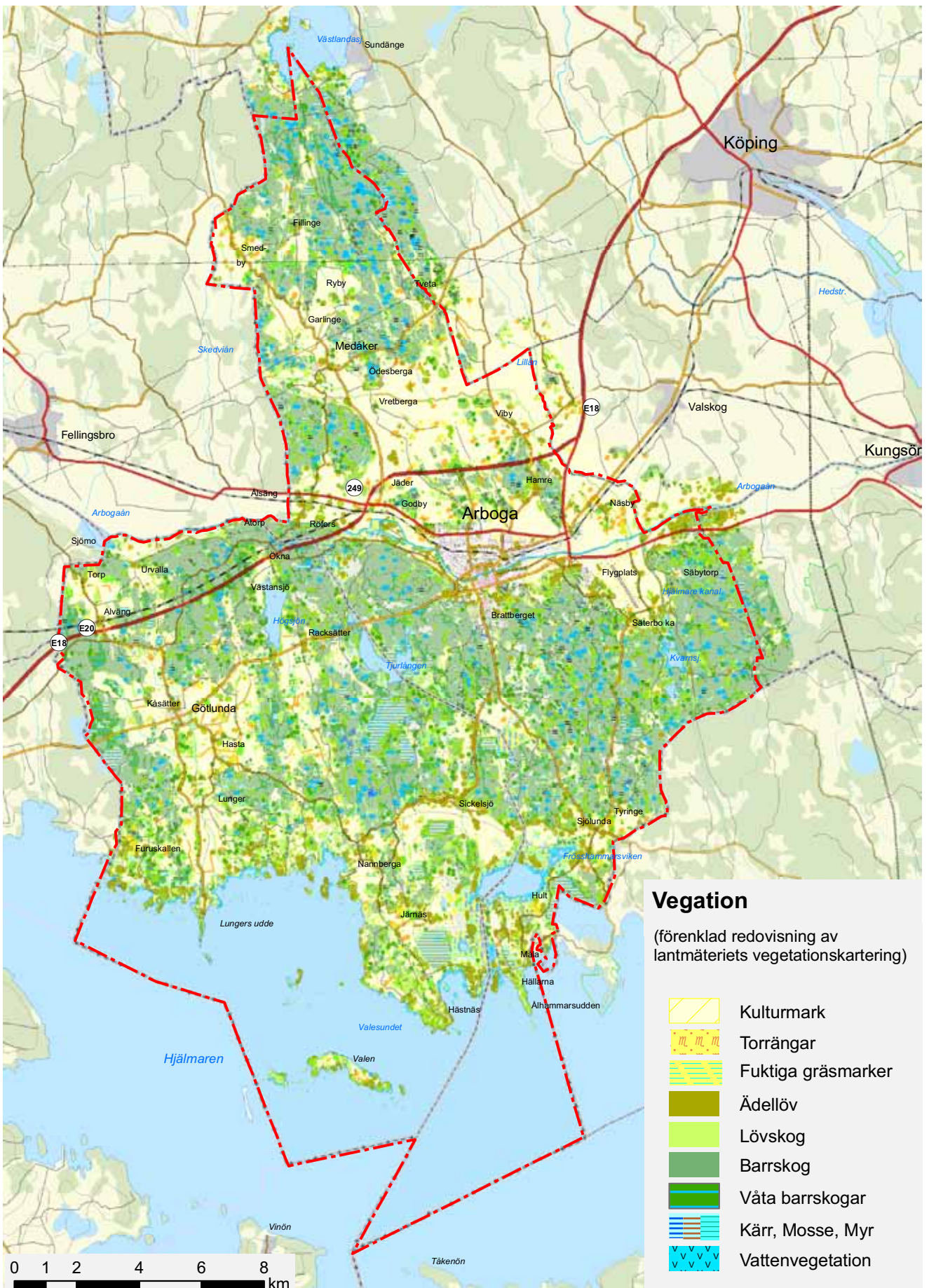
Kulturlandskapets naturtyper med en mosaik av ängs- och hagmarker återfinns främst i Hjälmarens omgivningar vid Nannberga, Skogstorp, Sjölunda och Furuskallen. Naturbetesmarker finns spridda i kommunen i anslutning till gårdar och äldre bybildningar.

Berggrunden inom kommunen utgörs huvudsakligen av sura bergarter. Från Kalkugnsberget och till Koberg i Arboga finns ett stråk med kalkförekomster vilket ger förutsättningar för en artrikare flora.



*Alkärr utbreder sig längs Hjälmarens stränder*









*Najfallet, betesmark söder om Götlunda, är s.k kyrkoreservat och Natura 2000-område*



*Kalkugnsberget är ett av kommunens naturreservat och ett Natura 2000 - område som hyser en varierad och mångformig natur med tallskog på kalkhällmark och gammal granskog*

### 2.1.4 Värdefulla naturmiljöer

#### **Natura 2000**

Natura 2000 är benämningen på ett nätverk av skyddad natur inom EU. Syftet är att bevara vissa utpekade naturtyper och arter som är särskilt angelägna att skydda i ett europeiskt perspektiv. Varje medlemsland har bidragit med sina mest värdefulla naturområden.

Det är upp till varje medlemsland att självt bestämma hur de utpekade områdena bäst kan skyddas och vårdas genom nationell lagstiftning eller på annat sätt. Ett Natura 2000 - område kan skyddas som naturreservat, biotopskyddsområde, miljöstöd eller någon annan typ av avtal. För alla Natura 2000 -områden ska Länsstyrelsen upprätta s.k. bevarandeplaner. I Arboga kommun finns sju Natura 2000 -områden, se Bilaga 1.

Införandet av Natura 2000 i svensk lag innebär att dessa områden får ett starkt skydd mot åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön såsom exploatering för bebyggelse eller vägar, skogsavverkning m.m.

#### **Riksintresse för naturvård**

I Arboga kommun finns fyra riksintresseområden för naturvård:

##### *Valenområdet*

Hjälmarens skärgårdslandskap med fågelliv, betesmarker och ädellövskog

##### *Åsen från Lunger*

Åsbildningen, även i Hjälmarens

##### *Södra Hammaren*

Ädellövskog vid Frösshammarsvikens västra strand

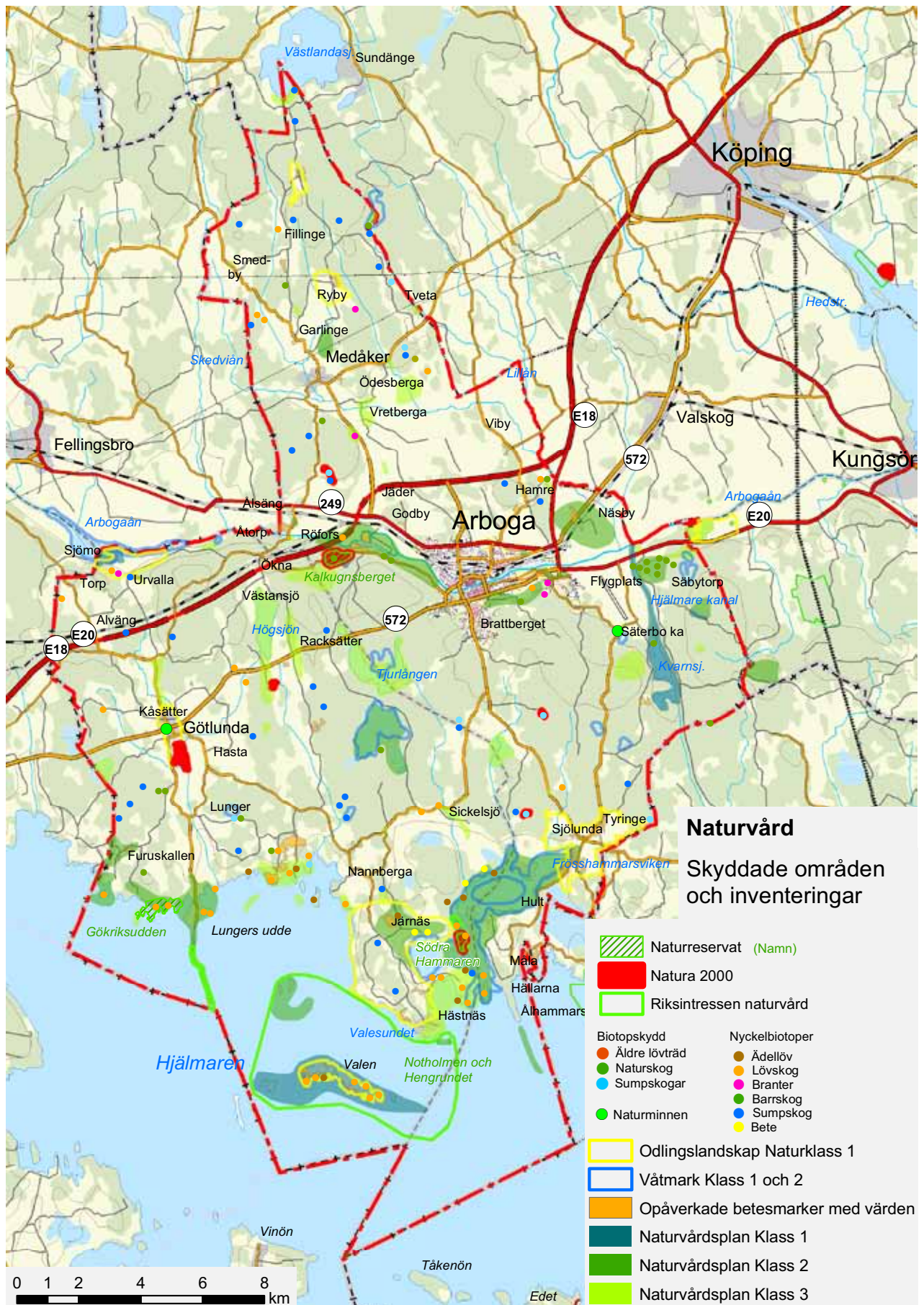
##### *Kalkugnsberget*

Unik tallskog på kalkberggrund med värdefull och sällsynt flora

#### **Naturreservat**

Naturreservat är den ”klassiska” formen av områdesskydd enligt miljöbalken. Syftet med att avsätta ett naturreservat kan skifta inom vida ramar och reservaten har därmed också olika karaktär. Histo-







## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

riskt är det vanligast att naturvärden t.ex. i form av flora utgjort skälet till skydd och att staten har stått för inrättandet. Numera används institutet också i allt större utsträckning för att skydda oexploaterade områden som är viktiga för rekreation. Kommuner kan också inrätta naturreservat. I Arboga kommun finns fyra naturreservat, se Bilaga 1.

### Naturvårdsplan för Västmanlands län (1984)

Naturvårdsplanen för länet redovisar 67 områden inom Arboga kommun. Flertalet områden har mångfasetterade värden. En klassificering utifrån det för varje område viktigaste värdet ger en bild av vilka naturvärden som berörs. 13 områden gäller ädellöv, 11 odlingslandskap, 17 skogsbrukshänsyn, 11 hydrologiskt skydd (våtmarker och sjöar), 14 skydd mot täkt och liknande (geologiska värden) och 2 fågelskydd.

För mer information hänvisas till Länsstyrelsens naturvårdsplan.

### Nyckelbiotoper och biotopskyddsområden

Nyckelbiotoper är ett kvalitetsbegrepp som avser skogsmark där man finner, eller kan förväntas finna, rödlistade arter. En rödlistad art är en art som enligt speciella kriterier bedöms löpa risk att försvinna. En nyckelbiotop är en någorlunda enhetlig livsmiljö som har en avgörande betydelse för den hotade och sällsynta delen av skogens flora och fauna. Markägare är enligt miljöbalken skyldiga att samråda med Skogstyrelsen om åtgärder som kan förändra naturmiljön. Inom kommunen finns idag 118 utpekade nyckelbiotoper.

Mindre mark- och vattenområden som utgör livsmiljö för hotade djur- eller växter, eller som annars är skyddsvärda, kan enligt miljöbalken 7 kap 11§ förklaras som biotopskyddsområden. Vissa områden är generellt biotopskyddade, t.ex. åkerholmar och stenmurar i odlingsmark. I biotopskyddsområden får det inte bedrivas verksamhet som kan skada naturmiljön.

### Naturminnen

I kommunen finns ett antal naturminnen. De flesta är gamla träd, t.ex. färtallen i Götlunda och den gamla lindan vid Säterbo kyrka.



*Utblick mot Valenområdet*



*Den gamla färtallen vid Götlunda är ett av kommunens naturminnen*





*Många av kommunens nyckelbiotoper utgörs av lövskog och flera av dessa ligger utmed Hjälmarestranden*



*Inom kommunen finns 9 nyckelbiotoper knutna till grova ädellövträd. Gamla ekar erbjuder livsmiljöer för flera hotade insektsarter*

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

### Ängs- och hagmarker

Naturliga slåtter- och betesmarker är en hotad naturresurs. Länsstyrelsen kartlade länet 1990 och en uppföljande inventering utfördes 2002-2004. Inom kommunen finns enligt den senare inventeringen inga hävdade slåtterängar.

Enligt inventeringen finns 52 betesmarker med en total areal av 371 ha. Arealen hävdad naturbetesmark hade minskat med 9 % sen inventering 1990. Av dessa bedömdes 6 områden (46 ha) vara restaureringsbara. Igenväxning går fort på de näringsrika markerna vid Hjälmaran och övergivna hagar förlorar snabbt sitt värde.

Två mycket fina betesområden ligger inom Arboga kommun, ön Valen i Hjälmaran och Furuskallen. ”Ingenstans i Västmanlands län finns så mycket

odlarmöda i form av stenmurar och stenrösen att beskåda som vid Furuskallen. På östra gården hålls kulturlämningarna i hävd och ett landskap som söker sin like i det stenigaste Småland har därigenom bevarats.” (Länsstyrelsen 2002-2004)

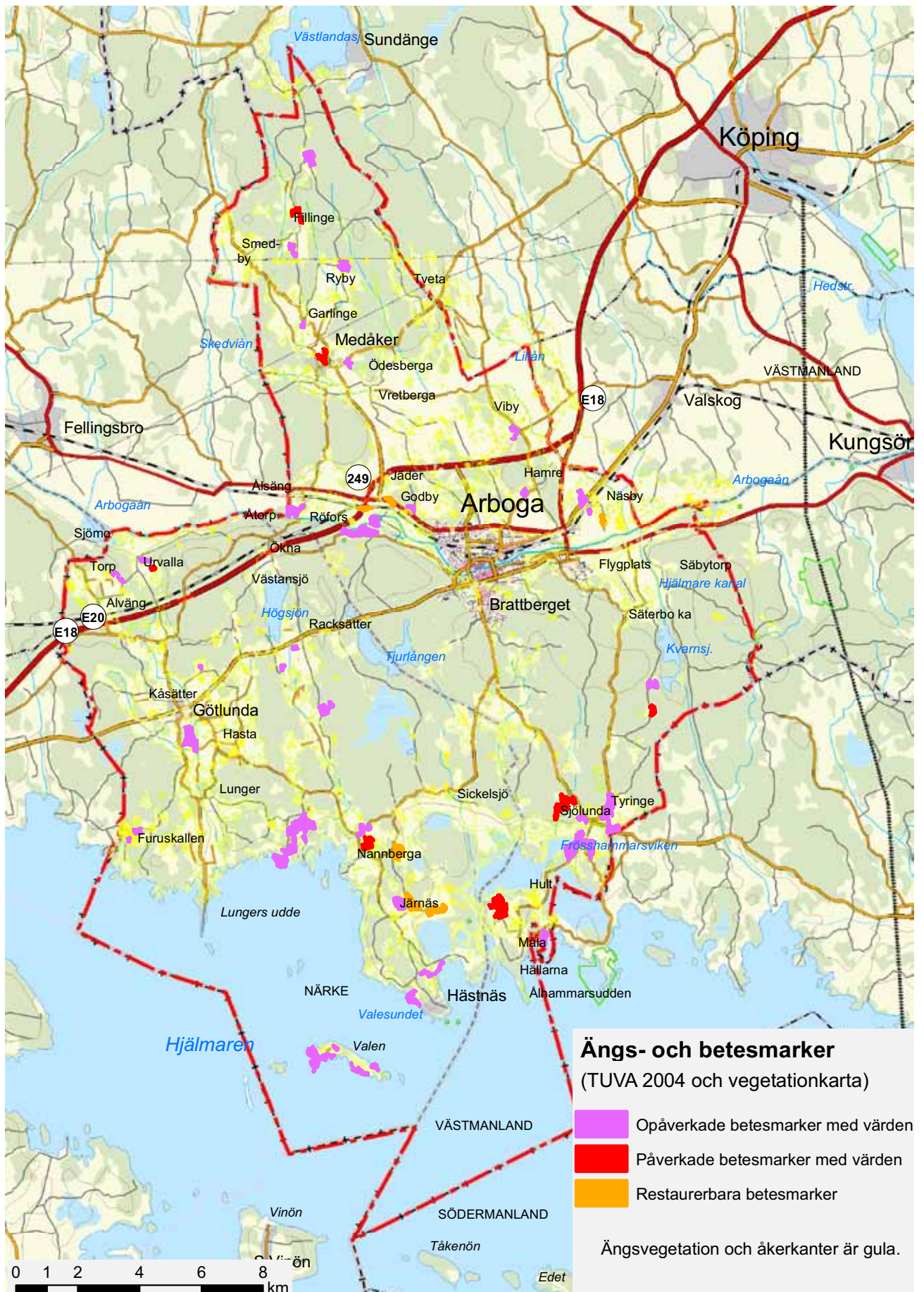
### Våtmarksinventering VMI

Värdefulla våtmarksobjekt har inventerats landsomfattande. I Arboga kommun finns 47 objekt varav 13 i de högre värdeklasserna (klass 1 och 2). Av dessa är 5 sumpskogar som sammanfaller med nyckelbiotoper. Av de två klass 1 - objekten som finns i kommunen är det ena en sumpskog med såväl alkärr som barrskog vilken redan idag är skyddad som biotopskyddsområde och det andra är Bredmossen söder om Tjurlången.



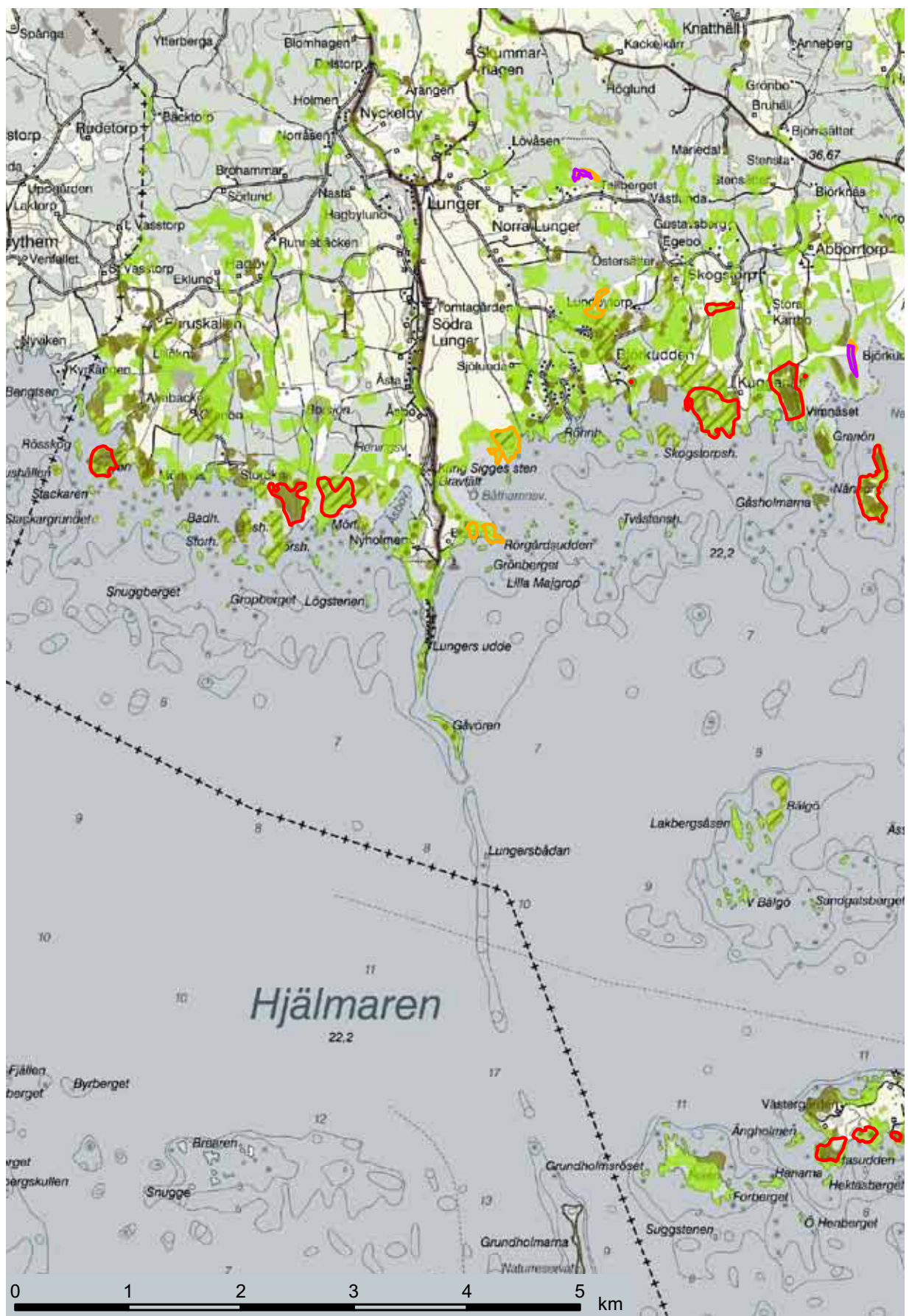
Ängs- och betesmarker vid Furuskallen, de finaste i Västmanlands län. Höga naturvärden sammanfaller ofta med värdefulla kulturmiljöer eller kulturlandskap, se även sid 26-31. För stenmurar och åkerholmar gäller generellt biotopskydd



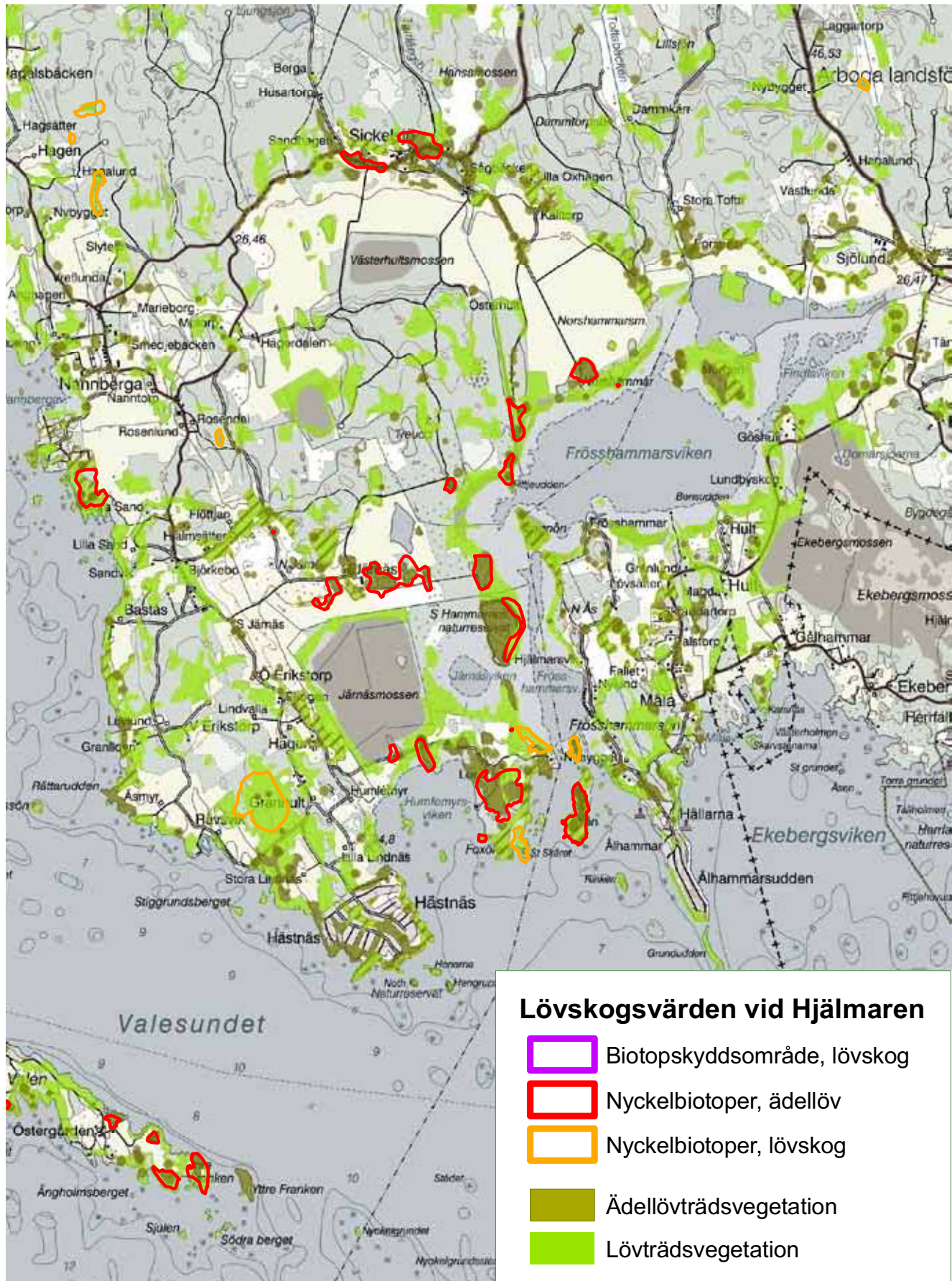




## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR







## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

### 2.1.5 Kulturlandskapet

#### Forntid-historik

Arboga kommun befolkades relativt sent då kommunen under lång tid täcktes av den östersjöfjärd som nuvarande Mälaren bildade. Efter sista istiden (ca 10 000 år sen) låg högsta kustlinjen i Arboga-trakten ca 60 m högre än idag. Endast de allra högsta bergknallarna stack upp ur havet. Bygden var från början ett skärgårdslandskap dit jägare och fiskare sökte sig. Trakten förändrades genom landhöjningen när större sammanhängande landområden skapades och allteftersom havet sjönk undan blev omgivande marker tillgängliga för odling. Vid Nannberga har kommunens äldsta lämningar påträffats i form av stenåldersboplatser.

En bofast befolkning etablerades under bronsåldern, 1700-500 f. Kr. Den gamla sjö- och havsbotten blev utmärkt åker- och betesmark. I äldre tider växte tall- och björkskogar på morän och berg. I bördigare dalar och längs stränder och vattendrag växte ädellövskog. Under denna period låg trakterna kring Vretberga och Tvetå under vatten.

Arbogabygden blev tidigt en centralbygd, trakten var välmående, jorden var bördig och via Arbogaån fanns goda möjligheter till handel. Vattenvägen var den mest praktiska och säkra vägen att färdas och närheten till vattendrag förenklade vardagen för människorna på många sätt. Ån gav fisk, dricksvatten och möjlighet att bevattna sina åkrar.

#### Forntida spår och lämningar - vad landskapet berättar

Lämningar efter den äldsta bebyggelsen med anor från järnålder har återfunnits på höjdparter vid Hjälmarens och Arbogaån samt längs åsar och höjdryggar däremellan. Här har bevarats rösen och stensättningar framförallt från järnålder 500 f.Kr.-1100 e.Kr. men även från bronsålder.

Götlundabygden är kommunens fornlämningsrikaste del. Vid Lungers udde finns ett gravfält med 17 gravar och en runsten "Kung Siggis sten". På

vägen mot Lunger står en runsten och ytterligare en runsten står rest invid den gamla vägen mellan Örebro och Arboga, den så kallade Ramstigen.

I strategiska lägen finner man också kommunens två fornborgar troligen från 400-500 e.Kr. Halvardsborg ligger på en höjd vid Tjurlången och fornborgen vid Urvalla/Torpstång. Väster om Torpstång i Fellingsbro socken har påträffats lämningar efter ytterligare tre fornborgar strategiskt placerade kring ån. Fornborgarnas funktion är inte klarlagd. De kan ha haft försvarsfunktion men också fungerat som skydd i orostider, kultplats m.m. Fornborgar, gravar, och runstenar m.m. berättar om det forntida landskapet.



*Halvardsborg ligger på ett berg vid sjön Tjurlångens nordliga sida. Av borgen är idag inte mycket kvar, men den har bestått av en 520 m lång och upp till 3 m hög mur*



**Exempel på mer sentida kulturlämningar:**



*Orangeriet vid Jädersbruk under slutet av 1800-talet*



*Allén med döda almar längs Gamla Hjälmare kanal*



*Orangeriet idag*



*Kulturmiljö är inte bara byggnader och närmaste omgivning. Att kunna avläsa det historiska sambandet mellan verksamhet och omgivande landskap är betydelsefullt. T.ex. Jädersbruk och dess koppling till Arbogaåns forsar och fall*



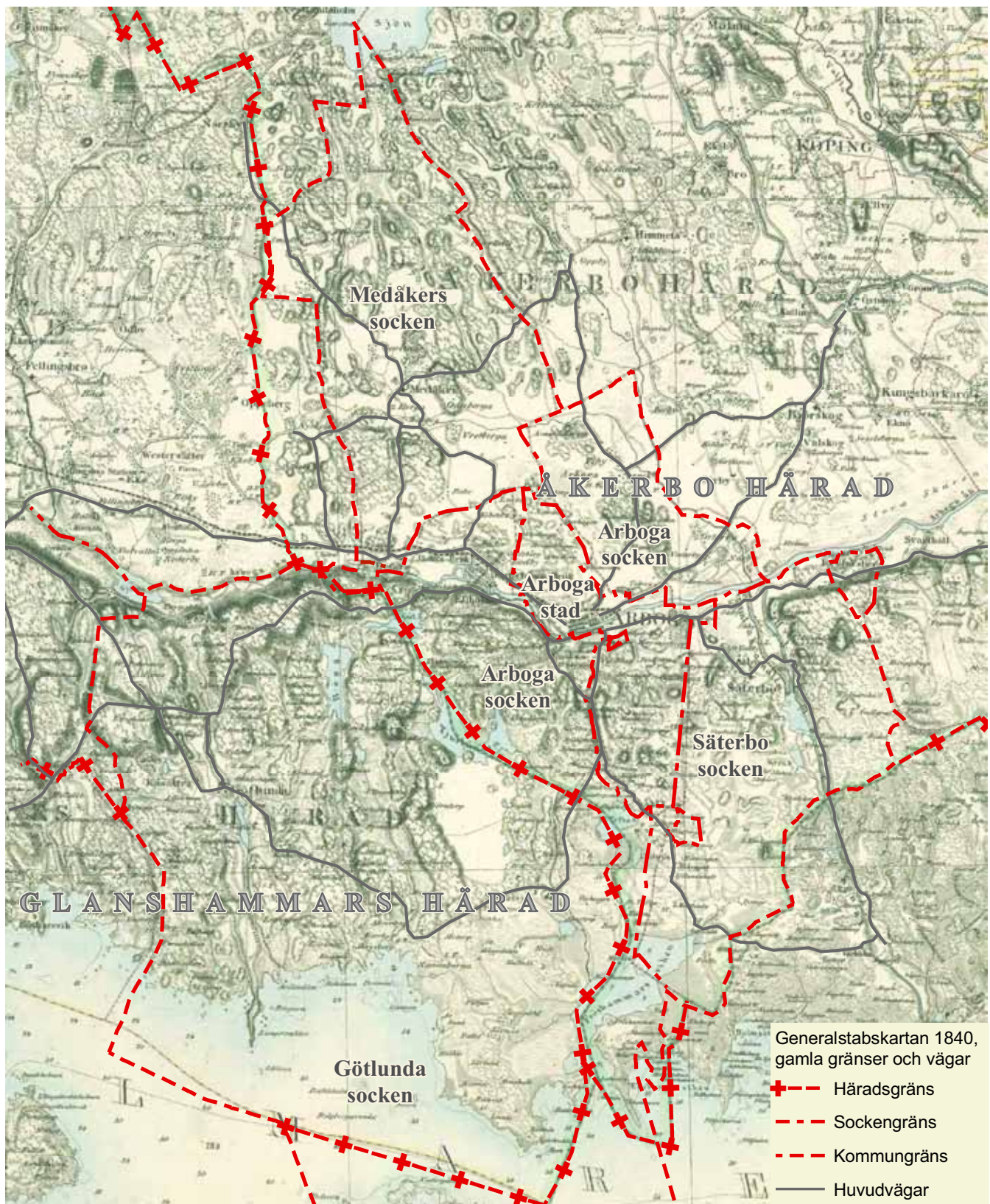
*Gamla parker och trädgårdar med äldre strukturer och kvarstående gamla träd och trädgårdsväxter har en historia att berätta. Ovan gamla och tidigare beskurna lindar i den igenväxta trädgården vid Koberg, Arboga*



*Broar berättar om gamla vägstrukturer och samband. Broar och andra anläggningar kan ha ett stort värde för upplevelsen av landskapsbild eller en plats identitet. Vy mot Västerbron*



## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR





### Administrativa gränser – härad och socken

Historiskt utgjordes området runt gamla Arboga av Åkerbo härad. Götlunda socken tillhörde Glanshammars härad och landskapet Närke.

De historiska socken och häradsgrensarna avviker på några ställen från nutida församlingsgränser. I allt väsentligt utgörs dock Arboga kommun av nedanstående socknar med 1000-årig tradition.

- Arboga stadsförsamling
- Arboga landsförsamling - Arboga socken
- Säterbo socken (senare del av landsförsamlingen)
- Götlunda socken som tillhör landskapet Närke
- Medåker socken

Till dessa socknar hörde Heliga Trefaldighets kyrka, S:t Nikolai kyrka, Medåker kyrka, Götlunda kyrka, Säterbo kyrka och ett flertal gamla kyrkogårdar.

### Farleder och landsvägar

I äldre tider var sjöar och vattendrag viktiga transportvägar. Inte minst vintertid när man även kunde nyttja frusna våtmarker. Arbogaån ingick länge i en viktig transportled för bl.a. järnmalm och har haft avgörande betydelse för utvecklingen av det medeltida Arboga. När Hjälmare kanal öppnades 1636 kom transporter istället ske över Hjälmarren, genom kanalen och Arbogaåns östra del till Mälaren.

Förr anlades vägarna högt i landskapet och längs torra åsar och höjdryggar. Idag är större landsvägar när utträtade eller flyttade för att passa dagens trafik medan de mindre vägarna på åsar och i skogskanter i stort sett följer äldre vägsträckningar. På vissa ställen har även mindre vägar flyttats i sidled eller flyttats ned från åshöjden, t.ex. söder om Lunger.



*Många vägar i Arboga kommun slingrar sig fram i gamla sträckningar. Här vägen mot Torpstång och Urvalla*



*Hjälmare kanal är Sveriges äldsta kanal. Här slussarna vid Graven, kanalens utlopp i Arbogaån*

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR



*Tveta by är ett exempel på en klungby*



*Det så kallade ängsladelandskapet söder om Tveta. De här tidigare vattensjuka, ofta översvämmade markerna är numera utdikade och uppodlade*



*Småbrutet landskap med stenvägar, enar och välbevarade ängs- och hagmarker vid Furuskallen*

### Det agrara landskapet

De bördiga jordarna har inneburit att åkerbruket alltid varit betydelsefullt. Högre partier med ås- och moränmaterial har brukats sedan bronsåldern medan översvämningsmarker och strandängar använts för bete.

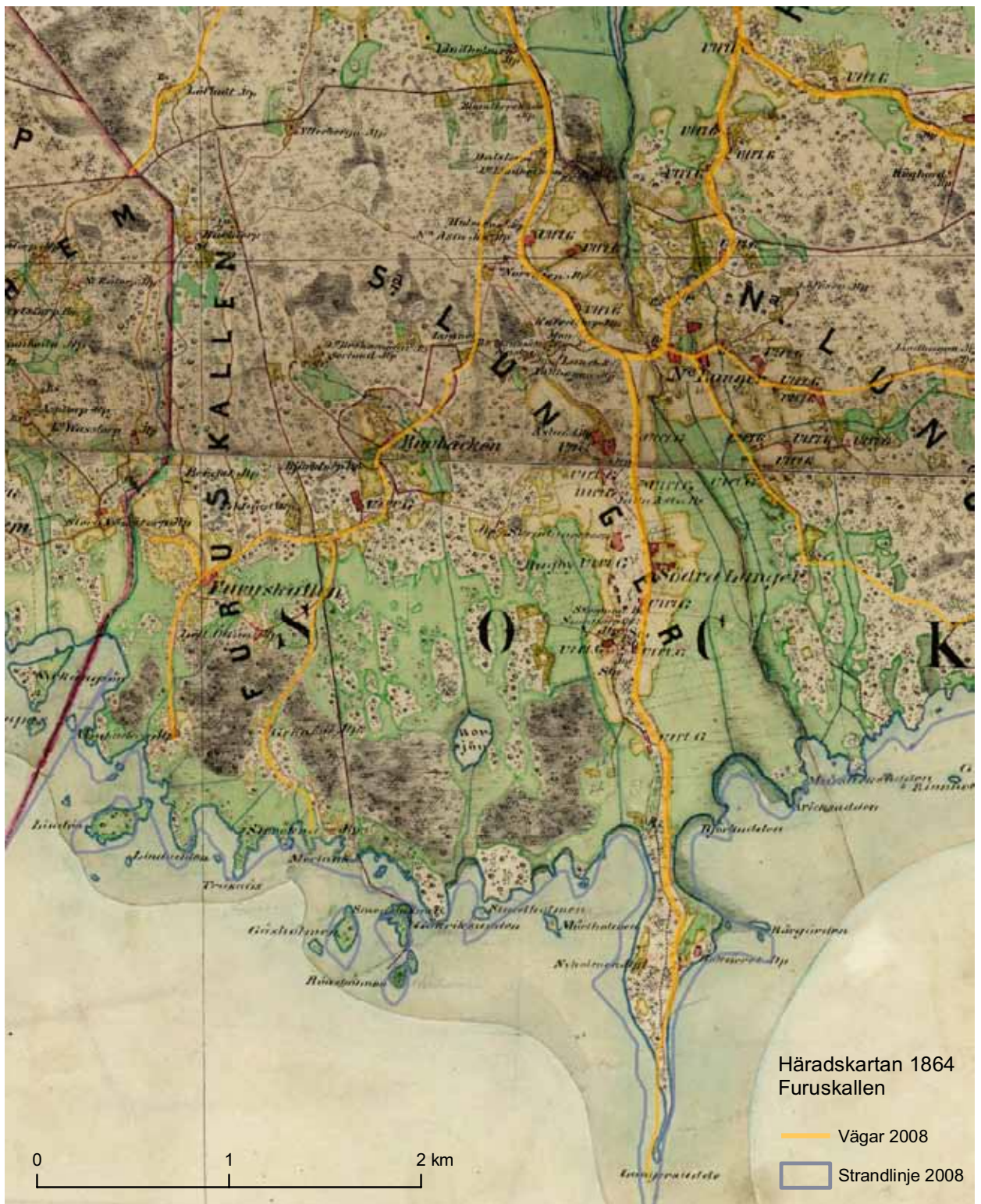
Laga skifte som genomfördes i mellansverige vid mitten av 1800-talet innebar en radikal förändring av både bebyggelse- och ägostrukturer. De små tegarna slogs ihop till större enheter och byar splittrades när vissa gårdar flyttats till nya lägen.

Enligt den svenske geografen Wilhelm Tham som besökte Örebro län 1849 hade man vid denna tid anammat modernare brukningsmetoder och modernare redskap men det var fortfarande problem med låglänta områden kring vattendrag, träsk och sankna ängar. Tham skriver att en del problem beror på uppdamning för vattenverk. Ett flertal utdikningar och sjösänkningar utfördes under 1800-talet och början av 1900-talet och den odlingsbara arealen ökade. Den största åtgärden var Hjälmarens sänkning under 1880-talet, då sjön sänktes 1,9 m.

Kommunen kännetecknas idag av jordbruksbygd omväxlande med mindre skogspartier, både slättbygd med storskaligt modernt åkerbruk och mer småskaliga landskap med ålderdomlig karaktär. Här finns herrgårdslandskap med tillhörande torp liksom medelstora gårdar sammanhållna i byar eller ensamliggande. I kommunen finns flera väl bevarade bybildningar. Ofta ligger de på rad och bildar en s.k. radby. I Smedby är gårdarna tätt placerade medan de i Viby ligger glest. Tveta by är ett bra exempel på en klungby där gårdarna har en mer oregelbunden gruppering.

Det största sammanhängande kulturlandskapet återfinns längs Hjälmarens och kännetecknas av relativt glest liggande torp och gårdar, slingrande grusvägar, små hagar, åkrar och ängar inhägnade med stengårdsgårdar. Området utgör ett mycket välbevarat 1800-talslandskap men med spår från betydligt äldre tider. I detta mosaiklandskap utmärker sig Furuskallen som det mest genuina och opåverkade. En karta från 1700-talet visar gårdarna i samma läge som idag. Ett annat landskap med ålderdomliga strukturer återfinns vid Smedby, Garlinge och





Landskapet kring Furuskallen och Lunger enligt Häradskartan från 1864. Dagens vägnät har markerats med gult

Medåker. Även det särpräglade ängsladlandskapet söder om Tveta har bevarandevärden där ladorna i

det flacka landskapet minner om mer sentida översvämningsmarker och ängsslätter.



## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR



Landskapet kring Racksätter enligt Häradskartan 1864





Landskapet kring Medåker enligt Häradskartan 1905

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

### 2.1.6 Värdefulla kulturlandskap och kulturmiljöer

”Överallt finns avtryck av mänsklig verksamhet. Det kan vara bebyggelse, odlingslandskap, industriell verksamhet, gruvor, transporter, skogsbruk. Allt detta bildar vår kulturmiljö. Den berättar om samhällsutvecklingen i stort, gångna tider, stilideal, byggnadsteknik, arbete, fritid osv. Kulturmiljön är viktig för att förstå historien, men även vår egen tid och vår roll i den. Enligt Kulturminneslagen är det allas ansvar att skydda och vårda vår kulturmiljö.” (Riksantikvarieämbetets hemsida).

Större värdefulla områden kan anges som riksintresse enligt miljöbalken. Här krävs särskild hänsyn och avvägning vid t.ex. exploateringar. Särskilt värdefulla områden kan skyddas som kulturreservat enligt miljöbalken. Värdefulla byggnader eller miljöer kan också skyddas som byggnadsminnen enligt plan- och bygglagen eller genom bestämmelser i detaljplaner eller områdesbestämmelser.

Kommunens kulturminnesvårdsprogram är från 1987 och föregicks av byggnadsinventeringar. 1991 pekade Länsstyrelsen ut de miljöer i odlingslandskapet som hade störst värde och 1999 gjordes en inventering av länets samtliga industrihistoriska miljöer.

#### Riksintressen för kulturmiljövård

##### *Arboga [U 2]*

”Småstadsmiljö, som genom planstruktur, medeltida stenbyggnader och småskalig träbebyggelse ger en uppfattning om karaktären hos en ekonomiskt, kyrkligt och politiskt - historiskt betydelsefull medeltida stad”. (Riksantikvarieämbetet)

##### *Hjälmare kanal [U 3]*

”Kanalmiljö med landets äldsta kanal färdig 1639. Kanalens äldre sträckning från 1600-talet har stort kommunikationshistoriskt intresse. Nuvarande kanaldragnings från 1819-29 ligger öster om den gamla. De längs kanalen planterade ekarna som ursprungligen var avsedda som reparationsvirke för båtar är också av kulturhistoriskt värde.” (Riksantikvarieämbetet)

##### *Järnäs [U 1] (Götlunda sn)*

”Odlingslandskap med medeltida anor och många

bevarade, ålderdomliga strukturer kring Järnäs gårdar, unikt för länet. (Fornlämningsmiljö, Gårdsmiljö). I riksintresseområdet ingår även stora delar av vid Hjälmarsänkningen 1878-82 torrlagd mark.” (Riksantikvarieämbetet)

#### Fornlämningar

Fornlämningar är skyddade enligt lag. Inom kommunen finns ett stort antal fornlämningar, framförallt från järnåldern. Götlunda är den fornlämningsrikaste delen.

#### Kulturreservat

Inom Arboga kommun finns inga kulturreservat.

#### Förslag till kulturminnesvårdsprogram för Arboga kommun 1987

Förslaget är utarbetat av Länsstyrelsen och Länsmuseumet i Västmanlands län.

I kulturminnesvårdsprogrammet ges en historik över Arboga kommun samt råd för anpassning av ny bebyggelse i kulturlandskapet och upprustning av äldre byggnader. I kulturminnesvårdsprogrammet beskrivs 23 områden av särskilt värde för kulturmiljövården varav två är skyddade, Halvardsborg och ett gravfält vid Lungers udde.

#### Bevarandeplan för odlingslandskapet

Länsstyrelsen lät upprätta bevarandeplaner för odlingslandskapet 1991. Områden i Arboga kommun framgår av karta på motstående sida.

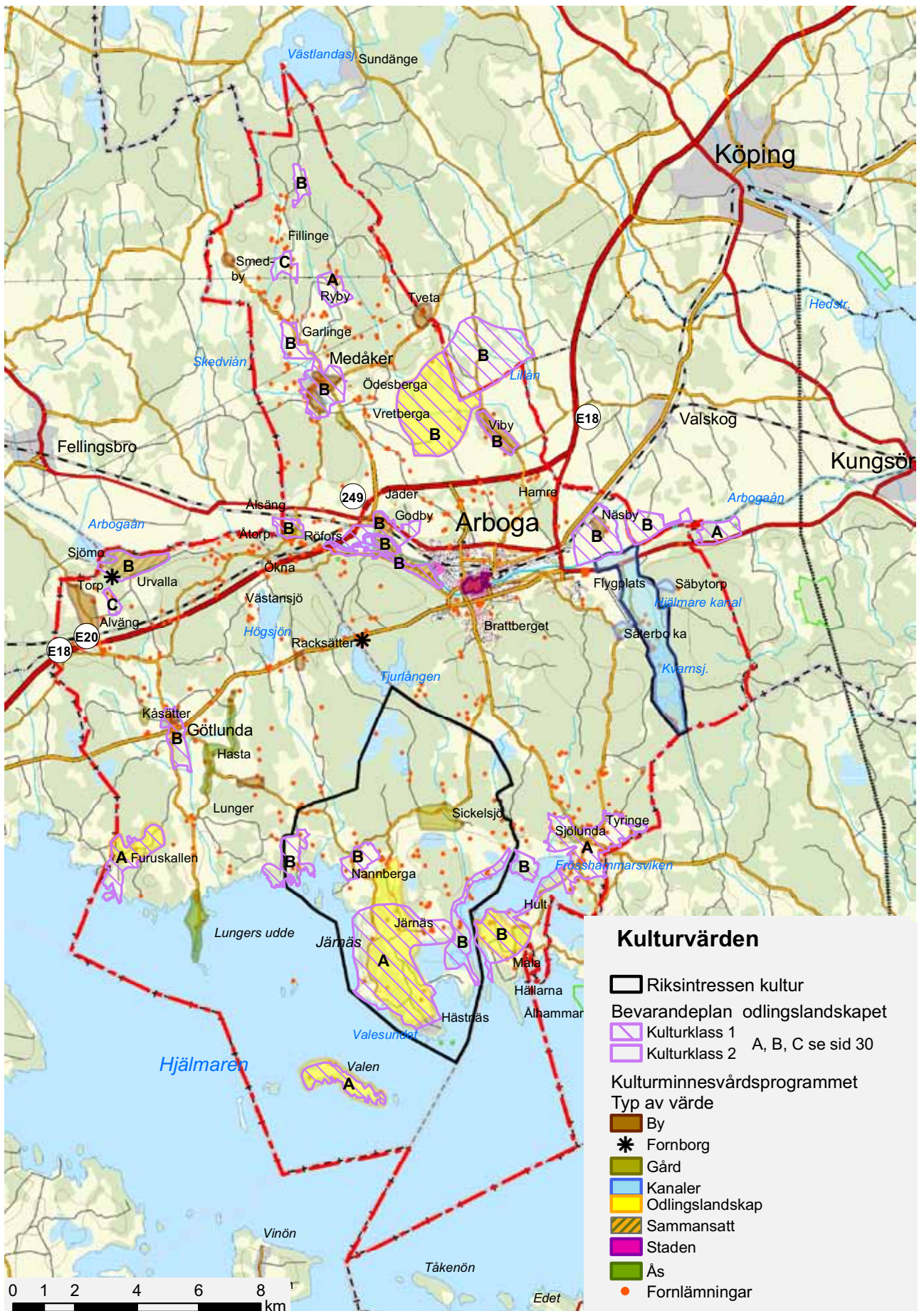
Klassificeringen har skett i två steg. Först har områdets naturvärden (I, II eller III) resp. kulturmiljövärden (klass 1 eller 2) bedömts var för sig. På kartan intill redovisas klass 1 och 2 kulturmiljövärden samt en sammanvägd bedömning av områdenas bevarandevärden i en tregradig skala (A,B,C).

A Högsta gemensamma bevarandevärde för natur- och kulturmiljö

B Mycket höga gemensamma bevarandevärden för natur- och kulturmiljö

C Högt gemensamt bevarandevärde för natur- och kulturmiljö







## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

### 2.1.7 Rekreativa värden - upplevelsevärden

I Arboga kommun är det nära till naturen och friluftsliv uppskattas av många. Grönstrukturen nyttjas för vandring, cykelturer, utflykter, picknick, svamp- och bärplockning m.m. Kommunens mest besökta friluftsområden är Brattberget - Maxelmossen och Strömsnäs - Tjurlången.

Under 1970 - och 1980 - talet studerades grönområdets olika funktion, dvs. hur de användes. Under senare år har större fokus legat på upplevelser och attraktivitet inom grönstrukturen. Varför besöker vi vissa områden? Vilka egenskaper i grönstrukturen uppskattas mest? Vilka upplevelsevärden måste värnas?

Forskning kring upplevelsevärden och grönområdets betydelse för vår fysiska och mentala hälsa har bedrivits vid lantbruksuniversitetet i Alnarp (Patrik Grahn). Upplevelsevärden har också studerats av Stockholms Region- och trafikplanekontor (RTK) i samband med kartläggning av upplevelsevärden i Storstockholms gröna kilar 2005. I arbetet ingick även djupintervjuer med besökare i en av de gröna kilarna.

RTK har sammanställt de mest uppskattade värdena till sju upplevelsevärden, se bilder här bredvid.

Studien visade att de områden som innehöll flera värden ofta var de mest uppskattade, t.ex. områden med både trolsk John Bauerskog, vattenkontakt och gamla kulturmiljöer.

Vissa upplevelsevärden kan vara svåra att förena. För den som vill vandra ostörd och uppleva vildmark kan en del andra mer intensiva rekreationsaktiviteter upplevas störande. Det finns ett tydligt samband mellan förväntningar - upplevelse - störningar.

#### Tysta områden

Trafik- och motorbuller påverkar flera upplevelsevärden negativt. Tystnad och rofylldhet uppskattas inom de flesta grönområden, att kunna vandra eller bara vistas i naturen utan att uppleva annat än naturens egna ljud. Det är svårt att ange en mätbar ljudnivå för tysta områden. Naturvårdsverket har i sina utredningar angett förslag på bullerkriterier för tysta områden.



#### 1 Ostördhet och trolska miljöer

Gammal, ostörd skog med mossiga stenblock. En alltmör ovanlig miljö

*Exempel: Kalkugnsberget, Amerikaområdet och Silverlingsska hagarna*



#### 2 Skogskänsla

Större områden med äldre skog av olika karaktär

*Exempel: Brattberget, Maxelmossen och Tjurlången-Bredmossen*



#### 3 Frihet och rymd

Öppna områden med utblickar, gärna över vatten

*Exempel: Slättbygden i norr, vyer från förkastningsbranten och Säbyberget, Hjälmarens och stränder där det finns utblickar över vattnet*





#### 4 Variation och artrikedom

Mångformiga artrika och varierade miljöer är uppskattade. De har också pedagogiska värden. Stränder, gamla ekskogar, ängsmarker och lundar är exempel på sådana miljöer

*Exempel: Kalkugnsberget, Hjälmarens stränder och andra stränder längs åar och sjöar*



#### 6 Aktivitet och utmaning

Möjlighet till olika aktiviteter och fysiska utmaningar som kanot, orientering, mountainbike, längre vandringar och cykelturer med övernattnig. Aktiviteter som kräver någon form av anläggning

*Exempel: Ett flertal badplatser, Teknikbacken, Säterboleden, Tjurlängenleden och Sörgården vid Åltorp*



#### 5 Kulturhistoria och levande landsbygd

Äldre kulturlandskap som fortfarande brukas. Inom kommunen finns många jordbruk och flera med ålderdomlig karaktär

*Exempel: Furuskallen, Smedby, Garlinge och Tveta*



#### 7 Service och samvaro

God tillgänglighet och tillgång till service är en förutsättning för många för att kunna ta sig ut i naturen. Man vill gärna umgås med andra, fika och promenera längs markerade leder och stigar

*Exempel: Friluftsgården Maxelmossen, Kanalcaféet vid Hjälmare docka och Jädersbruk*

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR



*Teknikbacken i Arboga stad*



*Längs vattenvägarna behövs bryggor där man kan lägga till. Här i anslutning till Hjälmare kanal*



*Säterboleden börjar vid Säterbo kyrka och passerar Hjälmare kanal och Kvarnsjön*

### **Riksintresse för friluftslivet**

Hjälmare och Arbogaån är av riksintresse för friluftsliv, bl.a. för fritidsfiske, båtsport, kanotning och natur- och kulturstudier.

### 2.1.8 Anläggningar för rekreation

I Arboga kommun finns olika anläggningar för rekreation och friluftsliv. I anslutning till Arboga stad och tätorterna finns idrott- och motionsanläggningar i kommunal regi. Dessa tas upp i parkprogrammen.

Friluftsförbundet driver Maxelmossens friluftsgård. Här finns leder att vandra, iordningställda grillplatser och gården kan hyras för olika evenemang. Möjlighet till utförsäkning har man vid Teknikbacken i Arboga stad. Allmänna badplatser med sandstrand, bryggor, parkering och toaletter finns vid Högsjön, Kvarnsjön, Lunger, Nannberga och Hällarna. Man kan även bada i Tjurlången, Arbogaån (Villagatan i staden) och Kvarnsjön. Vid den gamla kanalen finns en äventyrlig fors med lianer och rep där bad brukar ske. Vid nya kanalen kan man bada vid Hjälmare docka.

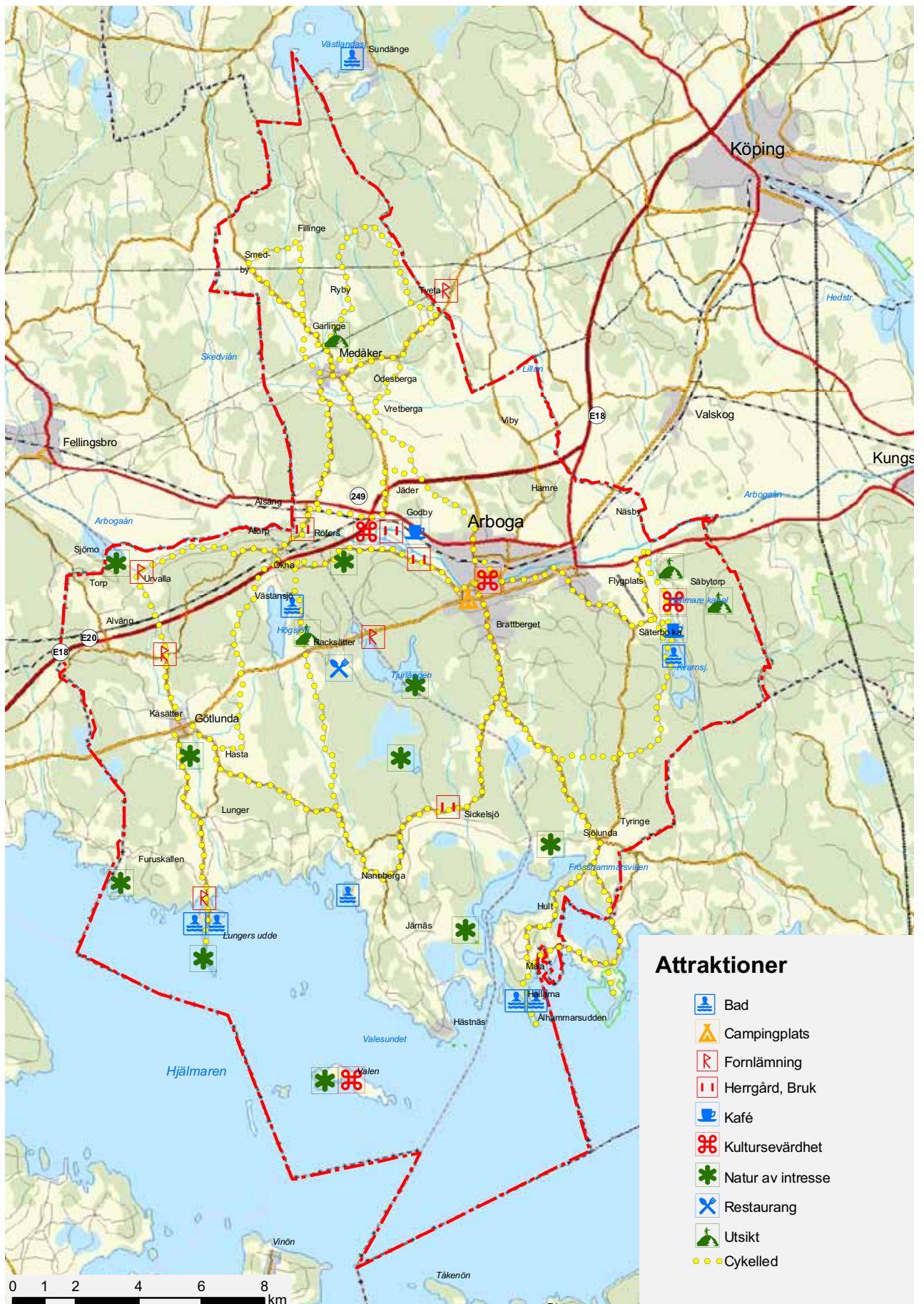
I kommunen finns två vandringsleder med olika karaktär.

*Tjurlängsleden: Tjurlängsleden är drygt en mil lång och vindlar sig runt Tjurlängens stränder. Här finns rastplatser med vindskydd, grillställen, bord, bänkar och toaletter.*

*Säterboleden: Gammal stig som munkarna använde redan på 1200-talet. Stigen startar vid Säterbo kyrka, går över Högmon till Kvarnsjöns badplats, följer Hjälmare docka, vidare till Vägge hållar och Finnhäll - den högsta punkten i kommunen - och tillbaka till kyrkan. Leden, drygt 1 mil lång, är skyltad med uppgifter om djur och natur.*

De flesta av kommunens olika anläggningar och verksamheter för friluftsliv och rekreation drivs i privat regi av olika föreningar eller företag. Kafé och servering finns vid kanalkaféet vid Hjälmare docka och vid Jädersbruk. Man kan bo på lantgård eller övernatta i kulturmiljö, t.ex. vid Myre gård i Medåker eller Röfors gård. Vid Sörgården, Åltorp, drivs ett Vildmarkscenter som erbjuder bäversafari i Kvarnsjön, kanotturer, naturcamping, flottningsturer m.m. Förslag till cykelturer, samt information om olika aktiviteter och sevärdheter ges hos Arboga turistbyrå, se karta på motstående sida.





### 2.2 Värdekärnor för rekreation, biologisk mångfald och kulturarv

Utifrån befintligt kunskapsunderlag och platsbesök har grönstrukturens mest värdefulla områden identifierats. Ordet värdekärna används vanligen inom ekologin och anger en ansamling av betydelsefulla arter, dvs. en värdefull naturmiljö. Här vidgas begreppet till att omfatta en ansamling av olika betydelsefulla miljöer.

Natur- och kulturlandskapet och dess mångformighet och variationsrikedom utgör själva grunden för de rekreativa värdena och de upplevelser som Arboga kommun kan erbjuda. Områden med höga natur- och kulturvärden är också de som är mest uppskattade som rekreativmiljöer. På så sätt kan man tala om rekreativa värdekärnor. Dessa miljöer är ofta även betydelsefulla för biologisk mångfald och kulturarv. Exempel är Nannberga-Järnäsområdet, Hjälmarens stränder, Jädersbruk och Arbogaån väster om staden, Hjälmare kanal, Kvarnsjön, och Säterbo.

I vissa fall saknas rekreativa och ekologiska samband mellan värdekärnor, andra gånger är sambanden försvagade eller avskurna. Det är därför viktigt att peka ut länkar och grönstråk som kan förstärkas och utvecklas med avseende både på rekreation och biologiska värden (t.ex. artspridning). Det måste påpekas att värdekärnor för enskilda arter eller artgrupper inte självklart sammanfaller med dessa sammansatta värdekärnor, se spridningsmönster för ädellöv sid. 50.

Värdekärnorna har utifrån sin dominerande karaktär delats in i värdefulla kulturlandskap (K), naturpräglade värdekärnor (N) och tätortsnära strövskogar (T). Sambanden mellan områdena har markerats som länkar (L).

Länkar kan utgöras av vägar, skogsstråk eller vattendrag genom mer triviala landskap utan särskilda värden.

Småbrutet skogs- och odlingslandskap i norr

#### K1 Snaren - Fillinge

Långsträckta öppna åkermarker utmed slingrande små vägar. Glest bebyggt med viss igenväxning

längs åkerholmar och skogsbryn. Gården Snaren ligger i ett småskaligt landskap i skogsbygden. I anslutning till gården och vägen ligger små vackra hagar. Marken är mager och opåverkad av gödsel, och den innehåller ovanligt många slättergynnade arter. Odlingslandskapet har en ålderdomlig prägel med husgrunder och en äldre smedja i betesmarken.

Enligt ängs- och hagmarksinventeringen 2002-2004 finns fortfarande ett område med opåverkade betesmarker vid Snaren och Fillinge.

#### K2 Smedby

Smedby har ett karaktäristiskt läge på ett höjdparti i det omgivande jordbrukslandskapet. Ett bygravfält, sannolikt från järnåldern, visar på att Smedby har lång bebyggelsetradition. Byn är relativt stor med sex gårdar av medelstorlek. Byggnaderna kan vanligtvis dateras till 1800-talets mitt, även om äldre inslag förekommer. Smedby har bevarat den äldre karaktären av radby, vilket inte längre är vanligt inom kommunen. Den äldre vägen slingrar sig genom byn som omges av steniga betesmarker med ålderdomlig karaktär.

#### K3 Ryby

Även vid Ryby ligger gårdar längs slingrande smala vägar i gamla sträckningar. Här öppnar sig landskapet söderut mot Medåker. Vägarerna genom Ryby gårdar utgör kopplingar mellan tätortsnära skog norr om Medåker och Snaren - Fillingeområdet. Vid Norra Ryby finns enligt ängs- och hagmarksinventeringen opåverkade betesmarker.

#### K4 Medåker

Medåkers kyrkby, som har en relativt spridd bebyggelse, ligger på en svag förhöjning i det omgivande slättlandskapet. Platsen har varit bebyggd åtminstone sen järnålder. Den medeltida kyrkan, sannolikt från 1200-talet, med den höga smala tornspira från 1600-talet är synlig över hela slättlandskapet i söder.

De välbevarade byarna Berga- och Norskoga ligger med karaktäristiska lägen på mindre höjdparter omgivna av ekbackar och betesmarker respektive i skogsbrynet. Berga är en gammal boplats med flera fornlämningar från järnåldern. Berga och Norsko-





## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

ga har ovanligt välbevarad bebyggelse både när det gäller gruppering och utformning. Abrahamsgården, med tillhörande ladugård och källarstuga, ligger i Berga by. Abrahamsgården fungerar som museum och hembygdsgård. Huvudbyggnaden har två våningar och är möblerad med typiska föremål från bygden. Här hålls utställningar och midsommarfest.

Även gårdarna Hagby - Granbacken ligger på höjder i landskapet och har bevarat sin ålderdomliga karaktär. Detsamma gäller Garlinge, norr om Medåker. Vid Sör - Garlinge finns fina hagmarker. Hagmarkerna har stor betydelse för den kulturella enheten mellan gårdarna. De innehåller många spår av äldre aktivitet som stenmurar, husgrund, jordkällare och äldre åkrar. Mellan gårdar och byar slingrar smala grusvägar.

### **T5 Skog norr om Täby**

Ett kuperat, sprickdalsområde med hållmarker, myrar och smala stråk med öppen mark. Skogsområdet fungerar som tätortsnära skog för Medåker. Här finns elljusspår och ett flertal stigar. Från berghöjden norr om Täby har man fin utsikt över Garlinge och Ryby.

### **T6 Fallsättra - Dal**

Ett sammanhängande skogsområde med skog i olika brukningsstadier; föryngringsytor, gallringskog och äldre granskog. Den äldre skogen är strövvänlig och här finns troligen fina svamp- och bärmarker. Vid Dal finns en av kommunens Natura 2000 - områden, ett biotopskyddsområde med gammal skog på fuktig mark, se Bilaga 1.

Lerslätten

### **K7 Tveta**

I byn Tveta, K7, ligger gårdarna väl samlade utmed en slingrande byväg i en s.k. klungby. I Tveta finns ett stort antal ovanligt välbevarade gårdar med bebyggelse i huvudsak från 1800-talet även om 1700-talsbyggnader förekommer. Byns bebyggelse har stort kulturhistoriskt värde.

### **K8 Ängsladelandskapet - Viby**

Området mellan Tveta och Viby utgör ett sammanhängande vackert odlingslandskap med flera äldre

bebyggelsestrukturer. Den större byn Viby är belägen på en svag förhöjning i det öppna jordbrukslandskapet. Byn består av flera större och medelstora gårdar glest placerade i rad på ömse sidor om landsvägen. Korta, alléplanterade vägar leder upp till gårdarna.

Bebyggelse och gårdsstrukturer i Viby har kulturhistoriskt intresse med välbevarade byggnader från 1800-talets början och andra hälft. I anslutning till byn finns fina hagmarker.

Mellan Tveta och Viby, vid Ängslund, utbreder sig ett vidsträckt kulturlandskap med välbevarade ängslador. Ängsbruket har varit dominerande i området som fortsätter in i Köpings kommun. Det stora antalet ängslador, de flesta troligen uppförda under slutet av 1800-talet, ger området dess särprägel.

Numera är området uppodlat och ladorna används inte längre för sitt ursprungliga ändamål, att torka och förvara hö. Ängsladorna visar på ett äldre bruknings sätt som lämnat spår endast på några få platser i länet och därför är av kulturhistoriskt värde.

Odlingslandskapet innehåller också åkerholmar, ekbackar med hassel, pelarenar och en intressant flora. Tingsbacken i norra kanten på ängsladelandskapet utgör en intressant, om än lite svåråtkomlig rekreativ miljö. Igenväxning av ängsmarkerna mellan holmarna har börjat.

### **L9 Skog**

Ett skogsområde som ligger mellan Tingsbacken och område T5. Genom området leder en brukningsväg längs en bäckravin till Tingsbacken.

### **L10 Hamre**

Vackert kulturlandskap norr om Arboga stad, med slingrande vägar, gravfält och ålderdomlig karaktär. Vägen leder vidare norrut förbi Hamre gård och Himmelsberget, under motorvägen mot Viby.

Å-landskapet och förkastningsbranten

### **K11 Urvalla - Torpstång - Alväng**

Torpstång är en större gård från sent 1800-tal belägen i det öppna jordbrukslandskapet norr om förkastningsbranten vid Urvalla. Två allékantade



vägar leder fram till gården som har ett välbevarat byggnadsbestånd.

På Lungeråsen i den norra skogskanten ligger en fornborg som begränsas av branta sluttningar och stenvallar upp till en meter höga och försedda med en ingång. Fornborgen kan sannolikt dateras till järnålder. På Lungeråsens norra utstickare i Arbogaån, Hornudden ligger ytterligare en försvarsanläggning. Den är troligen en rest av en medeltida borganläggning. Kvar står endast själva vallsystemet i åsens sydsluttning. Den tidigare borgplatån är numera helt förstörd av en grustäkt. De båda försvarsanläggningarna skyddas av fornminneslagen.

Åsen med den medeltida borgen utgör idag en igenväxande men spännande miljö med bl.a. ett stort antal gamla hamlade lindar och rik lund- och ängsflora. Här finns även torrbackar med intressant flora. Från det gamla borgområdet finns förutsättningar till fina utblickar mot Arbogaån och omgivande landskap men idag är sluttningarna tätt bevuxna och vattnet syns knappt. Viss gallring och röjning behövs inom området.

Sjömosjön är en grund, näringsrik utvidgning av Arbogaån, omgiven av ängs- och madmarker. Området är värdefullt främst som rastlokal för sångsvan, änder och vadare. De ornitologiska värdena kompletteras av omgivande botaniskt intressanta ängs- och lövskogsmarker.

Mellan Torp och Alväng finns ett välbevarat odlingslandskap med bebyggelse av kulturhistoriskt värde. Även kulturlandskapet vid Urvalla och längs Lungeraåsen söderut har kulturvärden.

### **K12 Rölfors**

Gården Rölfors ligger vid Arbogaån intill länsgränsen. Rölfors är belägen på norra å-stranden som kännetecknas av ett öppet jordbrukslandskap genombrutet av mindre skogspartier. Södra å-stranden utmärks däremot av kuperade skogspartier med branter mot ån.

Rölfors är en gammal bruksegendom med anor från 1630 - talet. På 1750-talet bestod bruket av en stångjärnshammare med tvåhårdar. Tackjärnet köptes från Nora och Lindesbergs bergslag och

Stångjärnet som tillverkades fördes till Arboga stad. Vid Rölfors låg också en mjölkvarn samt en såg.

Gården har en huvudbyggnad i två våningar från mitten av 1700-talet. Till gården hör även flera timrade, faluröda byggnader, både bostadshus och ekonomibyggnader. Rölfors gård inklusive gårdsmiljön har stort kulturhistoriskt värde.

Idag bedrivs här bland annat verksamhet med möjlighet till övernattnings- och ”bo på lantgård”.

### **L13 Åtorp**

Området längs förkastningsbranten är varierande med skog, lövskogspartier och större föryngringsytor. Miljön längs vägen från Rölforsbacken till avtaget mot Nyhagen domineras av hyggen. Därefter slingrar vägen i äldre sträckning. Avverkningar i sluttningen mellan Åtorp och Nyhagen har öppnat utblickar över det vackra jordbrukslandskapet utmed ån.

### **K14 Arbogaån - Älholmen - Jädersbruk**

Jädersbruk var en betydande plats redan på 1300-talet då Jäder lydde under Julita gård, och med tanke på de skålgropar som finns inom området så har verksamhet bedrivits mycket tidigare än så. Under medeltiden låg här en kvarn och på 1550-talet grundade Gustav Vasa en vapenindustri. Denna tillverkning hade stor betydelse för bl.a. utvecklingen av Arboga stad. Järnbruket, som under 1700-talet lade om tillverkningen till civilproduktion, var i drift fram till 1925.

Jädersbruk är liksom Rölfors beläget vid Arbogaåns forsar. Landskapet utmed åns södra sida är omväxlande, mjukt böljande med åkrar, hagmarker och lövvegetation. Den äldre vägen slingrar genom landskapet. Den äldre landsvägen som passerar strax norr om bruket samt uppfartsvägen till huvudbyggnaden kantas av alléer. Vid landsvägen står en milsten från 1870. På ett höjdparti norr om landsvägen ligger den äldre byn Jäder.

Inom området finns ett stort antal välbevarade byggnader i huvudsak från 1700- och 1800-talet. Vissa av dessa är placerade utmed en bruksgata. Både Jädersbruk och Älholmen har huvudbyggnader av stort kulturhistoriskt värde. Vid Jädersbruk finns också en park och ett förfallet orangeri. Huvudde-

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

len av brukets byggnader är uppförda under 1800-talets andra hälft, en period av högkonjunktur för bruket.

Älholmen som sedan 1812 har hört till Jädersbruk ligger också vid Arbogaån. Bruket som numera är nedlagt hette Aliholms stångjärnshammare eller Garpströms bruk. När det anlades är okänt, men 1481 omnämns hammaren. Den låg vid södra åfåran (ungefär vid gården Nedre Skansen), där Jäders Holme delar Arbogaån i två fåror. I den norra åfåran låg Jädersbruk. Järnhantering var inte den enda rörelsen vid Älholmen. Förutom jordbruket drevs här på 1600- och 1700-talet ett pappersbruk. Även en filtstamp och ett tegelbruk hörde till anläggningarna. Pappersbruket drevs i liten skala och rörelsen lades ned ca 1715. Älholmens huvudbyggnad är av ovanligt stort kulturhistoriskt värde. De äldre fabriksbyggnaderna är borta men på två platser finns kraftstationer kvar.

Hela området med Jäders by, Jädersbruk, Älholmen fram till östra kraftstationen och kopplingen med Arbogaåns forsar har mycket stort kulturhistoriskt och industrihistoriskt värde.

Det är en mycket vacker landskapsbild längs ån där skogs slutningen och brynet utgör visuellt markerad avgränsning. Många promenerar eller cyklar längs Älholmsvägen/Ramstigen mot Jädersbruk. Fälten närmast Arboga stad är utpekade som utredningsområden för bebyggelse i den nya översiktsplanen.

### **N15 Kalkugnsberget, Gärdselbäcken och Gålsjön**

Kalkugnsberget är naturreservat och Natura 2000-område och har stora naturvärden. Naturreservatet som är 28 hektar stort består till största delen av tallskog, men innehåller också gran- och ädelövskog. Bergets kalk gör att vegetationen skiljer sig markant från omgivningen. Området är relativt opåverkat av skogsbruk, och kalkbrytning har skett i mycket liten omfattning. Reservatet ger ett orört och mycket frodigt intryck. Där kalkberget kommer i dagen växer bl.a. den sällsynta växten hällebräcka som på kalkberg i Västmanland har några av sina få växtplatser i landet.

Vid Älholmsvägen finns en parkeringsplats varifrån en röjd och upptrampad stig leder runt reservatet. Vid parkeringen finns också en rastplats.

Gålsjön är en fågelsjö, utdikad och omgiven av videsnår och fuktlövskog. Stränderna är svårframkomliga. Ett hygge har tagits upp mellan Kalkugnsberget och Gålsjön. Miljön kring Gålsjön präglas av vildmarkskaraktär och påverkas negativt av skogsbruk.

Även Gärdselbäcken har naturvärden. Den nya motorvägen har påverkat rekreationsvärden både vid Kalkugnsberget (buller) och vid bäcken (intrång och buller). Båda områdena kan idag upplevas lite svårframkomliga och anonyma.

Ett förslag finns till utvidgning av naturreservatet att omfatta både området kring Gålsjön och Gärdselbäcken.

### **T16 Jäderskogen**

Jäderskogen är varierad med blandning av gran-skog, ängsskog och ädelövskog med unga ekar. På höjderna växer blandskog och hållmarksskog. De västra delarna av skogen präglas av skogsbruk med några stora hyggen och områden med ungskog.

Slutningsskogen består delvis av igenväxt ängs- och betesmark med ängsflora kvar bland björk, ask och ek.

Både bergshöjden, framförallt i den östra delen, och slutningen utgör en mycket attraktiv och välanvänd rekreationsskog. Söder om berget hörs trafikbullret från länsväg 572. Norr om bergshöjden, mot ån är det tyst och rofyllt.

Delar av området är utpekade som utredningsområden för bebyggelse i den nya översiktsplanen.

### **T17 Silverlingska hagarna**

Öster om den vackra odlade dalgången upp mot Stora Djupmyra ligger det område som kallas Silverlingska hagarna. Det är ett väl utnyttjat tätortsnära skogsområde med stark naturupplevelse i de flertaliga nyckelbiotoperna som finns här. Lövrika barrnaturskogspartier och lövnaturskog



med framförallt asp samt flera bergbranter ger goda förutsättningar för en rik kryptogamflora.

Silverlingska hagarna är utpekade som utredningsområden för bebyggelse i nya översiktsplanen.

### **K18 Näsby**

Näsby ligger på en kulle i slättlandskapet strax söder om järnvägslinjen Stockholm-Arboga och har påtaglig radbykaraktär. Gårdarna ligger på rektangulära tomter där fågårderna i några fall skiljs från mangården genom vägen. Byggnaderna i byn är huvudsakligen uppförda från omkring 1840 och fram till sekelskiftet 1900. Ståtliga gamla träd skuggar gårdsplanerna och bidrar liksom hagmarken runt omkring till den ålderdomliga stämningen i denna idylliska by.

Kring gården dominerar de äldre åkrarna med ogödslade moränkullar. Många arter i florans berättar om lång orördhet och god hävd. Spår av äldre åkrar tyder på en lång kontinuitet i markanvändningen.

Det vackra landskapet har stor betydelse för landskapsbilden, inte minst för utblickar från Arbogaån och från slussarna vid Hjälmare kanal. I anslutning till Näsby har uppförts ett större logistiklager.

### **K19 Hjälmare kanal -Säterbo-Kvarnsjön**

Kanalen började byggas redan 1629 för att binda samman sjöarna Hjälmare och Mälaren, via Arbogaån. Kanalen är Sveriges äldsta konstgjorda vattenväg. Då den hade dålig hållfasthet byggdes den om 1690-1701 och fick slussar av kalksten och tegel. Även denna kanal, som numera kallas Gamla kanalen, hade dålig motståndskraft. Vid ombyggnaden 1819-1829 fick kanalen en delvis ny sträckning, från Kvarnsjön ned till Arbogaån. De gamla slussarna kom att förfalla när den nya kanalen togs i bruk.

Området omfattar både den äldre och den yngre sträckningen av Hjälmare kanal. Kanalerna och bebyggelsen i anslutning till dessa är av riksintresse för kulturmiljövården.

De äldsta lämningarna efter bosättningar finns vid Säby gård i form av ett mindre gravfält antagligen

från järnålder. Säterbo vitputsade kyrka har medeltida ursprung, troligen från slutet av 1100-talet. Inom området ligger också flera gårdar och byar med välbevarad bebyggelse från 1800-talet såsom Johannesberg, Säby och Hällby gårdar. Hällby kvarn låg där Gamla kanalen rinner ut i Kvarnsjön.

Dagens kanal är 13 km lång och har 9 slussar. Ända in på 1970-talet användes Hjälmare kanal för nyttotrafik mellan Örebro och Stockholm. Idag kan man paddla kanot eller åka flotte utmed kanalen. Resan kan också göras ombord på någon av de passagerarbåtar som trafikerar kanalen under sommarmånaderna.

### **N20 Säbybergen**

Säbybergen är en del av förkastningsbranten öster om Hjälmare kanal. Det är lätt att nå bergskrönet där det finns flera platser med vidsträckt utsikt över jordbrukslandskapet kring Arbogaån.

Säbybergen har tillsammans med Amerikaområdet, del av N23, utpekats som ett särskilt skyddsvärt urskogsområde i Naturvårdsverkets och Länsstyrelsen rapport om ”Skyddsvärda statliga skogar i Västmanlands län”, 2004.

Säbybergen har enligt Länsstyrelsen 2004 högt skyddsvärde genom sitt sydliga läge och mycket stora sammanhängande värdekärna med gammal skog, rasbranter, säregna biotoper”.

Säbybergen har stor betydelse för friluftslivet genom sin närhet till Arboga stad, Hjälmare kanal och E20. En parkering ligger längs vägen mot Hjälmare docka. Härifrån leder en markerad stig upp på berget. Länsstyrelsen anser i sin rapport att tillgängligheten till området bör öka men att besökare bör styras bort från mer känsliga delar.

Skogslandskap söder om Arboga

### **T21 Brattberget - Maxelmossen**

Ett välanvänt och omväxlande skogsområde strax söder om Arboga stad. Skogen är kuperad och rik på hållmarker och små myrar. Här finns gott om stigar och området är mycket välanvänt. Från

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

friluftsgården Maxelmossen utgår leder för promenader, motion och skidåkning.

Ett av Arboga stads viktigaste tätortsnära skogsområden.

### **T22 Strömsnäs - Tjurlången**

Ett sammanhängande skogsområde dominerat av barrskog. Leder utgår från Ekbacken i Arboga och gör området lättillgängligt. Vid Tjurlången växer partier med gammal skog och våtmarker kring sjön bidrar till vildmarkskänsla. Tjurlången nyttjas även för bad. Området utgör området ett värdefullt tätortsnära skogsområde för kommuninvånarna.

Vid Tjurlångens norra kant ligger fornborgen Halvardsborg.

### **N23 Tjurlången - Bredmossen - Amerika**

Söder om Tjurlången utbreder sig ett större vildmarksområde. Bredmossen är en högmossa och ett myrkomplex som består av ett svagt välvt mosseplan med omgivande lagg, sumpskog och näringsfattiga kärr. Bredmossen är klassificerad som högsta naturvärde i våtmarksinventeringen.

Öster om Bredmossen ligger Amerika, ett varierat naturskogsområde med små sjöar, skvattrammyrar, knotiga tallar och barrskog med inslag av gamla aspar och lind. Amerika är ett vildmarksområde med stora naturvärden och av stort värde för den som vill uppleva ostördhet och trolska miljöer.

Amerikaområdet har utpekats som särskilt skyddsvärt urskogsområde i Naturvårdsverkets och Länsstyrelsen rapport om ”Skyddsvärda statliga skogar i Västmanlands län”, 2004.

”Amerikas skogsmarker har mycket höga naturvärden med ett rikt växt- och djurliv och för att bevara dessa krävs att området lämnas orört”, Länsstyrelsen 2004.

I rapporten påpekas också att området ingår i riksintresse för kulturmiljövård Järnäs och att inventering av kulturlämningar bör göras.

Ås och mellanbygd kring Götlunda

### **T24 Lungeråsen och tätortsnära skog norr om Götlunda**

Sammanhängande skogsområde norr om Götlunda som används för rekreation. Här finns motionsspår och stigar. Längs Lungeråsen växer stora tallar och den äldre landsvägen går uppe på åskrönet i sitt ursprungliga läge. Öppet jordbrukslandskap finns på båda sidor om åsen. Götlunda kyrka har anor från början av medeltiden. Runt kyrkan finns en mycket välbevarad och komplett kyrkomiljö. Vid väg 572 växer den s.k. ”Fårtallen”.

Väster om åsen ger bebyggelsen vid Kåsätter, med mangårdsbyggnad och stora flyglar på en höjdrygg, landskapet herrgårdskaraktär.

### **K25 Najfallet/Götlunda kyrkoreservat och Hastasjön**

Najfallet utgörs av en vacker och varierande beteshage som avsattes av markägaren Svenska kyrkan som ett s.k. kyrkoreservat 1999. Najfallet är ett Natura 2000-område och Länsstyrelsen har upprättat en bevarandeplan. Där föreskrivs att områdets värde är den öppna betade marken och att betetrycket behöver ökas för att hålla efter sly och lövträd. Området gränsar i öster mot Hastasjön, en dikad sjö som idag är nästan helt igenvuxen med videbuskar. Enligt bevarandeplanen vore det mycket positivt för den biologiska mångfalden i Natura 2000-området och dess omgivning om sjön återskapades.

Området är lättillgängligt och välordnat med parkeringsplats och stigar.

Götlunda skola bedriver naturundervisning vid Najfallet. Här har grävts groddammar och planterats äppelträd.

### **T26 Skogsområde söder om Götlunda**

Ett större sammanhängande skogsområde med kontakt ned mot Furuskallen. Ett värdefullt strövområde för boende i området.



## Hjälmarelandskapet

**K27 Furuskallen**

Furuskallen är ett mycket genuint, ålderdomligt kulturlandskap med slingrande grusvägar, stenmurar och små inägor. Denna landskapsbild med rösen och stenmurar är karaktäristisk för Furuskallen och Järnäs, i övrigt är den sällsynt inom länet.

Norr om byn Furuskallen finns ett större område med låga odlingsrösen och flikiga åkrar. Inom området finns ett stort antal odlingsrösen och hagmarker och de smala, grusade vägarna kantas av stenmurar. På en 1700-talskarta har Furuskallens åkrar samma utbredning som i dag och gårdsplatsen var densamma. Gården finns omnämnd 1611.

Bebyggelsen kännetecknas av mindre till medelstora gårdar som ligger utspridda i landskapet. Runnebäckens gård har en mangårdsbyggnad från omkring 1800. Gårdarna Eklund, Västra och Östra Hagby är präglade av sekelskiftet 1900 och 1900-talets början. Furuskallens mangårdsbyggnad är från 1933.

Vid Furuskallen finns även gamla ekar, ädellövvegetation, rik flora och intressant strand- och kulturmarksvegetation. Lövskogen hyser ett rikt djur- och fågelliv.

Det finns idag möjlighet vandra från Furuskallens gård genom strandskogen ut till Hjälmarenen. Området är detaljplanelagt. Längs vägen finns några privata tomter och bryggor. Sammanhängande stigar längs vattnet saknas.

**N28 Södra Lunger**

Lungeråsen bildar en smal udde i Hjälmarenen. Åsen är skogklädd med insprängda åkerpartier. I norr finns ett järnåldersgravfält som ligger vid den numera nästan igenvuxna väg, som löper på åskränet parallellt med landsvägen till Lungershamn. Åsvägen fanns sannolikt redan under förhistorisk tid. Gravfältet omfattar 17 synliga fornlämningar: med runda och rektangulära stensättningar. Mitt i den skeppsformiga stensättningen står en runsten med följande inskrift: "Hergulv och Gulev de gjorde (minnesmärket) efter Sigmund, sin broder". Därav namnet Sigges sten.

Fiskets betydelse för området avspeglas i de många ännu bevarade båthusen. Båthusen ligger på både östra och västra sidan av udden.

Bokärr är en f.d. jordbruksfastighet med ett välbevarat byggnadsbestånd från 1700-1800-tal. Vid gården finns också en nätbod i timmer, vilket visar att fisket varit en binäring.

På Lungeråsens sydspets lät Glanshammars kommun bygga sommarbostäder till sina anställda under 1950-60-talen. Husen utgör en sammanhållen bebyggelse med röda trähus på stora tomter längs en krokig grusväg. Idag är de flesta husen privatägda.

Badplatsen vid Bokärr har en fin sandstrand, brygga samt omklädningsrum och toaletter. Här finns också en glasskiosk som har öppet under badsäsongen. Intill badplatsen ligger en campingplats av mer privat karaktär.

**K29 Abborrtorp - Kuggenäs**

Småskaligt jordbrukslandskap på sydsluttning ner mot Hjälmarenen. Kuggenäs har ädellövvegetation och alkärr med intressant flora. Stränderna och lövskogen hyser ett rikt fågelliv. En stor vacker enbäcke vid Abborrtorp har en rik flora som tyder på lång kontinuitet.

Fodermarkerna vid Stora Kärrbo är en viktig del i det stora betesområdet mellan Abborrtorp och Kuggenäs. I området finns många stenmurar, odlingsrösen och spår av äldre åkrar. Landskapet har en ålderdomlig prägel (program för bevarande av odlingslandskapet 1991).

Inom detta område påträffades det största sammanhängande området med opåverkade betsmarker av värde vid Ängs- och hagmarksinventeringen 2002-2004.

Området ingår delvis i riksintresseområdet för kulturmiljövården.

**K30 Järnäs - Nannberga**

Området som är beläget på en udde i Hjälmarenen. Landskapet är karaktäristiskt för trakten med omväxlande mindre åkrar, hagar och skogspartier med starka inslag av lövskog. Inom hela området

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

finns ett äldre vägsystem med smala, grusade vägar som ofta kantas av stenmurar. Odlingsrösen ligger i det småskaliga jordbrukslandskapet som består av åkrar och hagar av samma karaktär som på Frösshammarsön. Förekomsten av odlingsrösen, stenmurar och äldre vägar är emellertid ännu tätare inom Järnäsområdet.

Det rikliga antalet fornlämningar (rösen, treuddar, resta stenar m.m.) visar att udden sannolikt har varit bebyggd redan under bronsålder, åtminstone sedan äldsta järnålder. I Nannberga som ligger norr om Järnäsområdet har man funnit en ännu äldre boplatz, från stenåldern. En del åkrar med odlingsrösen kan troligen dateras till medeltiden och byn Järnäs är nämnd redan på 1300-talet.

Bebyggelsen inom området utmärks av mindre till medelstora gårdar och torp. Största delen av denna bebyggelse är från 1800-talet eller 1900-talets början och är i de flesta fall mycket välbevarad.

Området ingår i riksintresse för kulturmiljövården.

Järnäsområdet upplevs idag lite splittrat och en del öppna marker börjar växa igen.

### *Nannberga och Rävsvik*

Vid Nannberga och Rävsvik finns fritidsbebyggelse och småbåtshamnar invid Hjälmaran. Färja mot Valen kan beställas från Rävsvik. Vid Nannberga finns en större badplats.

### **K31 Valen**

Ön Valen i Hjälmaran är omgiven av ett antal större och mindre holmar. Ögruppen nuvarande utseende är en direkt följd av den sista sjösänkningen. Före denna bestod Valen av två öar, åtskilda genom ett grunt sund som numera går under benämningen Harkärret.

Tidigare har fisket haft störst betydelse för öbefolkningen, men på 1900-talet har jordbruket ökat i betydelse. Ön kännetecknas av ett småskaligt odlingslandskap av äldre typ med åkrar och hagmarker. Vid Östra gården finns en samlad bebyggelse av varierande ålder. Bebyggelsens gruppering, de "årsringar" som avspeglas genom de olika bygg-

nadskropparna samt läget intill vattnet ger miljön dess speciella prägel. Här finns bl.a. flera båthus och välbevarade torp.

Området är av riksintresse för kulturmiljövården.

### **N32 Södra Hammaren och Locknäs**

Södra Hammaren blev naturreservat 1931 och har en urskogslignande karaktär med ett rikt djur och växtliv, se beskrivning i Bilaga 1. Besökare kan parkera vid S. Järnäs och därefter promenera eller cykla till reservatet.

Vid Locknäs gård finns ett skogsområde med artrik ädellövskog med ek, ask och hassel. Skogsområdet ligger mellan den slingrande grusvägen och Hjälmaran. Inom Locknäsområdet finns flera nyckelbiotoper. Skogen växer på svallad morän och är relativt blockrik. Området har urskogskaraktär och är ett spännande skogsområde. En stig eller mindre grusväg leder från Locknäs gård fram till en sommarstuga vid vattnet. I övrigt saknas stigar i området.

### **K33 Sickelsjö**

Sickelsjö finns omnämnt redan på 1400-talet men blev säteri under 1600-talet. I anslutning till området finns också fornlämningar som tyder på äldre bosättning. Sickelsjö herrgård som ligger vid ett vattendrag är mycket välhållen och består av ett flertal byggnader. Här fanns tidigare tegelbruk, kvarn och såg. Idag finns endast ruiner av sågen kvar. Landsvägen passerar genom gården och kantad av en ståtlig allé. Yngre, mer eller mindre sammanhängande alléer bestående av ek och björk återfinns också längs landsvägen långt från gården. Ett öppet herrgårdslandskapet utbreder sig söder om Sickelsjö. Tidigare översvämningsmarker (innan sjösänkningen) är idag uppodlade.

### **K34 Frösshammarsön och Hällarna**

Frösshammarsön kännetecknas av ett småskaligt jordbrukslandskap avbrutet av mindre skogspartier. Här finns små åkrar och hagar som ibland inramas av stenmurar. Odlingsrösen är vanligt förekommande i de öppna partierna. De slingrande, smala vägarna, bland annat till Frösshammars gård och



Skräddartorp, har ålderdomliga sträckningar och kantas ofta av stenmurar.

Gårdar och torp med bebyggelsen är från 1800-talet och början av 1900-talet ligger på höjdryggar i landskapet.

Vid Hällarna finns idag ett större område med fritidsbebyggelse. Här finns två klippbad och ett större sandbad.

Kommunen äger skogsmark mellan Hällarna och kulturlandskapet i norr. Området består av en smal åsrygg med blandskog närmast vattnet och öster därom björkdominerad lövskog, delvis fuktskog. Björkskog har nyligen gallrats. Intill vägen finns ett mindre grustag.

Området utreds för utökad bebyggelse och ändrade upplåtelseformer. Dessutom ska kommunalt vatten och avlopp anläggas. Denna del av Frösshammarsön är ett värdefullt men relativt svårframkomligt skogsområde som används för promenader m.m. Det är viktigt att bevara tillräckligt breda skogsstråk längs befintliga stigar, framförallt längs den smala åsryggen som följer stranden norrut mot Frösshammar.

### **N35 Frösshammarsviken - Sjölundamaden**

Frösshammarsviken hyser ett rikt fågelliv. I anslutning till området finns det ängs- och hagmarker, ädellövlundar, ekbackar, strandkärr med rik och intressant flora, se även K34. Frösshammarsviken är ett uppskattat utflyktsmål inte minst för fågel-skådning.

Idag finns en enkel stig ned mot moderna och till fågeltornet. Stigen är lite svårframkomlig och inte skyltad. Rörelsehindre tillåts använda väg över gården.

### **K36 Sjölunda**

Den större gården Sjölunda har ett värdefullt byggnadsbestånd bl.a. från 1700-talet. Landskapet är omväxlande med medelstora åkrar avbrutna av mindre skogspartier. Söder om gården går en vik av Hjälmaran upp. Vattnet gick närmare gården före sänkningen av Hjälmaran på 1880-talet.



*Hornudden vid Torpstång*

### 2.3 Sammanställning av kvaliteter och brister

#### 2.3.1 Kvaliteter och möjligheter

En genomgång av kommunens grönstruktur visar att här finns stor utvecklingspotential för rekreation om värden tas till vara, bevaras och skyddas.

Kommunens grönstruktur är rik på historiska miljöer från olika tider. Arbogaån och Hjälmare kanal är historiska farleder av stort intresse. Både längs stränder och på vattnet finns goda möjligheter att utveckla rekreativa stråk.

Hjälmarens med möjlighet till bad och båtliv och med både vackert kulturlandskap och spännande naturmiljöer är ett attraktivt landskap med stor rekreativ potential.

Inom kommunen finns många välbevarade, ålderdomliga kulturlandskap. Järnålderslandskap, herrgårdslandskap, industrilandskap och 1800-talslandskap ligger som pärlband längs mindre

vägar runt om i kommunen och speglar Arboga-bygdens historiska identitet.

Längs de äldre kulturvägarna finns goda möjligheter att tillskapa en sammanhängande struktur av vandringsleder och cykelstråk.

Det är alltid nära ut i skog och mark och det finns flera strövvänliga skogsområden.

Flera mindre kända och spännande naturmiljöer kan med viss försiktighet göras mer tillgängliga, t.ex. ädellövskogar och alskog längs Hjälmarens som kan erbjuda nästan tropiska upplevelser.

Inom kommunen finns möjlighet till många olika slags upplevelser och till olika aktiviteter; cykelturer, kanotfärder, ridning, kulturvandring m.m.



### 2.3.2 Brister och hot

Djurhållning är en förutsättning för bevarande av naturbetesmarker och det äldre kulturlandskapet. Risk för nedläggning och igenväxning utgör ett hot främst av mellanbygd och kulturmarker i kommunens norra del och längs Hjälmaran. Igenväxning hotar bl.a. vid Järnäs och Fillinge.

Kommunen har flera attraktiva vattenstråk men stränder längs Hjälmaran och Arbogaån är svåråtkomliga och på långa sträckor helt oframkomliga.

Naturvärden och naturupplevelser knutna till större orörda skogsområden med vildmarkskaraktär är starka. Här utgör modernt skogsbruk ett hot. Andelen gammal skog minskar och inom kommunen finns flera områden som behöver ett förstärkt skydd.

Markägoförhållanden innebär att det kan vara svårt ställa krav och genomföra åtgärder som krävs för att skydda och bevara värden i grönstrukturen.

Skyltning och ledmarkering både i naturreservat och andra områden behöver ses över och kompletteras.

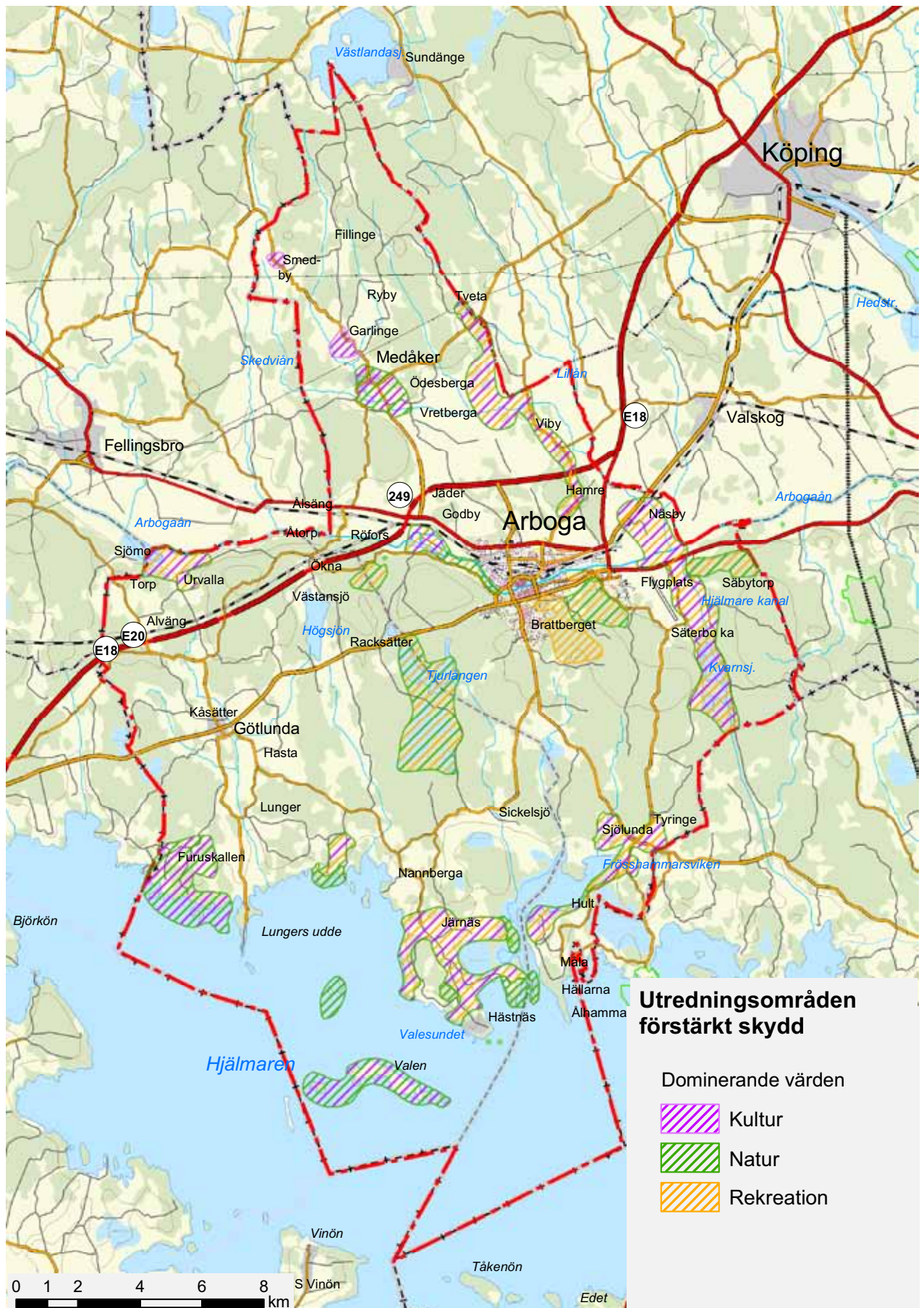
Kommunikationsbandet E18/E20 och järnvägen bildar en stark fysiskt barriär genom Arboga kommun.

Attraktiva rekreativlandskap är ofta också attraktiva för bebyggelse. Okänsligt placerad bebyggelse eller andra moderna anläggningar förändrar snabbt ett välbevarat äldre kulturlandskap. Tydliga regler för ny bebyggelse i känsliga kulturlandskap behövs.

## 2.4 Förslag till övergripande mål för grönstrukturen

- Värdefulla natur- och kulturmiljöer i kommunen ska bevaras i en sammanhängande grönstruktur
- Arboga kommun ska erbjuda sina invånare attraktiva rekreationsområden och grönstruktur av hög kvalitet
- De äldre odlingslandskapen, till exempel hagmarker, ska värnas
- Hotade arter och livsmiljöer ska värnas
- Ädellövlandskapet, sjösänkningsskogarna och naturbetesmarker ska värnas
- Större sammanhängande skogsområden kring Fillinge och Flakmossen, Bredmossen och Amerikaområdet samt kring Maxelmossen ska värnas som tysta områden
- Rekreativvärden och tillgänglighet längs stränder och vattendrag ska bevaras och utvecklas
- Äldre kulturvägar ska bevaras
- Tillgänglighet till kommunens attraktiva grönområden ska vara god - tillgängligheten för funktionshindrade särskilt beaktas
- Tätortsnära skog av tillräcklig storlek och med en mångfald av upplevelsevärden ska skyddas
- Vid bebyggelseutveckling ska alltid hänsyn tas till landskapet som helhet, dess kulturmiljö, biologisk mångfald samt rekreation- och upplevelsevärden

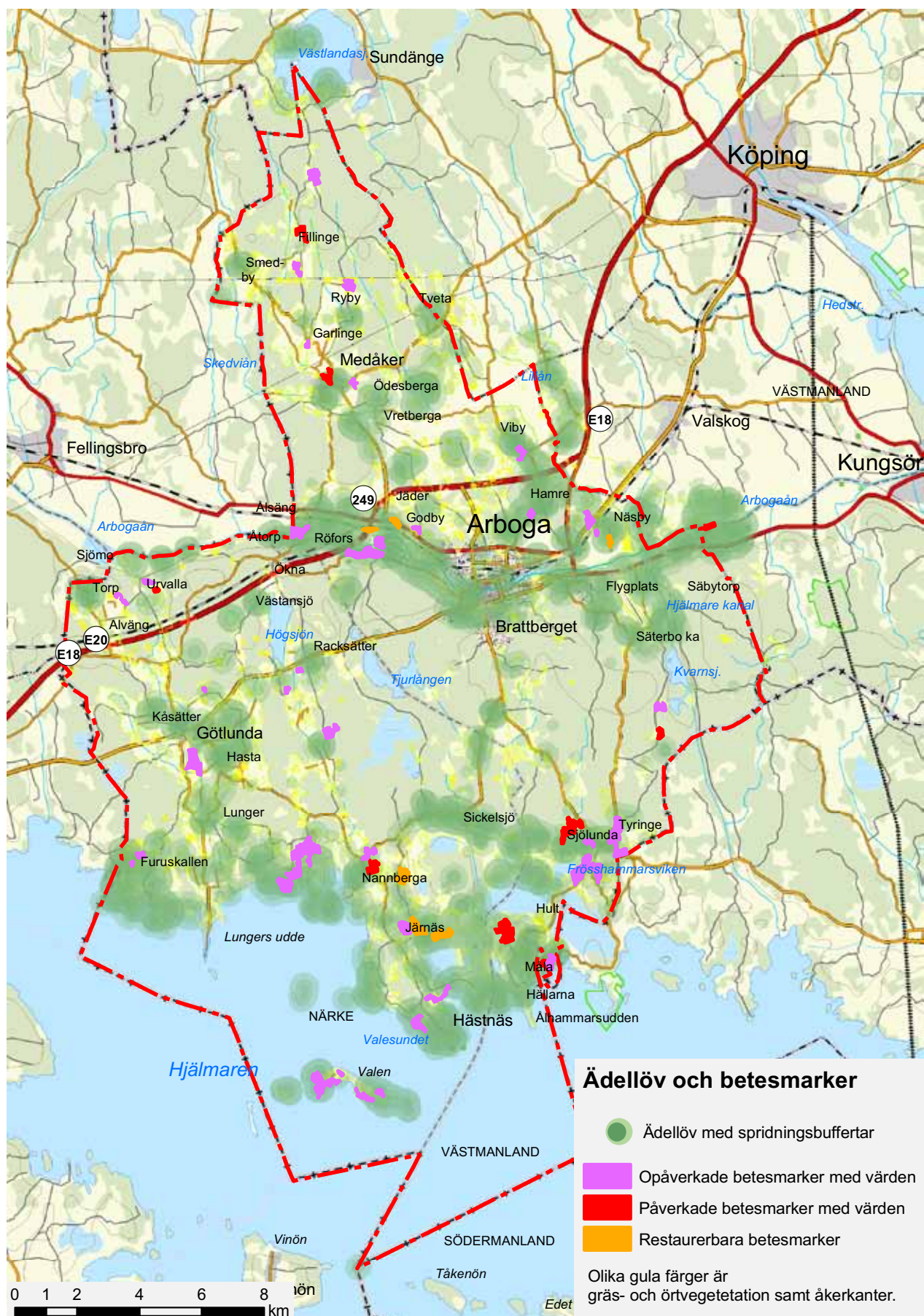




Karta A3, se bilaga 2



## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR



Karta A3, se bilaga 2



## 2.5 Skydda, bevara och vårda

Inom kommunen finns områden där skydd av natur- och kulturvärden behöver stärkas men framförallt behövs ökad tillgänglighet och information samt skötselavtal/brukaravtal för att säkra intressanta och attraktiva rekreativmiljöer

### 2.5.1 Skydd av värdefulla naturområden

Nya naturreservat kan bli aktuella inom kommunen. Länsstyrelsen ansvarar i första hand för inrättandet av de naturreservat som är motiverade av nationella skyddsbehov. Kommunens roll är då att lämna underlag utifrån det lokala perspektivet till prioriteringar och gränsdragning. Idéer i detta program för övergripande struktur samt förslag till utveckling av rekreativa naturstråk för såväl turister som medborgare kan där vara av betydelse. Kommunen bör också överväga att inrätta kommunala naturreservat för de områden där skyddsbehovet främst är rekreation eller lokal naturvård. Utöver det långsiktiga skydd detta innebär kan det bidra på ett värdefullt sätt till att höja dessa områdens status.

Hjälmarens lövskogsområden med höga skyddsvärden har många relativt små markägare som inte kan förväntas ha möjlighet att göra frivilliga avsättningar till skydd för naturen i den omfattning som behövs för ett långsiktigt bevarande av värdena. Kommunen bör medverka i arbetet för att hitta lösningar som tillgodoser såväl markägarnas som naturvårdens intressen.

#### Exempel på Hjälmareområden som behöver långsiktigt skyddas

##### *Stora Rävsvik*

Lövsumpskog med intressant flora.

##### *Locknäs*

Ädellövvegetation och strandflora.

##### *Hamrarna*

Ädellövskogen norr om befintligt naturreservat har stora värden och en utökning av reservatet bör prövas.



*Ädellövskog vid Locknäs, en vacker, spännande miljö med stora naturvärden*

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

### *Gökriksudden*

Ädellövskog.

### *Kuggenäs*

Betad hagmark med bl.a. daggekåpor. Ädellövskog och alkärr med intressant flora. Rik fågelfauna.

### *Foren*

Lövskog på öar, fågelliv. Ingår i riksintresset Valen.

### *Bälgholmarna*

Rik häckfågelfauna med bl.a. hägerkoloni och intressant flora. Ingår i riksintresset Valen.

Utöver dessa värdekärnor är det i Hjälmareområdet viktigt att lövrikedomen gynnas i markerna mellan värdekärnorna.

### **Övriga områden som behöver långsiktigt skydd:**

#### *Säbybergen*

Säbybergen ingår i förkastningsbranten och framträder i landskapet vid Hjälmare kanal. Utsikten från berget norrut är vid. Det finns intressant klippvegetation i branten och lundflora i lövskogen vid bergets fot. Området har utpekats som skyddsvärd statlig skog av Länsstyrelsen 2004.

#### *Gålsjön*

Naturupplevelser med koppling till Kalkugnsbergets naturreservat.

#### *Brattberget*

Ett tätortsnära skogsområde av stort värde för friluftsliv och rekreation.

#### *Tjurlången - Bredmossen och Amerika*

Naturliga skogar längs föreslagen naturstråksled.

I skogs- och myrområdet söder om Tjurlången är vildmarkskänslan påtaglig. Här finns vetenskapliga naturvärden i form av naturskog och en delvis intakt högmossa. Amerikaområdet har utpekats som skyddsvärd statlig skog av Länsstyrelsen 2004.



*Hällebräcka är en hotad art*

#### *Bejbybäcken vid Medåker*

Vattendrag i ursprungligt läge (ej utträtat) och intilliggande betesmark.

### **Skydd av Hällebräckans lokaler**

Hällebräcka är en hotad art och större delen av hällebräckans världspopulation finns i Sverige. Växtlokaler både i och utanför staden bör skyddas och aktiva åtgärder för ett gynnande av arten integreras i skötseln.



**Fortsatt arbete**

Undersök möjligheten att genom kommunens medverkan långsiktigt skydda ett större område kring Tjurlången-Bredmossen och Amerika, t.ex. som naturreservat.

Undersök möjligheten att skydda Brattberget som kommunalt naturreservat för såväl naturvärden som rekreation. Se även Silverlingska hagarna sid. 58.

Medverka aktivt i arbetet för att säkerställa de stora naturvärdena i Hjälmareområdets ädellövskogar t.ex. genom bildande av en arbetsgrupp med markägare, lokala ideella organisationer, Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen.

Undersök möjligheten att skydda Gålsjöområdet som kommunalt naturreservat.

Värna sammanhängande skogsområden kring Fillinge och Flakmossen, Bredmossen och Amerikaområdet samt kring Maxelmossen som tysta områden.

2.5.2 Skogsbruk anpassat till biologisk mångfald och rekreation

Modernt skogsbruk med slutavverkning och plantering innebär ofta negativ påverkan inom områden av värde för rekreation. Genom ett mer försiktigt skogsbruk med små avverkningsytor, fröställning där det är möjligt, bevara skog längs stigar och vägar, biotopanpassning m.m. kan förändringar upplevas mindre negativa. Behov kan finnas att styra skogs-skötseln inom särskilt värdefulla områden. Brukaravtal kan vara ett alternativ till kommunal reservatsbildning.

**Fortsatt arbete**

Diskussioner kring brukaravtal för att säkra rekreativa och biologiska värden. Viktigt att bevara områden med gammal skog.



*Gamla träd och död ved i olika olika förmultningsstadier är av stort värde för många växt- och djurarter*



*Äldre skog är uppskattad rekreationsskog för promenader, svamp- och bärplockning m.m.*

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

*Exempel på värdefulla kulturlandskap:*



*Smedby*



*Ängsladelandskapet*



*Furuskallen*

### 2.5.3 Skydd av värdefulla kulturlandskap och kulturmiljöer

#### **Kulturminnesvårdsprogrammet**

I förslag till Kulturminnesvårdsprogram för Arboga kommun från 1987 föreslås ett flertal äldre bebyggelseområden få områdesskydd enligt Plan - och bygglagen. En översyn och uppdatering av kulturminnesvårdsprogrammet både med hänsyn till ny lagstiftning, bebyggelse och kulturlandskapet som helhet behöver göras och en bevarandeplan motsvarande den för Arboga stad behöver tas fram.

#### **Kulturresevat**

Inom kommunen finns några mycket fina kulturlandskap med äldre bybildningar, vägar och landskap. Särskilt värdefulla kulturlandskap kan skyddas enligt miljöbalken som kulturresevat.

Landskapet kring Järnäs växer delvis igen och åtgärdsförslag alternativt förnyad avgränsning av riksintresset borde ske i samråd med Länsmuseum och Länsstyrelsen.

#### **Fortsatt arbete**

Kulturmiljöprogram och bevarandeplaner för kulturlandskap bör tas fram.

Undersök behov, lämplighet och möjlighet inrätta kulturresevat vid Furuskallen och delar av Järnäs. Andra helhetsmiljöer av stort värde inte minst upplevelsevärde är Jädersbruk - Älholmen, Smedby, Garlinge, stråket Hamre - Viby - ängsladelandskapet - Tingsbacken - Tveta.



## 2.6 Riktlinjer för hantering av grönsstrukturen i samband med planering

Olika utbyggnadsprojekt kommer ibland i konflikt med bevarandevärden och en avvägning behöver göras mellan olika intressen. Natura 2000-områden har ett starkt skydd mot olika former av påverkan.

Övriga ej skyddade områden med höga och unika natur- och kulturvärden bör i möjligaste mån skyddas från påverkan. Ibland behövs också buffertzoner, dvs. ett skyddsområde kring själva värdekärnan.

Det är också viktigt att värna rekreationsområden som innehåller många olika slags upplevelsevärden och miljöer som är ovanliga. Exempel på det förra kan vara sammanhållna opåverkade kulturlandskap längs vatten med stort inslag av ädellöv och/eller naturbetesmarker. Ostörda miljöer med gammal skog och stor variationsrikedom kan vara ett exempel på det senare. Generellt gynnas både artrikedom och rekreationsupplevelser av mångfald, variation, gamla träd och vatten inom ett större sammanhängande område.

Det är vid utbyggnad viktigt att bevara de naturliga stråken och spara tillräckligt breda zoner som förbindelseänk mellan olika naturområden.

Även kring rekreativa värden kan buffertzoner behövas, t.ex. som skydd mot buller.

Det stora hotet mot många arter och även mot rekreativa värden är att områden naggas i kanten. Det sker ofta många små ingrepp i grönområden som tillsammans minskar både areal och värden.

Kommunen innehåller många öppna landskap med ålderdomlig karaktär. Ny bebyggelse, vägar m.m. förändrar landskapets karaktär och därmed upplevelsen av landskapet. Ofta kan enstaka nya byggnader tillkomma om de i placering och utformning anpassas till äldre strukturer, byggnadstraditioner och trädgårdsutformning. Dessa frågor bör närmare belysas vid revidering av kulturminnesvårdprogrammet.

Exploatering kan i vissa fall gynna grönsstrukturen genom att frigöra ökade resurser till restaurering

av igenväxande marker eller ge ökat underlag för rekreativ service och bättre tillgänglighet till attraktiva områden. Observera att det finns naturområden där tillgängligheten bör begränsas.

I samband med fördjupade översiktsplaner, program och detaljplaner bör en landskapsanalys göras som avgränsar värden avseende landskapet som helhet, naturmiljö, kultur och rekreation. En landskapsanalys bör också innehålla rekommendationer för hur en utbyggnad kan ske med största möjliga anpassning till landskapsvärden.

### 2.6.1 Sammanfattning riktlinjer

- Utnyttja landskapsanalys som underlag för planering och miljöbedömning
- Bevara naturområden av tillräcklig storlek och tillräckligt breda spridningskorridorer och grönstråk
- Beakta och värna det rekreativa värdet av artrikedom, äldre natur- och kulturmiljöer samt vattenkontakt
- Beakta behovet av buffertzoner både med hänsyn till naturvärden och rekreativa värden (buller m.m.)
- Planera för ökad tillgänglighet men undvik känsliga områden



*Grindberga - Älholm kommer att utredas för bebyggelse. Området innehåller stora rekreativa upplevelsevärden i ett stadsnära läge*

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

### 2.6.2 Tre utvecklingsområden för bebyggelse - några synpunkter

Dessa tre områden är utpekade som utredningsområden i den nya kommuntäckande översiktsplanen. I samband med fortsatt planering kommer landskapet att studeras mer i detalj i en landskapsanalys. Nedan anges några övergripande synpunkter på grönstrukturen:

#### **Älholmen och Jäderskogen**

Se beskrivning av värdekärnorna K14 och T16, sid. 39-40.

##### *Naturvärden*

Skogsslutningen ned mot Hammartorp utgörs av varierad skog med blandning av granskog, ängskog och ädellövskog med ask, lind och ett större bestånd av unga ekar. Området ingår i ett band med ädellövskog längs Arbogaån och bedöms trots den relativt unga skogen vara värdefull.

Skogen på höjden utgörs av gallrad, för rekreation attraktiv hållmarksskog, troligen utan särskilda naturvärden.

##### *Kulturlandskap och kulturmiljö*

Förkastningsbranten, skogsbyn och den öppna åkermarken kring ån utgör ett mycket attraktivt kulturlandskap. Utblickarna över åkrarna mot valbron och kyrkogården och den slingrande ån utgör en av kommunens vackraste vyer. Förändringar i det öppna landskapet och i skogsslutningen innebär stor påverkan och förändring i känsligt landskapsrum med stora upplevelsevärden. En utbyggnad i det öppna landskapet mot Älholmen innebär stor förändring av utsikten från norra strandkanten och strandpromenaden längs Nästkvarnsområdet.

Landskapet mellan Arboga, Älholmen och Jädersbruk har stora kulturhistoriska värden och stor betydelse för ortens identitet. Kulturmiljövärden bör utredas mer i detalj i samband med fortsatt planering.

##### *Rekreation*

Jäderskogen är ett välanvänt skogsområde för motion, skogspromenader, hundrastning, bärplockning m.m. Inom området finns markerade löparslingor. Området är mycket lättillgängligt men de södra delarna är bullerstörda från länsväg



*Varierad och lättframkomlig skog vid Grindberga*



*Ängs- och lundvegetation och ekskog i slutningen*



*Arbogaån, vy mot Nästkvarnsområdet*

572. Västerut finns en del stora föryngringsytor och värdet som rekreatjonsmark är idag mindre.

Både bergshöjden i öster och slutningen mot Älholmen utgör en mycket attraktiv rekreatjonskog. Norr om berget, mot ån, är det tyst och rofyllt.





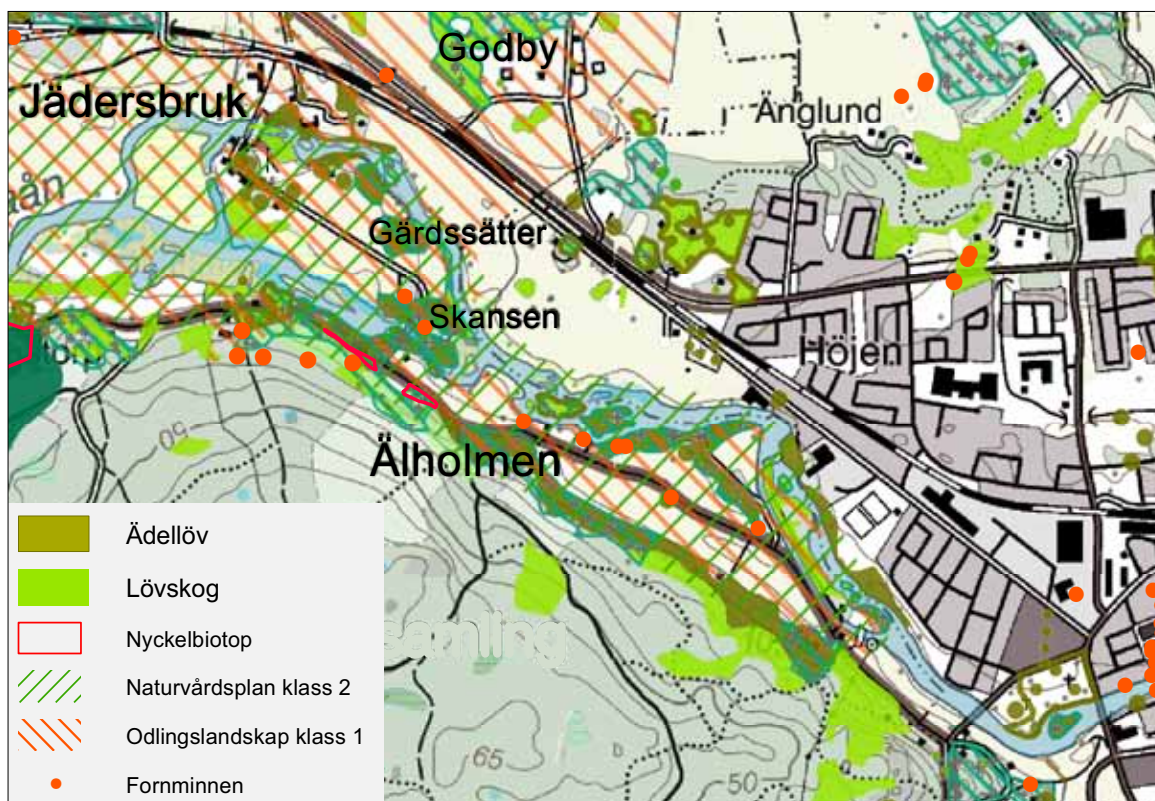
Västerbron med omgivande landskap en del av Arboga stads identitet

Landskapsbilden är mycket vacker längs ån där skogssluttningen och brynet utgör en tydlig visuell avgränsning. Många promenader eller cyklar längs Älholmsvägen mot Jädersbruk.

Från rekreationssynpunkt bedöms Älholmen - Jäderskogens stora värde ligga i mångfalden av upplevelsevärden i ett stadsnära läge och med kopplingen bort mot Jädersbruk. Se även förslag till utveckling av å-promenader i Del 3 samt upplevelsevärden sid. 32-33.

### Rekommendationer utifrån rekreativa värden

Eventuell bebyggelse bör förläggas i Jäderskogens södra och västra delar med koppling till Kallstengården. Bebyggelse i anslutning till öppen mark bör undvikas. Enstaka gruppvis placerade byggnader kan möjligen inordnas i äldre bebyggelsemönster och då till största delen placeras dold i trädgångar och även skymmas om en allé planteras längs Älholmsvägen. En landskapsanalys och naturvärdesbedömning bör göras som underlag för planering.





## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

### Silverlingska hagarna

Öster om den vackra odlade dalgången upp mot Stora Djupmyra ligger det skogsområde som kallas Silverlingska hagarna. Det är ett väl utnyttjat tätortsnära skogsområde med stark naturupplevelse i de flertaliga nyckelbiotoperna som finns här. Partier med lövrik barrnaturskog och lövnaturskog med framförallt asp samt flera bergbranter ger goda förutsättningar för en rik kryptogamflora.

Silverlingska hagarna representerar de mer ovanliga upplevelsemiljöerna ostördhet, trolskhet samt variation och artrikedom i ett mycket stadsnära läge. Området bedöms vara av stort värde för biologisk mångfald och rekreation. En fördjupad naturvärdesbedömning bör utföras där skyddsvärda områden avgränsas och även värden som rekreativmiljö tas med.



*I de gamla hagarna växer idag gamla aspar och andra lövträd som är livsmiljö för många insektsarter*

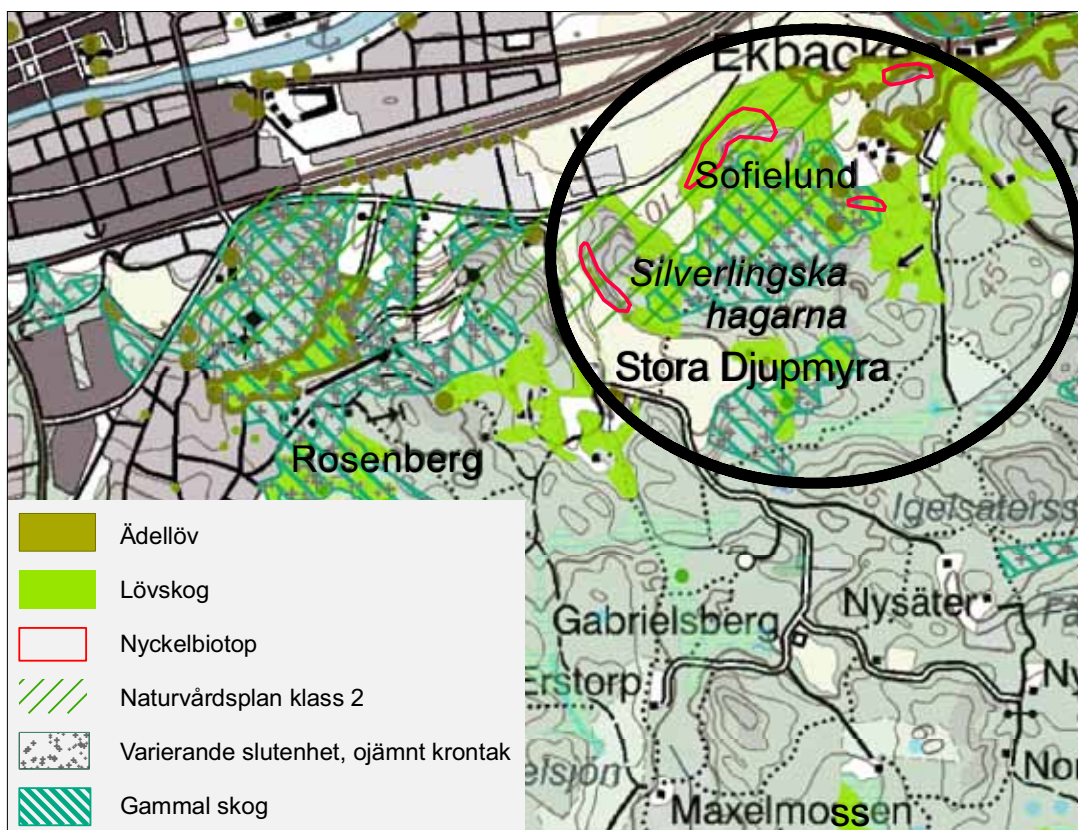


*I Silverlingska hagarna finns också gammal granskog och mossiga stenblock i en ostörd och lite trolsk miljö*



*Stora stenblock och rasbranter kan hysa en rik kryptogamflora*





I Silverlingska hagarna finns flera nyckelbiotoper, ädellöpartier och gammal skog

### Frösshammarsön - Hällarna

Det område norr om Hällarna som utreds för kompletterande bebyggelse består av lövskog, delvis på fuktig mark med Ålhammarsåsens smala rygg i väster. Intill vägen finns flera mindre grustag. Björkskog har nyligen gallrats och bedöms sakna större naturvärden.

Denna del av Frösshammarsön är ett relativt svårframkomligt skogsområde som dock används mycket för promenader m.m. Åsen och strandzonen utgör de största värdena för rekreation och bör bevaras orörda som grönstråk mot kulturlandskapet norrut.



Längs Ålhammarsåsen leder en promenadstig mellan Hällarna och Frösshammar



En del av området utgörs av ett grustag

### 2.7 Utveckling för rekreation och turism

Olika typer av områden erbjuder olika slags upplevelser. Vid Hjälmaran lockar bad och båtliv, vid Maxelmossen skogs promenader och vildmarksliv. I kalkområden hittar den växtintresserade spännande växter medan Sjölundamaden och Gålsjön lockar till fågelskådning. Fiske i Jädersbruks forsar ger både naturupplevelser och spänning. Servering finns vid Hjälmare kanalkafé och i Jädersbruks herrgårdsträdgård.

En del av dessa miljöer används redan idag som utflyktsområden eller strövområden, andra skulle kunna utvecklas både för lokal rekreation och för turism. I flera fall behövs tydligare information, bättre tillgänglighet och/eller ökade skötselinsatser för att öka attraktion och nyttjande.

Områden med stor utvecklingspotential är stränder och miljöer längs Arbogaån, t.ex. mellan Arboga stad och Jädersbruk med vidare koppling till Torpstång/Urvalla. Det finns också stora möjligheter utveckla samband och stråk längs Hjälmarestranden från Furuskallen till Locknäs samt i viss mån även områden kring Frösshammarsviken och Sjölundamaden. Även området längs Hjälmare kanal och Säterbo har stor rekreativ potential.

Historia/historiska platser och det småskaliga kulturlandskapet samt Hjälmaran och Arbogaån är kommunens stora rekreativa tillgångar. Inom Arboga kommun finns en potential att utveckla småskalig turism för den som vill uppleva kulturlandskap, vildmark och lugn och ro. Arbogaån och Hjälmaran kan göras mer tillgängliga, både längs stränderna och som vattenled. Några cykelstråk längs kulturvägarna borde skyltas. Fler stigar och vandringsleder längs vattenvägarna kan utvecklas genom förbindelser mellan de vandringsleder som finns idag. Via turistbyrån, Arboga kommun och olika privata rekreationsanläggningar finns stora möjligheter att komplettera med ytterligare information, t.ex. parkeringsplatser m.m.



*Arbogaån bildar forsar och fall vid Jädersbruk*



*Det öppna landskapet med höga himlavalv och jordbruk är en outnyttjad rekreativ miljö*



*Smala stigar kan ledas längs åkerkanter och diken*





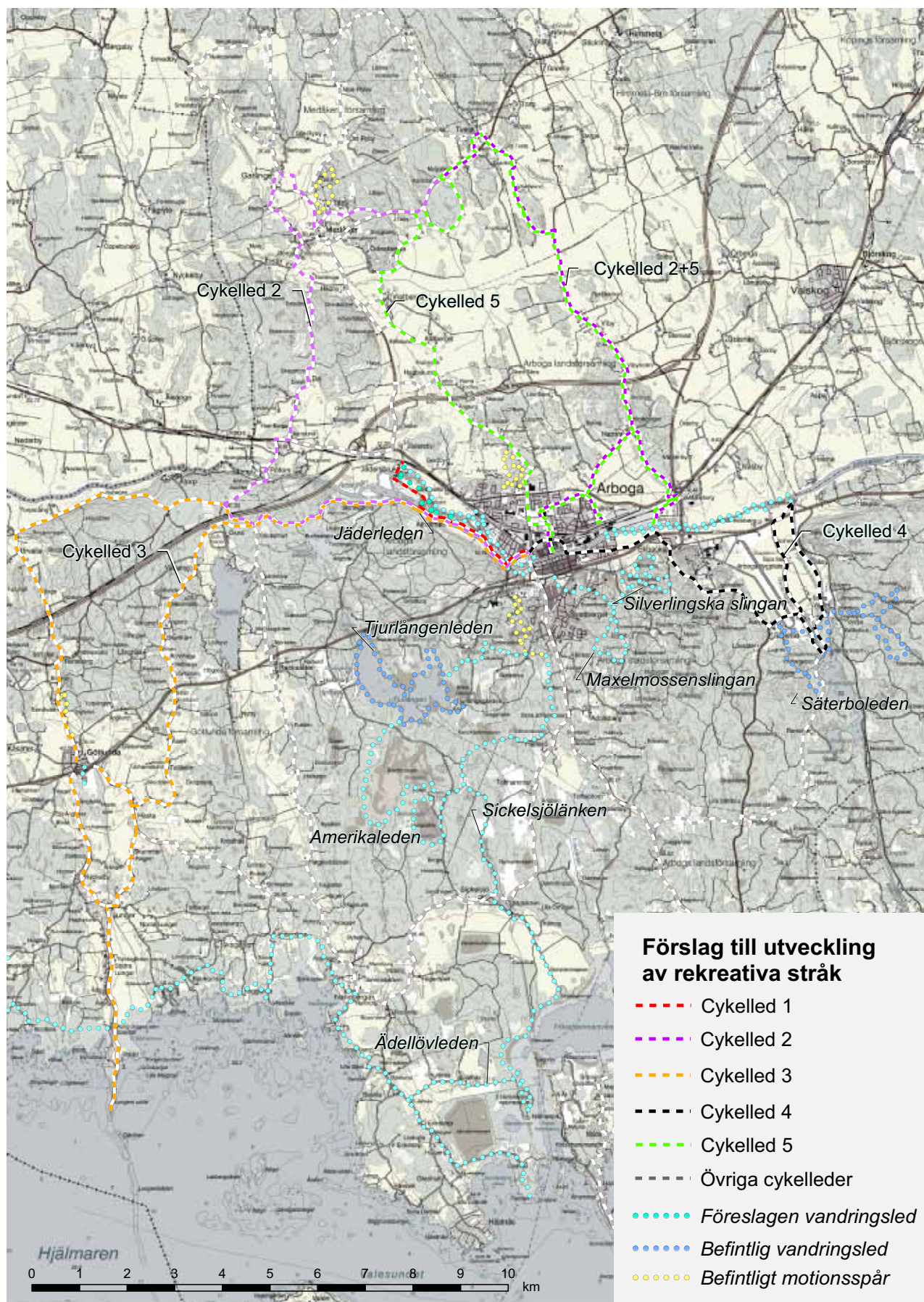
*I landskapet finns undanskymda miljöer som kan göras mer tillgängliga för rekreation.*



*Idag svåråtkomliga stränder kan knytas samman i rekreationsstråk*



## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR



Karta A3, se bilaga 2



### 2.7.1 Utveckling av rekreativa stråk

Inom kommunen finns stora möjligheter till utveckling av rekreativa stråk med cykel- och vandringsleder. Föreslagna leder går till största delen längs befintliga stigar och kräver ingen annan åtgärd än informationsspridning och enkel utmärkning. På vissa sträckor kan nya stigar behöva anläggas eller märkas ut.

#### Befintliga cykelleder

Cykelkarta med förslag till olika cykelturer finns på turistbyrån. Genom att märka ut och skylta en eller flera cykelleder underlättar man för fler att komma ut. Tillgänglighet ökar när det blir tydligare och lättare att hitta.

##### *Cykelled 1 - Jäderleden*

Arboga stad, Älholmen, Jädersbruk och tillbaka på norra sidan ån. Detta är redan idag ett populär promenadstråk.

##### *Cykelled 2 - Medåkersleden*

Arboga stad, Hamre, Viby, Tvetå och tillbaks via Medåker, Röfors, Ökna, Älholmen, Arboga.

##### *Cykelled 3 - Götlundaleden*

Älholmen, Ökna, Urvalla med avstickare till Sjömosjön, därefter till Götlunda, Lungers udde, Hasta och Hastaåsen tillbaks till Ökna och Arboga stad.

##### *Cykelled 4 - Hjälmare kanal*

Arboga stad, Säterbo, Hjälmare kanal (längs nya och gamla kanalen). På sikt vore det önskvärt att kunna ta sig tillbaka till staden via Gravudden och längs Arbogaån.

#### Förslag till ny cykelled

##### *Cykelled 5 - Hamre cykelled*

En kortare cykelled ut i kulturlandskapet vid Viby med anslutning till Tingsbacken och tillbaks igen via Vretberga, Fruberget och Ängtorp.

#### Förslag till nya vandringsleder

##### *Tjurlången - Bredmossen - Sickelsjö - Södra Hammaren vid Hjälmarens*

En vandringsled kring Tjurlången finns redan idag.



*Landsvägen förbi Viby*



*Körväg vid Furuskallen*

Det bör finnas en länk från Arboga stad till denna led. Tjurlången och Bredmossen har vildmarks-karaktär. Längre söderut dominerar vackra kulturmarker och ädellövskogar.

Detta är ett stråk med starka naturupplevelser och kontakt med många områden med höga naturvärden.

##### *Hjälmarestranden - Ädellövleden från Furuskallen till Södra Hammaren*

En sammanhängande vandringsled föreslås längs Hjälmarens strand på någon intressant sträcka, t.ex. mellan Furuskallen och Locknäs. Här finns redan grusvägar att binda samman men de behöver kompletteras med enkla grusstigar eller spänger. På vissa ställen bör ordnas platser med utsikt mot vattnet.

## DEL 2 ÖVERGRIPANDE GRÖNSTRUKTUR

### 2.7.2 Utveckling av områden för rekreation

1. Sjölundamaden. Stigen mot maden bör förbättras och skyltas från vägen. Parkeringsplats bör anvisas.
2. Frösshammarsöns kvaliteter som rekreationslandskap bör utvecklas med viss skyltning och vägvisning.
3. Södra Hammaren. Här behövs bättre skötsel, ny informationsskylt och vägvisning.
4. Locknäs, ett blockrikt skogsområde vid Hjäl-maren med ädellövskog och artrik flora. Området har urskogskaraktär. Tillgängligheten till området behöver förbättras.
5. Fornborgen vid Tjurlången. Översyn av skyltar, parkering och bänkbord behövs. Området utgör en entré mot Tjurlångens vandringsled. Här behövs bättre vägvisning liksom röjning mot sjön.
6. Friluftsområde Tjurlången - Bredmossen. Här bör ordnas med ledmarkering, vindskydd eller grillplats.
7. Kalkugnsberget. Här krävs en översyn av skötselplan, röjning längs stigar och bättre vägvisning.
8. Gålsjön är ett spännande vildmarksområde med intressant fågelliv. Här bör ordnas med spänger och utsiktstorn. Koppling mot Kalkugnsberget bör studeras och skyltar och vägvisning bör ordnas.
9. Urvalla -Torpstång är ett intressant och spännande område med särpräglad natur och vacker landskapsbild kring Torpstång och Arbogaån. Av särskilt intresse är de gamla, tidigare hamlade lindar som växer på platsen för den medeltida borgen. Informationsskyltar, vägvisning och parkeringsplats bör ordnas. Brukaravtal kan bli aktuellt för att garantera tillgänglighet och för att bevara och utveckla landskapets värden. Bland annat behövs röjning mot Sjömosjön.
10. Furuskallen är ett vackert kulturlandskap med många upplevelsevärden. Bättre vägvisning av

kulturvägar och stigar behövs för att öka tillgängligheten.

11. Tingsbacken. Ett småskaligt och lättillgängligt område med ekbevuxna moränkullar i kanten av åkerlandskapet som med enkel skyltning skulle kunna fungera som utflyktsområde.

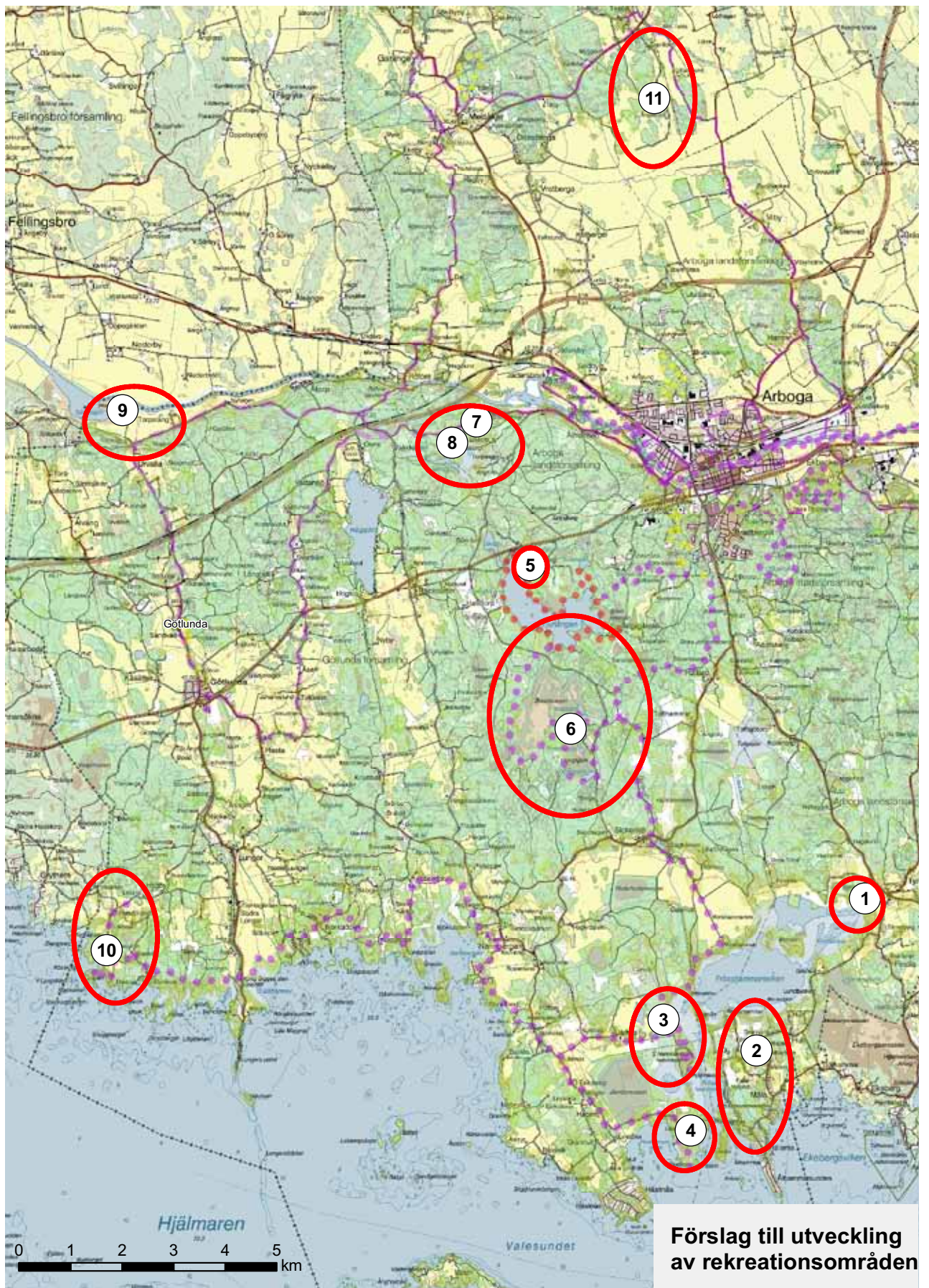


*Gålsjön har stora naturvärden och utgör tillsammans med Kalkugnsberget ett stort spännande område för naturupplevelser*



*Vid Urvalla låg förr en medeltida borg. En plats med spännande historia och särpräglade naturmiljö*









## DEL 3 PARKPROGRAM FÖR ARBOGA STAD

### 3.1 Grönstrukturen i Arboga stad

I Arboga stad bor knappt 11000 av kommunens drygt 13 400 invånare. Staden har vuxit upp kring ån med Stora torget och kyrkan som den medeltida stadens centrum. Den ålderdomliga bebyggelsen med slutna stadsgårdar utmed smala stadsgator och gränder är enhetlig och fattbar. Arbogaån med omgivande bebyggelse, gamla broar, stora träd och vyer mot pastorala landskap ger staden karaktär och stämning. Ån har också gett staden dess namn, från fornsvenskans arbughi som betyder åkrök (eller åbåge).

Arboga stad ligger inom slättbygden, norr om den förkastningszon som reser sig söder om Arbogaån. Undantag är bebyggelse som tillkommit vid Strömsnäs och Brattberget. Förkastningsbranten utgör en gräns mellan skogsdominerad, mer bruten terräng, och flack, uppodlad mark. Landskapet sätter sin prägel på parkerna i staden där gräsparker dominerar norr om ån och natur med skog vid Brattberget och Strömsnäs.



*Blomsterprakt längs ån. Vy mot Kapellbron*



*Strandparken*



*Vy mot Arboga stad från söder. I förgrunden syns Krakaborgs campingplats*



Stadskärnan med medeltidsstaden



Norra skogen



Öppna gräsfält på norr

### 3.1.1 Kortfattad beskrivning av grönstrukturen i olika stadsdelar

#### *Medeltidsstaden*

Medeltidsstaden är Arboga stads attraktiva offentliga rum med byggnader, gator, små vackra parker och promenader längs ån. En del parker i anslutning till medeltidsstaden beskrivs i grönstrukturplanen, i övrigt hänvisas till ”Trädplan för Arbogas centrala delar 2001”.

#### *Norra skogen*

Norr om Fellingsbrovägen pågår utbyggnad av ett nytt villaområde. Skogen är stadsdelens viktigaste grönområde. I övrigt finns någon mindre park för lek och bollspel.

#### *Höjen, Ladubacksgårderna, Prästgårdet*

Stadsdelarna mellan Fellingsbroleden och järnvägen är uppbyggda kring ett centralt öst-västligt parkstråk med gymnasium, grundskola och äldreboende. Tulegatan, Skandiegatan och Sofiedalsgatan leder till/från centrum och delar upp och definierar stadsdelarna Höjen, Ladubacksgårderna och Prästgårdet. Flerfamiljshus finns söder om äldreboendet och längs Vasagatan i öster. I övrigt dominerar villabebyggelse grupperad i mindre enheter kring parkstråk. Parkerna utgörs till största delen av öppna gräsfält med enstaka träd och buskar. Mer tydliga parkrum formas på några ställen varav parken vid Kokillvägen (Lady Smith), parken vid Violinvägen samt Östra Bergsparken är de tydligaste. Ett sammanhängande system av gång- och cykelvägar knyter ihop de olika bebyggelseområdena.



Området mellan Köpingsvägen, järnvägen och ån rymmer ett sammanhängande band av industrier mot Östra Broleden. Området längs Arbogaån är kalt och miljön inbjuder inte till vistelse.

#### *Nästkvarnsområdet m.fl.*

Även väster om stadskärnan, i Nästkvarn, kantas järnvägen av äldre industri- och verksamhetsområden. Söder om Jädersvägen ligger ett bostadsområde som närmast stadskärnan består av flerfamiljshus och västerut av småhuskvarter. Nästkvarnsparken har ett attraktivt läge invid Arbogaån. Vid Villagatan finns ett bad.

#### *Söder*

Söder utgörs av gles kvartersstad med låga flerfamiljshus och öster om Gäddgårdsskolan villakvarter kring Kungsörsvägen. Söder har få småparker. Strandparken längs ån är stadsdelens enda större park och ingår i promenadstråket längs Arbogaån. Det är dock nära till Brattbergets fina strövområden och till Törnberget och Jäderskogen.

#### *Brattberget, Strömsnäs*

En del högre flerfamiljshus har byggts på Brattberget. I övrigt utgörs bebyggelsen i Strömsnäs och Brattberget av gruppbebyggelse med villor och radhus. Mellan bebyggelsen har ordnats sammanhängande stråk av naturmark med gång- och cykelvägar. Stadsdelarna innehåller några få allmänna parktyper för lek och bollspel. Större allmänna friytor utgör Ekbackens idrottsplats, Ekbacksbadet. Kuperade, omväxlande skogsmarker med högt rekreativvärde finns vid Brattberget och Strömsnäsberget.



*Orienteringsklubbens lokaler vid Ekbacken*



*Nästkvarnsområdet*

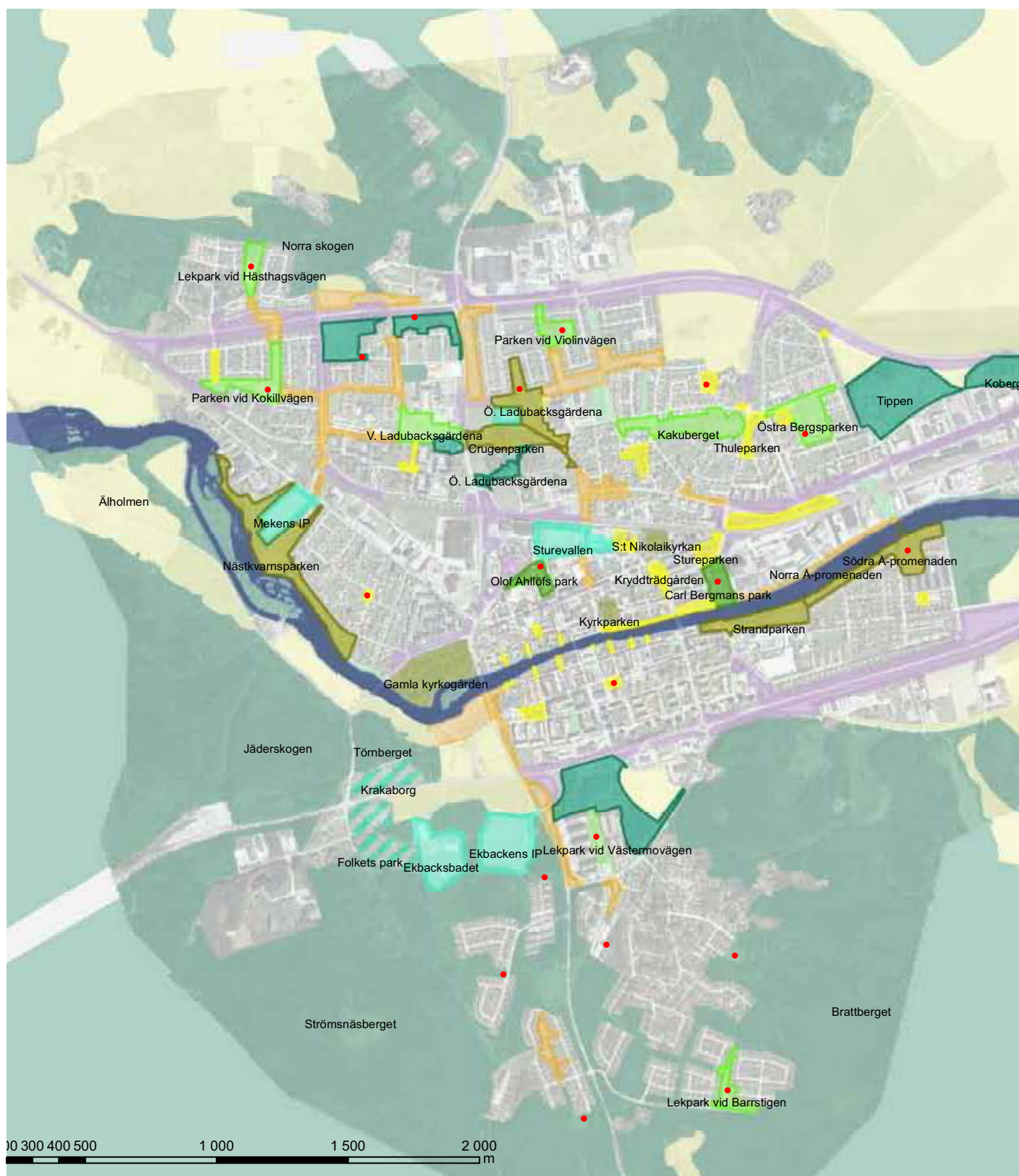


*Badet vid Villagatan*



*Parkering invid motionsspår på Strömsnäsberget*

## DEL 3 PARKPROGRAM FÖR ARBOGA STAD



*Parker och naturområden i Arboga stad*







*S:t Nikolaikyrkan. En miljö från 1200-talet*



*Medeltidsstämningen är stark längs ån och i å-gränder mellan de gamla trähusen*

### 3.1.2 Kulturell identitet

Två historiska epoker har satt sin tydliga prägel på dagens Arboga, dess bebyggelse och dess offentliga rum. Medeltiden och industrialismen. De äldre fabriksbyggnaderna väster om staden vid Jädersbruk, Älholmen och Rölfors resresenterar en industrihistoria knuten till ån och till staden Arboga.

#### **Medeltidsstaden Arboga**

Arboga är en av Sveriges äldsta städer, anlagd enligt en rutnätsplan med nordtyska städer som förebild. Staden grundades troligen på 1100-talet och att här fanns en rik bygd manifesterades i den stora stenkyrkan S:t Nikolai från sekelskiftet 1200. Franciscanermunkar slog sig ned här och 1256 påbörjades byggandet av klosterkyrkan Heliga Trefaldighetskyrkan. Arboga blev denna ordens centrum i Norden. Stadens sigill är känt sen 1330, vilket tyder på att Arboga då var en fullvärdig stad.

Det strategiska läget gjorde Arboga till en betydande stad, ekonomiskt, kyrkligt och politiskt. Här hölls många olika slags möten (kyrko-, riks-, riksdags- och rådsmöten) från slutet av 1200-talet till 1500-talet. Mest känd är Sveriges första riksdag 1435.

Järnhanteringen i Bergslagen gjorde Arboga till en rik stad. Malmen transporterades vintertid på Arbogaåns is och lastades om till fartyg i Arboga hamn för vidare transport till Mälaren och Stockholm. Under 1600-talet minskade Arbogas betydelse som handelsstad. Hjälmare kanal stod färdig 1639 och handel och transporter skedde nu istället över Hjälmarens via kanalen till Mälaren.





*Jädersbruk anlades 1550 och ingår i industristråket längs Arbogaån*



*Den gamla industrimiljön vid Arbogas mekaniska verkstad, Meken, förfaller*

### **Industristad**

Fram till 1857 då järnvägen mellan Örebro och Arboga stad öppnades levde Arbogaborna av jordbruk och hantverk. Järnvägen medförde att flera industrier etablerades och befolkningen ökade. Arboga mekaniska verkstad 1857, A P Bloms snickerifabrik 1862 och Arboga tegelbruk 1882 är några exempel. Bebyggelsen förtätades inom den gamla stadskärnan och först efter 1900 började staden växa utåt. Vid sekelskiftet hade Arboga blivit en industristad med 26 fabriker. Den agrara karaktären levde dock kvar in på 1900-talet och befolkningen växte långsamt. Först på 1940-talet när flygverkstaden etablerades ökade folkmängden.

I industristråket öster om stadskärnan ligger bl.a. värmeverk och reningsverk samt gamla spannmåls-silos. Industristråket växer fortfarande österut. Försvarets materialverk FMV bygger nu nytt logistiklager öster om Östra Broleden.



*Spannmålssilon sett från Strandparken. Foto Arboga kommun*



*Kulturmiljö vid Koberg med torrbackar och en igenväxande park*



*I den igenväxande parken vid Koberg finns många gamla lövträd som erbjuder en bra livsmiljö för insekter och fåglar*



*Längs Arbogaån trivs många djurarter*

### **Kulturmiljöer i grönstrukturen**

Förutom medeltidsstaden och industrimiljöer längs Arbogaån finns kulturbyggnader från gårdar och torp bevarade inom grönstrukturen. Kring dessa finns ofta spännande miljöer med igenväxta trädgårdar där strukturer och växtlighet fortfarande är synliga. Bebyggelsen vid Kakuberget, Koberg, parken vid Violinvägen, Hammartorp, Lilla och Stora Djupmyra är exempel på grönområden där kulturmiljöer fortfarande kan upplevas. Kulturlandskapet i kommunen som helhet behandlas mer ingående i Del 2.

#### **3.1.3 Naturvärden och biologisk mångfald**

Naturvärden inom grönstrukturen i Arboga stad med omnejd är främst knuten till gammal skog, ädellöv och kalkberg, se Del 2. Ofta sammanfaller de med äldre kulturmiljöer. Vid Silverlingska hagarna finns en del nyckelbiotoper. Även vid Koberg där den igenväxande parken innehåller gamla ädellövträd och en del död ved bedöms naturvärden vara stora likaså i Ekbackens ekbestånd.

Kalkberggrund gör torrängarna på Kakuberget och hållar längs Österlånggatan artrika. Här finns förutsättningar för den skyddsvärda hällebräckan att växa.

Ädellövskog och gammal skog längs förkastningsbranten är generellt värdefull för biologisk mångfald. Ingen inventering av naturvärden har gjorts.

För att få en samlad bild av naturvärden kring Arboga bör en särskild naturinventering och naturvärdesbedömning göras.



*Kalkgynnad växtlighet på Kakuberget*

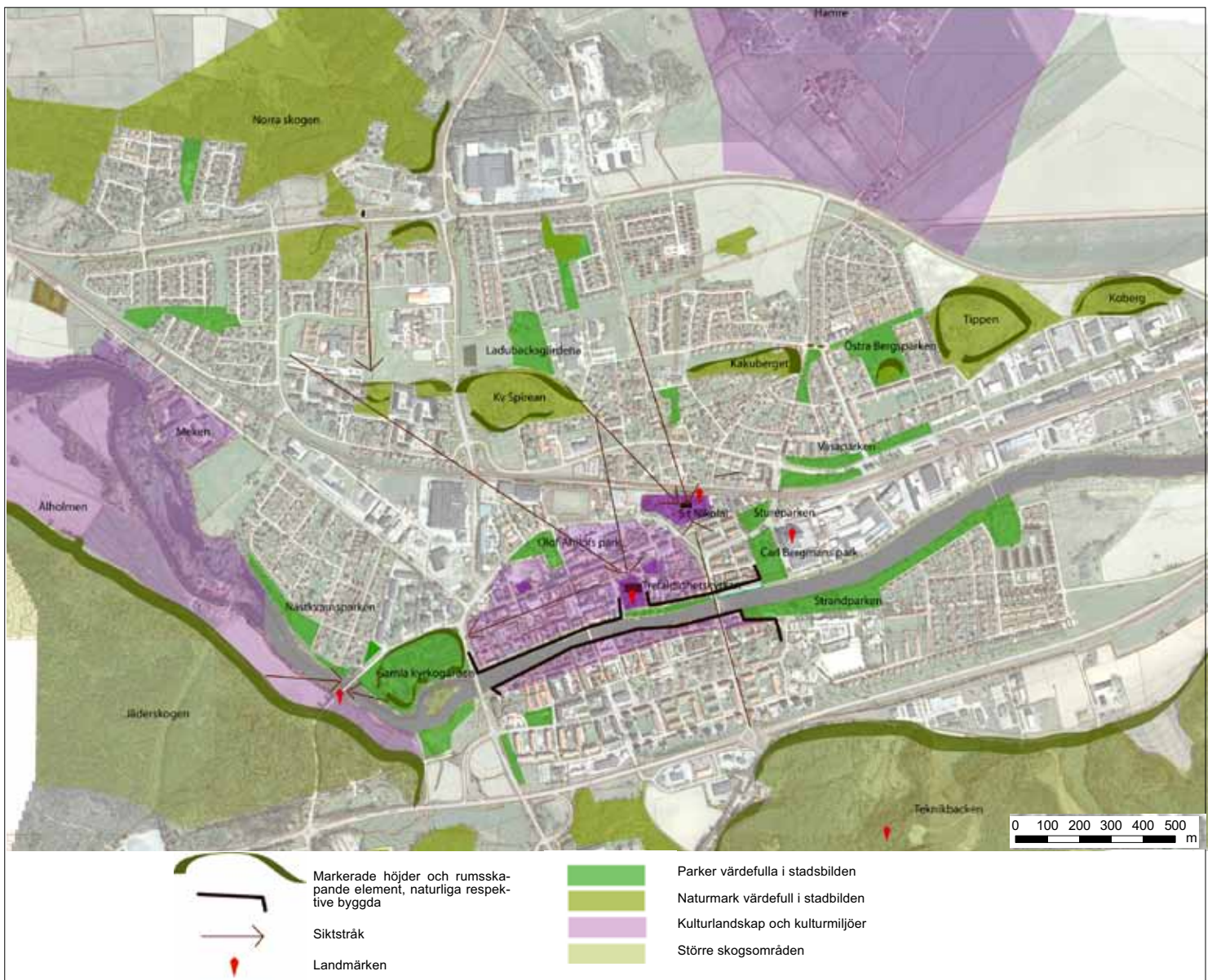


### 3.1.4 Stadsbild

Grönstrukturen har betydelse för stadsbild, rumslighet, orienterbarhet m.m. Kartan nedan redovisar de grova strukturerna såsom förkastningsbranten, kulturlandskapen, landskapsrum, vyer och stråk. Observera den för stadsbild och parkmiljö så viktiga höjdrygg norr om järnvägen, med Kv Spirean, Kakuberget, Östra Bergsparken och Koberg. Gamla kyrkogårdens lövpark och några andra skogsdungar vid trafiklederna är också värdefulla för stadsbild och rumslighet. Förkastningsbranten, kyrktornen, spannmålssilon, värmeverket samt Västerbron är de viktigaste landmärkena. På norra sidan av stan bildar parkerna visuellt öppna stråk varifrån man på flera ställen ser kyrkspirorna. Dessa bidrar både till orienterbarhet och utgör attraktiva blickfång.



*Kyrkspirorna syns från många platser och gaturum i ArboGA stad*



### 3.1.5 Klassificering av parker och grönytor

Parker och grönområden kan indelats i olika parktyper utifrån vilken karaktär, innehåll och funktion de har. Vilken funktion en park har beror både på dem som använder den och på parkens karaktär. Det ställs olika krav på en bostadsnära lekplats och på en stadsdelspark, som ska användas i många olika sammanhang.

#### Småparker, finparker, lekparker

*Storlek*

0.2-1 ha.

*Funktion och kvalitet*

En liten park med gräsytor, planteringar, gångvägar, sittplatser och/eller lekfunktion för små barn. Det kan också vara en park mer att titta på än att använda. Parken ska vara en trygg miljö.

*Tillgänglighet (avser bostadsnära lekparker)*

0-50 m med trafiksäker passage av trafikerade gator.

*Riktvärde buller*

Max 55 dBA, helst lägre.



Exempel: Stureparken

#### Grannskapspark

*Storlek*

1-5 ha.

*Funktion och kvalitet*

Ett parkområde som används för lek och samvaro. Används lokalt vid högtider och fest (valborg, midsommar m.m.). Kan bestå av gräsytor med träd och buskar, naturmark och/eller kulturmiljöer. Välvdad och trygg miljö med utrustning för lek och samvaro. Attraktiva lekytor och lugna vackra sittplatser.

*Tillgänglighet*

Max 200 m med trafiksäker passage vid trafikerade gator.

*Riktvärde buller*

Max 45 dBA inom någon del av parken.



Exempel: Vasaparken



Exempel: Östra Bergsparken



### Stadsdelspark

*Storlek*

5-10 ha.

*Funktion och kvalitet*

En park som fungerar för fler än de som bor nära och som rymmer många funktioner. Här kan finnas aktivitetsytor för bollspel och lek, attraktiva rum för fest och rofyllda platser för vila, spännande lekplatser och trevliga promenadvägar. Stadsdelsparken bör innehålla gräsytor, träd och blomsterrika planteringar men också natur och/eller kulturmiljöer. Stadsdelsparken ska vara en välvårdad och trygg miljö.

*Tillgänglighet*

Max 500 m från bostad.

*Riktvärde buller*

Max 45 dBA inom någon del av parken.



*Exempel: Nästkvarnsparken*



*Exempel: Strandparken*

### Stadspark

Parker med speciell innebörd och funktion i staden, platser för gemensamma fester och evenemang. Parker med kulturell identitet.



*Exempel: Olof Ahllöfs park*

### Närskog/närnatur

#### Storlek

>1 ha (100 x 100 m), > 100 m brett.

#### Funktion

Skog eller annan natur nära bostäder som kan nyttjas för små promenader, motionsrundor, hundrastning, barnens lek, picknick m.m.

#### Tillgänglighet

0 - 200 m från bostaden med trafiksäker passage vid trafikerade gator.

#### Riktvärde buller

Lägre än 40 dB(A) bör eftersträvas.



Exempel: Välanvänd närskog vid Norra skogen. Skog närmast bebyggelse genomkorsas ofta av många stigar och blir ganska sliten

### Tätortsnära strövområde/friluftsområde

#### Storlek

>1 km<sup>2</sup> (100 ha) helst >3 km<sup>2</sup> (300 ha).

#### Funktion

Större sammanhängande skogsområde eller annat naturområde där man kan vandra, springa eller åka skidor i flera timmar utan att passera trafikerade vägar, bebyggelse o.dyl. Används för avkoppling, återhämtning, motion, naturupplevelse m.m.

#### Tysta områden

35 dB(A) bör eftersträvas, helst ännu tystare inom skogsområden och kulturmiljöer.

#### Tillgänglighet

Boende ska ha max 1,5 km till ett promenad- eller strövområde och området ska nås inom ½ tim med cykel eller 10 min med bil.



Exempel: Maxelmossens friluftsgård



### Tätortsnära kulturlandskap

Äldre kulturlandskap med slingrande grusvägar, åkrar, betade hagar, fornlämningar m.m. utgör en mycket attraktiv rekreativ miljö. Kring Arboga stad finns attraktiva kulturlandskap där befintliga grusvägar kan nyttjas för promenader och cykelturer.



*Exempel: Kulturlandskapet längs Arbogaån*



*Exempel: Beteslandskap vid Hamre*

### Samband - grönstråk och spridningskorridorer

Det är viktigt att naturområden hänger samman, att det finns spridningskorridorer och viltstråk. Värdefulla stråk går ofta längs skogsbryn och längs vatten.

Även för människor är det viktigt med sammanhängande och innehållsrika grönstråk som möjligt. Större sammanhängande landskapsstråk utan störande avbrott (trafikleder m.m.) är mycket värdefulla för dem som söker naturupplevelse och tystnad.

Välfrekventerade grönstråk i staden bör vara vackra, omväxlande, trygga och relativt tysta. Korsningar med trafikerade gator och vägar ska vara trafiksäkra.



*Exempel: Stråk längs vatten är värdefulla både för människor och djur*



*Exempel: Grönstråk som skulle kunna erbjuda en större variation av upplevelser*

### Grönytor med särskild funktion

- Koloniområden, i kommunen finns Högsta koloniområde vid Sättraleden
- Idrottsplatser
- Kyrkogårdar



Exempel: Gamla kyrkogården, värdefull både för stadsbild och som promenadpark



Exempl: Sturevallen, en av Arboga stads fyra idrottsplatser

### Särskilda anläggningar för rekreation

Inom den rekreativa grönstrukturen finns anläggningar för olika typer av aktiviteter och verksamheter. En del av dessa är i kommunal regi men många anläggningar drivs av föreningar eller enskilda.

Det kan vara anläggningar för motion och friluftsliv med elljusspår, motionsspår, vandringsleder eller

anläggningar vid vatten såsom badplatser, kanotut-hyrning, båtuthyrning.

Golfbanor, ridstall med ridvägar, banor för mountainbike och motorkross samt skjutbanor är andra exempel på anläggningar med anknytning till rekreation.



Exempel: Skidspår och elljusspår mellan Ekbacken och Tjurlången

### Trafikgrönytor - gatumiljöer och skyddsområden

Längs trafikleder, järnvägsspår och industriområden i Arboga stad finns grönytor som inte nyttjas för rekreation. Dessa grönytor utgörs oftast av öppna gräsfält men här finns också natur, alléer eller annan planterad vegetation som har betydelse som visuell avskärmning och är viktig både i stadsbilden och i landskapet. Alléer finns också planterade längs några gator



Exempel: Oxlarne längs Österled är betydelsefulla i stadsbilden  
Foto Arboga kommun



### 3.1.6 Upplevelsevärden och parkkaraktärer

Under senare år har människors upplevelser vid vistelse i olika typer av rekreationsområden undersökts. Upplevelsevärden i landskapet utanför stad och tätort har beskrivits i Del 2 sid 32.

I princip är det liknande upplevelser som uppskattas i stadens parker och stadsnära grönområden.

Boverket gav i maj 2007 ut rapporten Landskapets upplevelsevärden. Undersökningen förstärker tidigare forskningsresultat:

- att naturen är vår viktigaste rekreativmiljö

- att promenader är den vanligaste aktiviteten
- att närhet, skötsel och trygghet är avgörande för hur ofta man nyttjar ett grönområde för vardagsrekreation

Vid landbruksuniversitetet i Alnarp har Patrik Grahn forskat kring upplevelsevärden i parker. Han kunde sammanfatta dessa i åtta s.k. parkkaraktärer. Dessa olika kvaliteter i parkerna var de mest uppskattade. Med något undantag var också parker som innehöll flera eller alla de olika karaktärerna de mest uppskattade. Nedan beskrivs dessa parkkaraktärer med exempel från Arboga stad.

---

#### De åtta parkkaraktärerna:



*Norra skogen*

#### 1 Skogskänslan

Ett skogsområde där man kan vistas utan att störas av omgivande bebyggelse eller vägar, där man kan ta sig fram längs bra leder. Skogen ska kännas som naturskog och helst upplevas som om den inte har något slut. Här ska man kunna promenera eller motionera i lugn och ro och kunna uppleva skogens olika nyanser.

Exempel: Norra skogen, Brattberget, Strömsnäs.



*Gamla trädgårdsväxter vid Koberg*

#### 2 Artrikedomen

Artrika områden fascinerar. Områden där man kan uppleva och studera olika former av liv. Mest uttalad är denna karaktär vid skogs- och vattenbrynen som ofta är rika på olika arter av fåglar, insekter och örter. Våtmarker, sumpskogar, ängs- och hagmarker utgör andra exempel.

Exempel: Kakuberget, Koberg, Silverlingska hagarna.



*Kakuberget*

### 3 Det vilda

Människor har behov av miljöer som upplevs skapade av naturen själv. Vildvuxna miljöer som stimulerar fantasin, med träd, busk- och örtskikt som ger ett självsätt intryck, slingrande stigar, vattensamlingar, mossiga stenblock m.m.

Exempel: Silverlingska hagarna, forsarna längs Arbogaån Koberg, Kakuberget och parken vid Violinvägen.



*Lugna å-stråk*

*Foto Arboga kommun*

### 4 Kulturpark - rofylldhet

I den utpräglade kulturparken, där landskap och växter ska visa på ett ideal och en lustgård, härskar rofylldheten. En sådan park ska vara städad, fri från buller och mycket välskött så att man upplever lugn och harmoni.

Exempel: Olof Ahllöfs park, lugna stråk och gator i medeltidsstaden.



*Stureparken*

*Foto Arboga kommun*

### 5 Prydnadsvärdet

Prydnadsvärdet är ett av de yttersta uttrycken för människors kultur. Blomsterarrangemang, minnesmärken och skulpturer är viktiga inslag. Ofta återfinns denna karaktär där människor möts, till exempel vid torg och vid platsbildningar i parker.

Exempel: Olof Ahllöfs park, Kryddträdgården, Stureparken m.fl.



*Olof Ahllöfs park*

*Foto Arboga kommun*





*Olof Ahllöfs park*

*Foto Arboga kommun*



*Parcken vid Violinvägen*

## 6 Festparken

Festparken har en tydlig kulturprägel med grusade gåingar, prydnadsväxter och fin kvällsbelysning. Folk-liv och nöjen som kaféer och underhållning är viktiga inslag. Karaktären ger uttryck för människors behov av att koppla av och roa sig tillsammans med andra.

Exempel: Olof Ahllöfs park, Carl Bergmans park (medeltidsveckan).

## 7 Lekvänlighet

Detta handlar om en miljö som inspirerar till lek och som är robust och tål förändringar och hårda tag. Den ska vara intim och helst innehålla både naturmark och lekanläggningar för olika åldrar.

Exempel: Carl Bergmans park, Östra Bergsparken, parkerna vid Kokillvägen och Violinvägen m.fl.

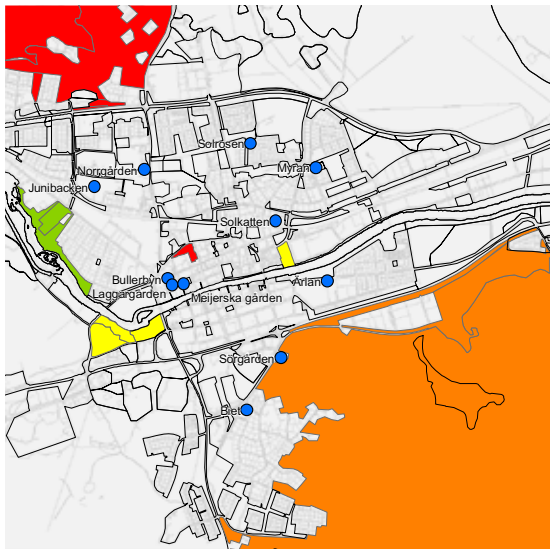


*Ekbacksbadet*

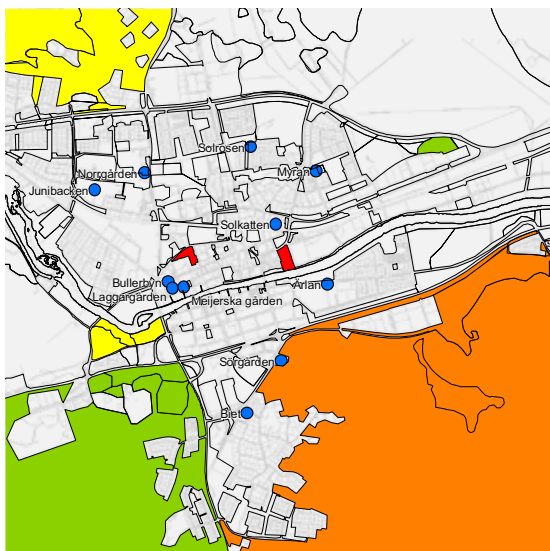
## 8 Idrotten

Denna miljö skall inbjuda till rörelse, motion och idrott. Den består av öppna ytor för bollspel och rörelse av olika slag. Här kan också finnas kullar där man kan öva kondition och styrka. Dessa miljöer bör omges av omväxlande och läbildande vegetation. En fördel är koppling till motion- och löparslingor.

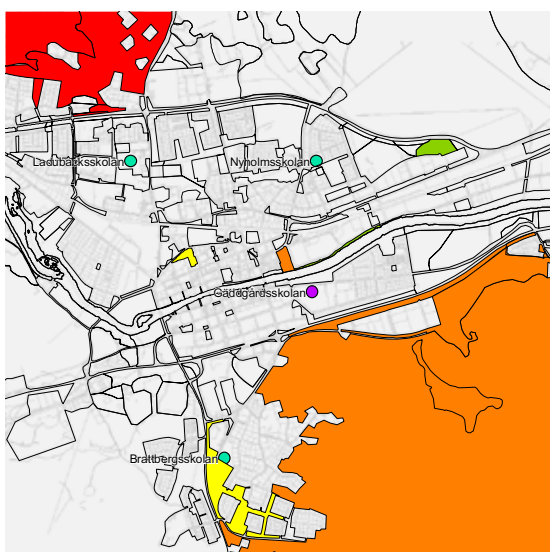
Exempel: Ekbacksparken med intilliggande idrottsplats och motionsspår, Crugen.



Barn 1-3 år



Barn 3-5 år



Barn 6-11 år

### 3.1.7 Förskolor och skolor - enkätundersökning

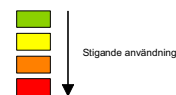
Som underlag för grönstrukturplanen har Arboga kommuns tekniska förvaltning skickat en enkät till kommunens alla skolor och förskolor. Ca 50 svar har inkommit. Svaren visar att parker och grönområden främst används i de lägre klasserna och i förskolan. Tillgänglighet och korta avstånd är viktigt och naturmark uppskattas mer än park. För de mindre barnen uppskattas närliggande natur och parker med bra lekmöjligheter.

Lågstadiebarn och mellanstadiebarn vistas främst i tätortsnära skog eller nyttjar idrottsanläggning. Hur ofta mellanstadiebarn vistas i stadens grönområden verkar variera stort. Av de tio skolklasser (årskurs 4-6) som svarat på enkäten använder två grönområden varje vecka medan sju klasser endast utnyttjar grönområden någon gång per år.

Högstadielklasser använder grönområden någon gång per år för exkursioner och idrott (Maxelmosen utnyttjas några gånger per år). Enkätsvaren från högstadiet är osäkra då svar endast erhållits från tre klasser.

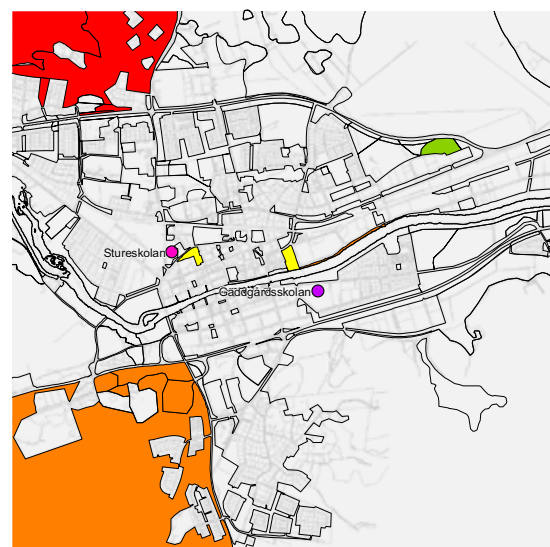
För alla som svarat är det viktigt att grönområdet är lättillgängligt.

#### Användning av grönområden



#### Alder i förskolor/skolor

- 1-5
- 6-11
- 6-15
- 12-15



Barn 12-15 år



## 3.2 Beskrivning och förslag till åtgärder för parker och naturområden

Parktyper, läge och namn framgår av karta sid. 70-71.

### 3.2.1 Tätortsnära skog

#### Norra skogen

Norra skogen är ett välanvänt skogsområde med ett flertal stigar och gångvägar. Här finns också ett motionsspår på 2,8 km. Motionsspåret ansluts vid Tärneborgsvägen. En ny parkeringsplats bör anordnas i området Tallåsen. Gång- och cykelvägar med gångtunnlar under Fellingsbroleden finns på två ställen.

Norra skogen används för promenader, motion och hundrastning. Skogen är välanvänd, bland annat nyttjas den flitigt av förskolor och lågstadielklasser som ligger på gångavstånd. Skogen är också ett viktigt grönområde för andra daghem och skolor på norra sidan av stan.

#### *Utveckling och åtgärder*

Norra skogen är det enda större bostadsnära skogsområdet på norra sidan och därför ett mycket värdefullt. För att kunna behålla skogskänslan är storleken viktig. Bostadsutbyggnad i skogen bör undvikas.

Vägvisningsskyltar från gång- och cykelportarna vid Fellingsbrovägen mot olika områden norrut bör sättas upp.

Allteftersom Arboga stad växer kommer Hamreskogen som idag är mer svåråtkomlig bli en värdefull tätortsnära skog. Parkståk med gång- och cykelvägar mot Hamreskogen bör säkras i planeringen. Även vägvisningsskyltning norrut mot kulturlandskapen vid Viby och Tveta bör sättas upp.

#### Brattberget – Södra skogen

Dessa områden är Arboga stads stora friluftsområden. Områdena nås från flera håll. Bland annat via Strömsnäs, Stora Djupmyra och Silverlingska hagarna. Friluftsförbundet friluftsgård Maxelmossen ligger ca 4 km från stadens centrum. Hit kan man vandra genom skogen eller åka bil. Avtags-

väg finns från Västerleden fram till parkeringsplats varefter man får gå till gården. Anläggningen som ägs av Friluftsförbundet används för föreningsaktiviteter men hålls även öppen för medlemmar och allmänhet. Vid Maxelmossen finns tillgång till grillplats med ved. Här finns också motionsspår 2,5 km, 5 km och 10 km.

#### *Utveckling och åtgärder*

Inga speciella åtgärder.

#### Strömsnäsberget

Ett kommunalt motionsspår finns runt Strömsnäsberget med entré, parkering, skidstuga och informationstavla vid Ekbacksbadet. Parkering finns också vid Vattenverket.

#### *Utveckling och åtgärder*

Inga speciella åtgärder.

#### Älholmen, Jäderskogen

Jäderskogen, mellan Arbogaån och Kallstengården är ett vackert skogsområde med hållmarksskog, bergsbranter och ädellövskog i nederkanten. En välanvänd promenadlinga löper runt berget. De södra mer lättframkomliga delarna störs av buller från väg 572, medan skogen mot norr är tyst men mer svårframkomlig. Området ska utredas för bebyggelse. Områdets värden beskrivs i Del 2 sid 58.

#### *Utveckling och åtgärder*

Inga speciella åtgärder. I samband med eventuell utbyggnad behöver tillgänglighet, framkomlighet och skötsel ses över.

### 3.2.2 Arbogaån

#### Arbogaån i staden

Tillgängligheten till Arbogaån är som helhet begränsad. Från Kapellbron via Herrgårdsbron och Carl Bergmans park och vidare längs industriområdet vid Norra Å-gatan löper ett sammanhängande gång- och cykelstråk. Vid Stenlöpets bro över ån och en gång- och cykelväg leder tillbaks längs södra sidan via Strandparken till Herrgårdsbron. Man kan inte passera medeltidsstaden längs vattnet men den historiska miljön erbjuder andra kvaliteter. Väster om Strömsnäsbron kan man via

Gamla kyrkogården komma till Västerbron och sen tillbaka längs Törnberga och Västra Å-promenaden till Strömsnäsbron. Dessa promenad- och cykelstråk är trevliga och bjuder på vackra och omväxlande vyer.

### *Utveckling och åtgärder*

Å-stråken skulle behöva förses med vägvisnings skyltar, bänkar vid fina utsiktsplatser och inom den östra delen utvecklas med bryggor, aktiviteter, ljussättning, konstnärlig utsmyckning/utställningar, planteringar m.m. Å-promenaden skulle kunna bli en ny attraktion för Arbogaborna och ett dragplåster för turismen, ett komplement till medeltidsstaden.

Strandskoningen intill gång- och cykelbron upplevs idag onödigt kal. Träd och annan växtlighet kommer på sikt.

### **Arbogaån via Västerbron - Älholmen- Jädersbruk - Nästkvarn**

Som kontrast till stadspromenaden finns ett mer lantligt promenadstråk till Älholmen och Jädersbruk använt av många Arbogabor. Det finns flera alternativa vägar via Älholmen eller via det gamla industriområdet Meken och Jädersvägen. Det är möjligt att komma ned till ån och de spännande forsarna på några få ställen, bland annat vid Meken och Nästkvarnsparken.

### *Utveckling och åtgärder*

Idag följer promenadvägarna i stort sett bilvägarna. Det saknas ett sammanhängande gång- och cykelstråk närmare vattnet och med fler möjligheter att nå ned till ån. Ett sammanhängande promenadståk/bryggväg utmed ån skulle troligen bli mycket kostsam och på flera sätt riskera att förstöra en del av områdets stora kvaliteter såsom det orörda kulturlandskapet, Arbogaåns forsande vatten och spännande naturstränder. Ett mer realistiskt förslag är att knyta ihop nuvarande småvägar och stigar samt ordna trappor ned till vattnet och varsamt infoga små bryggor på några ställen, se karta sid. 98.

### 3.2.3 Parker i de norra stadsdelarna

Parkstrukturen norr om staden är ett resultat av planeringsideologin under 1950-1980-tal. Breda sammanhängande parkstråk, stora öppna gräspar-

ker, lekparker och trafikseparering. Denna parkstruktur har stora kvaliteter men vissa sträckor med vidsträckta gräsfält är onödigt ensartade och tråkiga. Det gäller framförallt kring Ladubackskolan och Hällbackens sjukhem samt stråken utmed gatorna. En del av de öppna gräsfälten utgörs av fastighetsmark.

En stor kvalitet är siktstråken mot staden och mot kyrktornen. Kyrkorna är viktiga landmärken och tillsammans med förkastningsbrantens skogsslutningar vackra blickfång från många platser på norr. Kyrktornen fungerar som vägvisare mot centrum.

### **Stadsdelsparker**

#### **Crugen och östra Ladubacksgårderna**

Den nybyggda Vasahallen bryter det visuella sambandet längs parkstråket men har medfört att grönstråket öster om Skandiavägen har fått en större rumslighet. Parken är en viktig aktivitetspark och används flitigt för bollspel. Höjdryggen i söder med sina träd är viktig för parkupplevelsen liksom ett antal grupper med större träd. Smalt parkstråk norrut med lek och sittplatser utgör en lugnare yta.

### *Utveckling och åtgärder*

Denna park har kvaliteter som bör tas till vara för att berika parken med inbjudande sittplatser och varierad växtlighet utan att parkens idrottsfunktion försvinner. Parken med intilliggande smala stråk är tillräckligt stor för att kunna utvecklas till en stadsdelspark.

#### **Nästkvarnsparken**

Nästkvarnsparken är en långsträckt park med gräs och träd mellan villabebyggelsen i Nästkvarn och ån. Intill Västerbron vid Villagatan finns ett mindre bad. I parken finns ingen lekplats. Den fungerar som promenadpark och för hundrastning och är också en viktig länk i promenadstråket/grönstråket mot Meken och vidare mot Jädersbruk. Parken har också en funktion som avskärmning mellan ån och villorna sett från kulturlandskapet på södra sidan ån. Det är populärt att fiska längs ån men stränderna är svårframliga.



*Utveckling och åtgärder*

Upprustning och komplettering av parkbänkar. Översyn och eventuell reducering av buskage behövs. Lummigheten ska bevaras. En gångväg behövs längs ån med möjlighet att komma ned till vattnet på några ställen. Villagatsbadet behöver också en försiktig upprustning.

**Grannskapsparker och övriga parker:****Ladubacksgårderna väster om Skandiatgatan**

Det stora öppna parkrummet flyter ut i skolgård och de nybyggda villakvarteren norr därom. Detta är ingen tydlig park utan snarare ett parkstråk. Berghäll, tallar och bebyggelse i Kv Gullvivan och Sippan är ett värdefullt blickfång och landskapskaraktär för parkstråket.

*Utveckling och åtgärder*

Trädridåer med karaktär av skogsbyn kan med fördel planeras mot Ladubacksskolan och nya villakvarter. Samordning med flera fastighetsägare krävs.

**Parken vid Kokillvägen (Lady Smith)**

Parken är en grannskapspark, omgiven av villakvarter och innehåller en större, nyligen upprustad lekplats. Här finns också en mindre bollplan i grus som håller på att växa igen.

*Utveckling och åtgärder*

Rakt norrut från parken finns ett signalreglerat övergångsställe över Fellingsbrovägen. Mellan lekparken och vägporten löper ett långsmalt parkstråk som upplevs lite privat. En gång- och cykelförbindelse genom detta parkstråk skulle förbättra kontakten mot Norra skogen för boende i Höjenområdet. Det förutsätter dock att bollplanen tas bort.

**Lekpark vid Hästhagsvägen**

Mellan Kv Hästhagen och Kv Hagelsberg finns en lekplats med bland annat sandlåda och gungor. Lekplatsen ligger i kanten på Norra skogen och stigar leder härifrån in i skogen.

*Utveckling och åtgärder*

Inga speciella åtgärder.

**Parken vid Violinvägen**

Denna park innehåller både natur- och kulturmiljö samt en anlagd parkdel. Parken erbjuder en intim miljö främst för närboende. Uppe på en vacker tallbacke finns en lekplats inpassad i naturen. Lekplatsen växer igen med sly. Nedanför talldungen finns en asfaltyta som används för landbandy. Kullen nyttjas även för pulkaåkning.

Intill parken äger kommunen en fastighet vars gamla träbyggnad och lummiga trädgård bidrar till parkens atmosfär och är en värdefull del av miljön.

*Utveckling och åtgärder*

Parkens intima atmosfär och lummiga intryck bör bevaras. Denna park är en av Arboga stads få parker utanför medeltidsstaden som på en begränsad yta har stor variation och kan erbjuda olika upplevelser. Den är med andra ord förhållandevis ”värdeät”. Till detta bidrar inte minst kultur- och trädgårdsmiljön kring den äldre byggnaden. Viss upprustning av lekplatsen behövs.

**Kakuberget**

Kakuberget utgör en del av det stråk med kalkhaltig berggrund som löper genom Arboga stad från Koberg i öster till Kalkugnsberget bortom Jädersbruk. Kalken ger en annorlunda, lite spännande torrbacksflora. Utmed Kakuberget ligger äldre byggnader med stora trädgårdar och även om man kan vandra uppe på berget är känslan på vissa ställen privat. Området sköts inte. Stigar och sittplatser har förfallit och torrbackarna växer igen. Bergryggen har stor betydelse för landskapsbilden i det platta landskapet i stadens norra del. Kakuberget kan erbjuda livsmiljö för den sällsynta hällebräcken.

*Utveckling och åtgärder*

Området är i behov av skötselinsatser och upprustning av parkbänkar, skyltning m.m.

**Östra Bergsparken**

Östra Bergsparken är en av Arboga stads trevligaste parker, en kuperad och attraktiv stadsdelspark med både naturmark och anlagda gräs- och lekytor. Parken används bland annat av Nybyholmsskolans elever. Parken har koppling mot promenadstigar

på gamla tippen och Koberg. Berghällarna med kalkberggrund längs Österlånggatan hyser ovanliga växter. Eventuellt växer hällebräckan på torrbackarna.

### *Utveckling och åtgärder*

Här finns behov av naturmarksskötsel. En skötselplan bör upprättas som gynnar hällebräckan.

### **Tuleparken**

Tuleparken är en gräspark med södra sidan inramad med buskage. Det är en park man passerar igenom varför den mer fungerar som grönstråk. Tuleparken har större värde för stadsbilden än som park att vistas i.

### *Utveckling och åtgärder*

Inga speciella åtgärder föreslås.

### **Vasaparken**

Vasaparken utgör ett långsträckt parkstråk mellan Vasastan och Köpingvägen. Parken består av flera åtskilda delar och domineras av gräsytor, stora träd och buskage. Här finns en mer omsorgsfull gestaltad plats med stensättning, damm, pergola och sittbänkar. Denna del har en fin karaktär. Ogräsbemängda buskage utgör problem i parken. Som helhet är Vasaparken främst en park man passerar igenom och som används för hundrastning.

### *Utveckling och åtgärder*

En upprustning av parken behövs, där vissa buskage kan ersättas av gräs.

Buskytorna kan också behöva minskas för att parken ska kännas tryggare.

### **Kryddträdgården (Pastorsexpeditionen)**

Kryddträdgården är en populär finpark med planteringar, kryddväxter och fruktträd. Här finns flera välanvända parksoffor.

### *Utveckling och åtgärder*

Inga speciella åtgärder föreslås.

### **Stureparken**

Stureparken är idag en finpark vid infarten från Sturegatan till stadskärnan. Parken är från 1890-

talet och var innan Stureleden byggdes på 1970-talet en sammanhängande park ned till vattnet. Parken har en formell gestaltning med gräsytor, stora träd och blomsterplanteringar runt en obelisk som rests till minne av Sten Sture d.ä. Många passerar genom parken, som idag endast har förbindelse med Carl Bergmans park via en smal gångtunnel under Stureleden. Hela området har karaktär av trafikled.

### *Utveckling och åtgärder*

Nya träd bör planteras mot Stureleden som ersättning för träd som tagits bort. Träd skulle utgöra en värdefull skärm mot trafikleden och läka stadsbilden. Perennplanteringarna kan med fördel utökas.

Stureledens funktion och gestaltning behöver ses över. I samband med detta bör även utformning och förbättrade samband mellan Stureparken och Carl Bergmans park diskuteras. Kanske kan parkerna åter knytas samman, åtminstone visuellt. Den smala gångtunneln bör ses över med hänsyn till trygghet. Ljussättning och annan materialbehandling skulle kunna lyfta både Stureparken, Carl Bergmans park och sambanden mellan dessa.

## **Stadsparker**

### **Olof Ahllöfs park**

Olof Ahllöfs park är Arbogas stadspark. Parken har renoverats flera gånger och senaste upprustningen skedde 2005. Parken innehåller damm, stenytter, blomsterplanteringar. Här finns också en utomhusscen. Olof Ahllöfs park används flitigt för olika typer av evenemang. Den är betydelsefull under medeltidsveckan och används även vid valborg, Karnevalen, Gammeldags julmarknad med Lucia-kroningen samt för olika typer av musikarrangemang.

### *Utveckling och åtgärder*

Inga speciella åtgärder föreslås.

### **Carl Bergmans park**

Carl Bergmans park, tidigare en del av Stureparken, är en större park med vattenkontakt. Parken ingår som i å-promenaden men är idag avskärmd från ån med murar och träd. På åsidan av muren finns



fina perennplanteringar. I övrigt består parken av öppna gräsytor genombrutna av f.d. gata som idag nyttjas som cykelväg. Som cykelväg är den asfalterade ytan onödigt bred. Kanske kan delar av den nyttjas för andra ändamål. Visuellt påverkas parken av industribyggnader i intilliggande kvarter. De höga silotornen ger Carl Bergmans park en spännande karaktär som borde kunna utvecklas!

Den stora ytan söder om den genomgående parkvägen används flitigt under sommarhalvåret för motionsidrott (Friskis och svettis m.fl.). Carl Bergmans park används under medeltidsveckan för bland annat riddarspel. Lekplatsen norr om cykelvägen har nyligen upprustats med olika lekutrustning. Parken har ett öppet läge och är oskyddad mot Stureleden och mot industriområdet.

#### *Utveckling och åtgärder*

En stadsnära park med stor utvecklingspotential. Carl Bergmans park kan bli en attraktiv stadsdelspark eller stadspark om den ges ökad rumslighet, öppnas upp mot ån och förskönas med planteringar av t.ex. exotiskt växtmaterial som kaukasisk vingnöt, robinia, valnöt perenner och annan blomsterpark. Medveten ljussättning, av park, vattenrum och industribyggnader ger många spännande möjligheter. Träd bör planteras mot Stureleden. Gångtunneln, se Stureparken.

En park med attraktioner för olika åldrar, aktiviteter och skönhet kan samla hela Arboga stad till fest inte bara vid medeltidsveckan.

#### 3.2.4 Parker på Söder

Söder har en helt annan bebyggelsestruktur än stadsdelarna norr om järnvägen. Söder är en rutnätsstad med kvarterstruktur bestående av låga lamellhus. Parkeringsplatser dominerar både gatuum och många gårdar. Allé finns längs Kungsörsvägen (björk) och oxlar ger viss alléeffekt längs Österled. Gång- och cykelvägar finns längs Kungsörsvägen, del av Kapellgatan och utmed Herrgårdsgatan med koppling mot Brattberget. I övrigt sker cykling i blandtrafik. Strandparken - Stenlöpet utgör den enda större parken och är betydelsefull boende på söder.

#### **Strandparken - Stenlöpet**

Strandparken är en promenadpark längs ån med

gräsytor och stora träd. Parken används bland annat av Gäddgårdsskolan för bollspel m.m. Stenlöpet ligger längst i öster och består av en fin bergknalle som fungerar som lekplats, utsiktsplats m.m. Här ligger också gång- och cykelbron över till norra stranden. Parkstråket har kvaliteter men en upprustning behövs.

#### *Utveckling och åtgärder*

Med hänsyn till Söders brist på parker är det viktigt att Strandparken och stråket längs ån bevaras. I samband med utveckling av Å-promenaden föreslås Strandparken förskönas och ges en tydligare identitet. Spännande platser för olika aktiviteter skapas.

#### **Småparker och grannskapsparker, på söder**

Gårdarna är relativt stora och en del har lekplatser för barn. Det är nära till Strömsnäs och Brattberget. Inom kvartersblocken på Söder finns några små parker med gräsytor och lekplatser.

#### *Utveckling och åtgärder*

Den lilla parkytan vid Strömsborg föreslås rustas upp och ges tydligare rumslighet, blomsterrikedom och få en mer spännande lekplats. Tillgänglighet för rörelsehindrade är viktig.

#### 3.2.5 Parker i Strömsnäs och på Brattberget

Vid Strömsnäs och Brattberget finns endast några få anlagda lekplatser och bollplaner. I övrigt fungerar skogsmarken som lekplats och för olika aktiviteter, se även gång- och cykelstråk.

#### *Utveckling och åtgärder*

Inga speciella åtgärder föreslås.

#### 3.2.6 Grönstråk och gång- och cykelstråk

De mer tydligt urskiljbara parkerna förbinds med smalare parkstråk längs gång- och cykelvägar. Gräsytor och enstaka träd dominerar norr om stadskärnan. Vid Brattberget och Strömsnäs går de flesta gång- och cykelvägarna genom relativt öppen skogsmark med ljung och gräs.

Trafikleder korsas på flera platser. Miljön kring gångportarna kan upplevas otrygg.

### *Utveckling och åtgärder*

Belysning, miljö, och trygghet är viktig kring gång- och cykelvägarna. En översyn behöver göras och åtgärdsförslag tas fram. Trygghet kring gångtunnlar bör särskilt beaktas.

### 3.2.7 Idrottsplatser

I Arboga stad finns fyra idrottsplatser.

Ekbacken IP

Sturevallen IP

Mekens IP

Gäddgårdsvallens IP

Av dessa är Sturevallen den största. Här finns även en ishall.

Vasahallen är en ny bollhall som har anlagts på Ladubacksgårderna öster om Skandiagatan. Gräsytor intill hallen nyttjas för olika bollspel. Här finns ingen anlagd idrottsplats men parken är en uppskattad "idrottspark". Se även Crugen.

### 3.2.8 Grönytor med särskild funktion eller särskilda anläggningar

#### **Gamla kyrkogården, ej kommunal mark**

Gamla kyrkogården är en grön lunga vid västra stadsporten. Västerlånggatan leder direkt till kyrkogården. De stora träden och läget vid ån gör Gamla kyrkogården till en av stadens promenadparker. Många passerar genom kyrkogården till Nästkvarnsområdet. Kyrkogårdens trädunge utgör också tillsammans med Västerbrons valvbro en värdefull och attraktiv del i stadsbilden längs Arbogaån.

#### **Koloniområde - odling**

I Arboga stad finns ett koloniområde, Högsta koloniområde utmed Sätraleden. Intresset för odling är stort. Om efterfrågan finns bör ytterligare koloniområde eller odlingslotter iordningställas.

#### **Krakaborgs camping**

Krakaborgs camping är i behov av renovering. Läget med gångavstånd till centrum och vackra

promenader utmed ån är en stor kvalitet. Det är också nära till Ekbacksbadet och motionsspår ut i skogen.

### *Utveckling och åtgärder*

En upprustning, modernisering och försköning av campingplatsen bör göras. Tydligare skyltning av gångstråk och målpunkter både mot staden, längs ån och norrut mot Strömsnäsberget behövs.

#### **Ekbacken och Ekbacksbadet**

Ekbacksbadet är populärt. Här finns en stor parkering och anslutning till motionsspår och leder. Dessa anläggningar ingår i ett vackert och attraktivt stråk mellan skogen och medeltidsstaden. Igenväxning i ek-hasselskogen hotar både naturvärden och områdets karaktär. Här ligger också folkparken som används för olika evenemang såsom danskvällar, uppträdande, utställningar, midsommarfirande.

### *Utveckling och åtgärder*

En skötselplan för ekbackarna bör tas fram.

### 3.2.9 Trafikgrönytor

Arboga stad har infarter och trafikleder av olika karaktär. Trädplantering och stadskaraktär finns längs Lundborgsesplanaden, Centrumleden och Kungsvägen. I övrigt har många vägrum karaktär av trafikled och är splittrade och osköna. Träd har planterats längs Skandiagatan för att på sikt ge gatan en tydligare rumslighet. Många grönytor längs gator, trafikleder, järnvägsspår och industriområden saknar gestaltning. Trots att de går igenom staden har de karaktär av trafikled istället för stadsgata. Öppna gräsytor med enstaka träd dominerar och längs järnväg och industriområden finns en hel del slybeväxta restytter. Många trafikgrönytor är inte attraktiva att använda eller passera igenom och många är bullerstörda. Huvudvägnätet är stadens ansikte utåt och framförallt längs infartsvägarna behövs en mer sammanhållen gestaltning.

### *Utveckling och åtgärder*

Fortsatt trädplantering enligt Trädplanen och med prioritering längs infarter och vid infartsrondellerna. Alla större gator ska vara trädplanterade. Skapa gaturum istället för vägrum.





*Krakaborgs camping*



*Herrgårdsgatan har en vacker fond men saknar stadsgatans sammanhållna karaktär* Foto Arboga kommun



*Vacker björkallé längs Kungsörsvägen*



*Lekpark vid Hästhagsgatan, en viktig grannskapspark på norr*



*Crugen med stora öppna gräsytor och stora popplar*



*Arbogaån med omgivande kulturlandskap*



*Fina parker i stadskärnan, här Kryddträdgården vid Pastorsexpeditionen.*

*Foto Arboga kommun*



*Nära till varierad naturmark, här Siverlingska hagarna*

### 3.3 Sammanställning av kvaliteter och brister

Vid inventeringar har framkommit både kvaliteter och brister i stadens parker och naturområden.

#### Kvaliteter

Den historiska stadskärnan utgör i sig ett attraktivt uterum.

Det är korta avstånd och nära ut i naturen från nästan alla bostadsområden. Välbevarade, attraktiva kulturlandskap i direkt anslutning till staden och den medeltida stadskärnan.

Ett sammanhängande gång- och cykelvägnät och trafikseparerade korsningar gör det lätt och trafiksäkert att cykla och promenera inom Arboga stad.

Idrott och motion är väl tillgodosett med flera idrottsplatser och motionsspår.

Blomsterrika småparker i stadskärnan inbjuder till vistelse och det finns många lekparker runt om i staden varav flera nu rustas upp.

Stadsbild och vyer framförallt kring den medeltida staden och ån har stora upplevelsevärden. Siktstråk och utblickar från andra stadsdelar mot stadskärnan och kyrkorna är också viktiga för upplevelse av identitet och sammanhang.

Stadsbilden längs gator som är trädplanterade eller omges av parker med stora träd t.ex. Lundborgsplanaden, Kungsörsvägen och den nyplanterade Centrumleden bidrar till stadens skönhet.

Kalkberg, äldre gårdsmiljöer och gammal skog erbjuder spännande och artrika rekreativmiljöer nära staden (se även Del 2).



**Brister**

Staden omges av stora vägar som utgör barriärer mot omgivande landskap. Det saknas tydliga gröna stråk ut i landskapet och tydliga entréer in mot Arboga stad.

Alla större vägar och gator har karaktär av trafikled vilket splittrar stadsbilden och ger onödigt breda gaturum. Industriområden, trafikleder, järnvägen och Arbogaån utgör barriärer mellan olika delar av staden.

Arboga stad har mycket parkmark men många grönytor har få upplevelsevärden trots relativt intensiv skötselnivå.

Otrivsam miljö, trångt och dålig belysning bidrar till otrygghet kring gångportar under kvällar och nätter.

Öppet, blåsigt och kallt längs många gång- och cykelstråk norr om järnvägen.

Framkomlighet och miljö längs Arbogaån har brister, framförallt österut men även västerut. Det saknas en sammanhängande längre strandpromenad längs ån.

Tydliga riktlinjer för skötsel av naturmark inom och i anslutning till staden saknas. Natur- och kulturvärden riskerar att gå förlorade p.g.a. bristande skötsel.

Hundrastgårdar saknas och behovet behöver ses över.



*Kalt och blåsigt längs gång- och cykelstråk*



*Flera parkmiljöer saknar rumslighet och variation*



*Miljön kring gångportar kan upplevas otrygg*



*Igenväxning*



*Arboga sett från öster*

### 3.4 Mål och riktlinjer för grönstrukturen i Arboga stad

De gröna miljöerna har stor betydelse för vår fysiska och psykiska hälsa. Vi blir friskare, starkare, ökar kreativitet och minskar stress genom att röra oss och koppla av i natur- och parkområden.

Arboga stad ska erbjuda en god livsmiljö med ett rikt utbud av attraktiva gröna miljöer. Stadens kulturhistoria och naturvärden ska lyftas fram inom grönstrukturen men här ska också finnas moderna parker och plats för olika aktiviteter och evenemang. Övergripande mål för hela kommunen beskrivs i Del 2.

#### **Grön strategi för Arboga stad:**

- Det ska även i framtiden vara nära till parker och ut i naturen
- Det ska finnas tydliga och välfungerande rekreativa samband längs Arbogaån och mot odlingslandskapet
- Artrikedom och biologisk mångfald i staden och kringliggande naturområden ska bevaras och helst öka
- Alla större trafikleder in mot stadskärnan ska vara trädplanterade
- Några större parker ska utvecklas med en mångfald av värden och upplevelser
- Miljön längs grönstråk och i parker ska vara välvårdad och trygg



### **Parken ska vara en mötesplats och ett vardagsrum**

Parkerna lockar till promenader, motion eller till att rasta hunden. Parken är en arena för olika aktiviteter som bollspel, undervisning, fest och lek. Andra vill sitta i lugn och ro, se på blommor och lyssna på fågelsång. I Arboga stad ska finnas parker som kan uppskattas och användas av alla.

### **Park och natur ska attrahera barn och ungdomar**

Naturmark har visat sig vara den bästa lekplatsen för mindre barn. Här finns den variation och mångfald som inspirerar. Bra parker för alla åldrar är mycket viktigt. Både yngre barn och ungdomar ska kunna hitta platser i parken. För ungdomar gäller både platser där man syns och träffar andra och platser där man kan dra sig undan.

Genom planmässiga reinvesteringar ska lekplatsernas utrustning bytas ut när den inte uppfyller säkerhets- eller funktionskraven.

Tillgänglighet för funktionshindrade ska särskilt beaktas.

### **Parker och grönområden i Arboga stad ska vara välskötta och trygga**

Man känner sig mer otrygg i en skräpig miljö. Det är därför av största vikt att satsa resurser på skötsel av parker och stadsnära natur. Grässlätter, slyröjning, ogräsrensning, underhåll av parkmöbler och utrustning samt städning och klottersanering måste ske kontinuerligt.



*Medeltidsveckan samlar inte bara Arbogabor*



*Naturen är den bästa lekplatsen Foto Arboga kommun*

### 3.5 Sammanfattning av utvecklings- och åtgärdsförslag

Inom Arboga stad finns värdefulla rekreativa miljöer men här finns också ett stort antal platser som behöver upprustas eller på något sätt förbättras.

Ett antal parker och parkstråk behöver förbättras avseende rumslighet, vindskydd, skönhet m.m. I kap 3.2 beskrivs stadens naturområden och parker, och här anges också översiktligt förslag till åtgärder för respektive park.

#### **Arbogaåns attraktivitet utnyttjas genom att två å-promenader med olika karaktär utvecklas**

Å-promenaderna ökar tillgängligheten till ån för Arbogaborna och kan bli en ny attraktion för turister, ett komplement till medeltidsstaden.

1. Å-promenad med stadskaraktär.
2. Å-promenad västerut mot Älholmen och Jädersbruk där forsar, natur- och kulturlandskap utgör attraktionen. Endast mindre åtgärder krävs.

Å-stråken skulle behöva förses med vägvisningsskyltar, bänkar vid fina utsiktsplatser och inom den stadsmässiga delen utvecklas med bryggor, ljussättning, konstnärlig utsmyckning, planteringar m.m.

#### **Större parkupprustning**

För att stärka parkkvalitet och attraktivitet i Arboga stad behövs åtgärder i framförallt tre större parker och ett parkstråk.

1. Ladubacksgårderna med Crugen
2. Carl Bergmans park
3. Strandparken
4. Parkstråket väster om Skandiatgatan



*Å-promenad med natur- och kulturmiljöer utvecklas västerut*



*Å-promenad i stadens centrala delar utvecklas med stadskaraktär*

#### **Översyn av övriga parker inom respektive stadsdel**

En mer detaljerad översyn behöver göras inom respektive stadsdel och ett detaljerade åtgärdsförslag som underlag för budgetering och prioritering tas fram.

#### **Stadens entréer**

Stadens entréer behöver förskönas och tydligare annonsera stadens identitet både som modern stad och som medeltidsstad.





*Rondell i korsningen Fellingsbroleden, Sättraleden och Skandiagatan*



*Försköna stadens entréer men utifrån landskapet och Arboga stads karaktär*

Enkla åtgärder med förankring i omgivande landskap och Arboga stads särart förordas. Två prioriterade platser: Vid Sättramotet vid E18/E20 och rondellen vid E20, länsväg 572 och Östra Broleden.

#### **Allégator istället för trafikleder**

Trädplantering längs trafikleder fortsätter. Prioriterade gator: Stureleden, Skandiagatan med kompletteringar och reoveringar samt Köpingvägen, länsväg 572 och eventuellt Herrgårdsgatan.

#### **Ängar, gläntor och lundar istället för stora ödsliga gräsfält**

Kompletteringsplantering med kulturlandskapets växtlighet och ändrade skötselrutiner inom delar av Ladubacksgårderna, parken vid Kokillvägen m.fl. ger vackrare och mer artrika landskapsparker längs stadens gång- och cykelvägar.

#### **Skötselplaner för naturparker**

Inventering, åtgärdsförslag och skötselplaner tas fram för:

- Kakuberget
- Naturkulle i Östra Bergsparken
- Tippen och Koberg
- Törnberget
- Ekbacken



*Förenklad skötsel inom vissa områden kan ge möjlighet till fler blomsterplantering även inom parker utanför stadskärnan*



### Bevarande och skydd av särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer behöver diskuteras och förslag tas fram

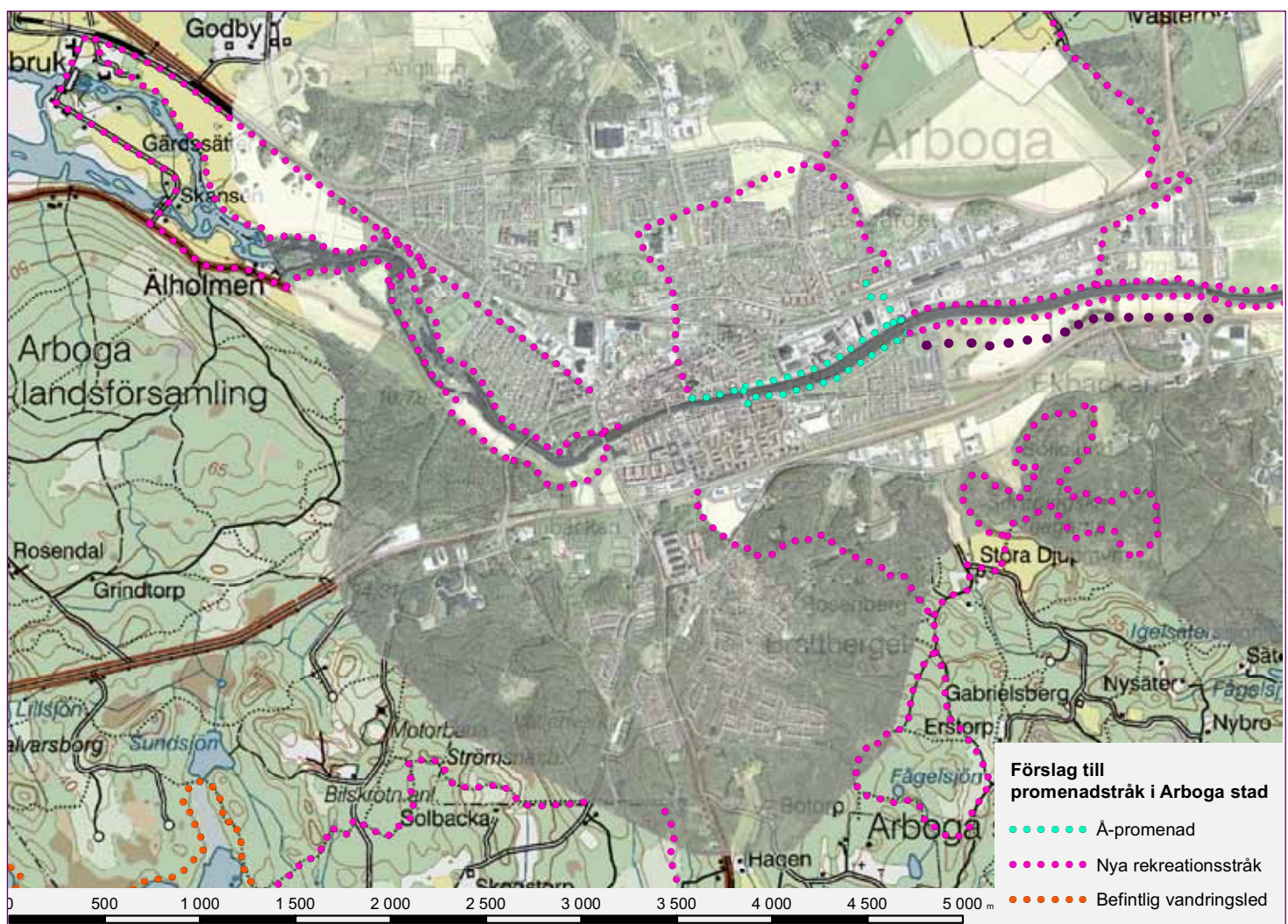
- Norra skogen
- Brattberget – Strömsnäs – Silverlingska hagar-na
- Å-landskapet västerut kring Älholmen mot Jädersbruk
- Stråket Kakuberget - Östra Bergsparken -Tippen - Koberg

se även Del 2 sid. 56-58.

### Förbättra och förtydliga gång- och cykelstråk

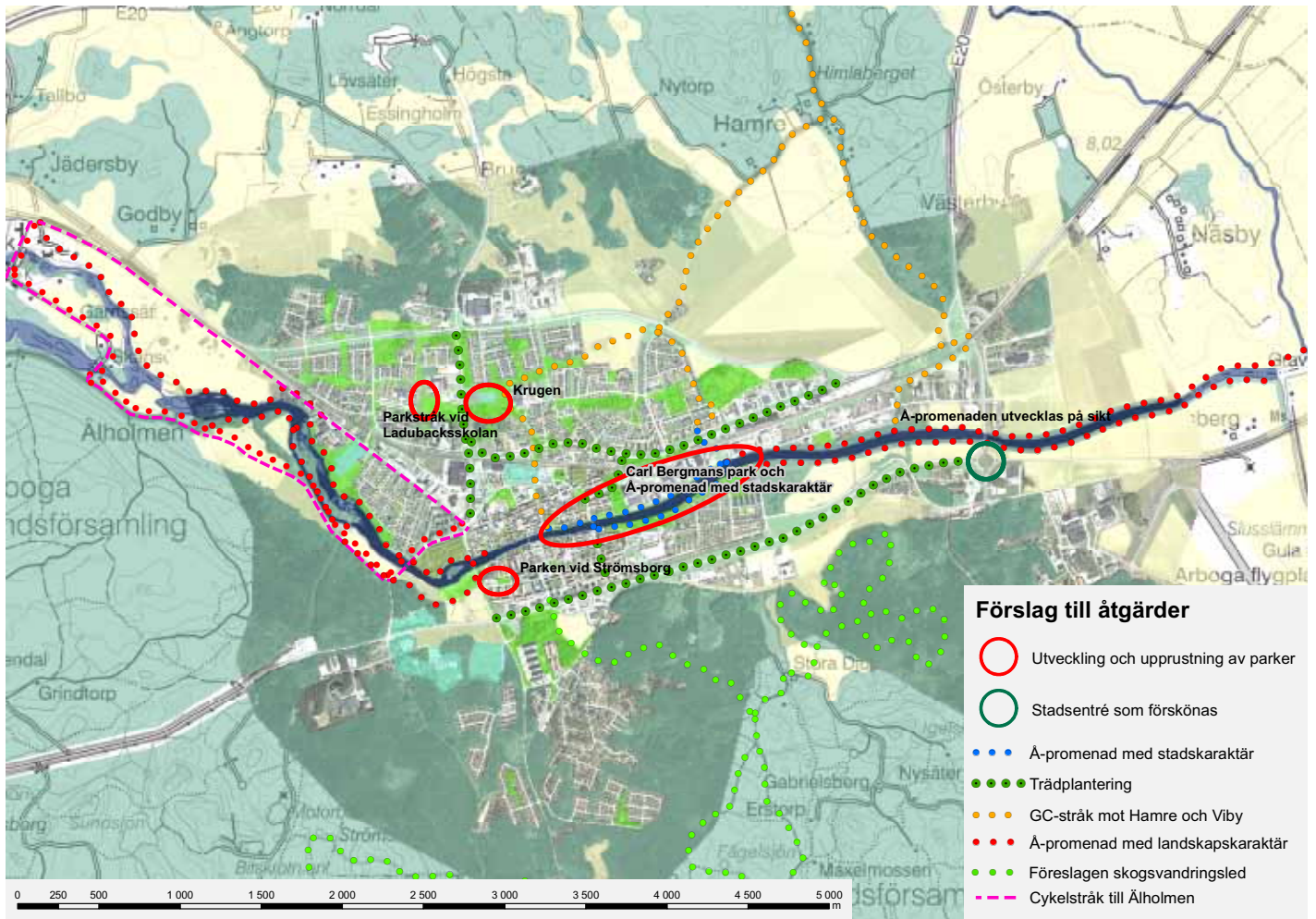
- Genomgång av gång- och cykelstråk – åtgärdsförslag
- Ett program för vägvisningsskyltar tas fram
- Översyn av stråken mellan norr och stadskärnan kring Stureskolan, Olof Ahllöfs park och vid Sturevallen-resecenter
- Bättre samband och ökad trygghet mellan Stureparken och Carl Bergmans park
- Rekreativstråk Hamre - Viby - Tveta - Tingsbacken utvecklas längs befintliga vägar och via beträddor längs åkerdiken tillbaks till Arboga

se även förslag till rekreativa stråk i Del 2 sid. 63.



Förslag till utveckling av nya rekreativstråk och leder kring Arboga stad





Förslag till åtgärder inom Arboga stads grönstruktur





## DEL 4 PARKPROGRAM FÖR GÖTLUNDA OCH MEDÅKER

### 4.1 Götlunda

#### 4.1.1 Beskrivning

Götlunda är ett villasamhälle med ca 75 hushåll. Länsväg 572 avgränsar samhället i söder. Götlunda ligger ca 12 km väster om Arboga stad. I samhället finns bl.a. äldreboende, skola, förskola, bibliotek, bensinmack och bilhandel.

#### Värdfulla natur-och kulturmiljöer

##### *Götlunda kyrkoreservat*

Reservatet bildades 1999. Marken ägs av Västerås Stift och stiftet har för närvarande 15 kyrkoreservat varav Götlunda Kyrkoreservat är störst med ca 20 ha.

Området utgörs av ängs- och hagmarker med ett rikt växt och djurliv. I öster ligger den igenväxta Hastasjön på ca 10 ha.

Området betas av nötkreatur. I anslutning till reservatet finns i väster ca 11 ha blandskog och i öster ligger En restaurering av markerna pågår. Målsättningen är att öppna landskapet så att den redan rika faunan och floran får en chans att överleva. Genom inventeringar har påvisats en stor biologisk mångfald. Ca 270 olika växtarter har hittats och 159 olika fågelarter har observerats sedan 1991. Trana och häger är regelbundna gäster och ibland gästas området både av havsörn och kungsörn. Totalt har 18 olika rovfågelsarter observerats. Området besöks även av däggdjur t.ex. älg, rådjur, kronhjort, lodjur m.fl. Lärare och elever arbetar med reservatet som också används för undervisning, utflykter och lek.

År 1997 restaurerades ett igenvuxet tuvkärr till en 0,3 ha stor damm som ligger i anslutning till grillplatsen i den norra delen av reservatet. Dammen präglas av stor artrikedom av vatteninsekter och vattenlevande växter.

Parkering finns vid Erikssons maskiner som ligger i anslutning till OK Q8 bensinmack vid länsvägen. Därifrån kan man vandra söderut på den befintliga traktorvägen ca 200 m. Vid anslagstavlan kan man sedan välja stigar som leder in i området.



*Götlunda kyrka*



*Götlunda kyrkoreservat är också ett Natura 2000-område*



Område inom kyrkoreservatet som iordningställt av skolan

### *Färtallen*

Den s.k. Färtallen, se bild sid 16, fredades som naturminne 1928 i samband med vägbygget mellan Örebro och Arboga. Några vetenskapliga undersökningar över hur gammal Färtallen är har inte gjorts men flera experter bedömer den vara mellan 400-450 år. Färtallen har enligt sägnen fått sitt namn efter det att blixten slagit ner och dödat en hel skock får som sökt skydd för regnet under dess vida krona.

### *Kulturbbyggnader, fornlämningar*

Kring Götlundabygden finns många fornminnen och historiska miljöer av värde. Kyrkan i Götlunda är uppförd i barockens stilideal och invigdes 1747. I anslutning till kyrkan ligger ett sockenmagasinet från 1760. Tre runstenar och ett antal gravar finns längs de gamla vägarna.

### **Användning - förskolor och skolor**

Den enkätundersökning som genomfördes i grönplanarbetet visar att skolklasser i Götlunda använder närliggande grönområden relativt mycket. Götlunda kyrkoreservat ("Hastaängen") används för picknick, naturstudier och kojbyggen (mindre

barn), Götvallen för idrott och skolans närområden för lek. I skolidrotten används också det 3 km långa motionsspåret. Årskurs 4-9 i Götlunda använder sig av pedagogiskt intressanta naturiormåden i större utsträckning än kommunen i övrigt.

### **Grönområden**

#### *Grannskapspark*

Park med lekplats finns väster om Götlunda kyrka.

#### *Närskog*

På åsen norr om Götlunda finns ett lättframkomligt närströvområde med utsikt över landskapet. Här finns också ett 3 km långt elbelyst motionsspår.

#### *Större strövområde*

Boende i Götlunda har nära till mycket fina rekreationsområden för vandring och cykelturer. Skogsområdet söder om Götlunda sträcker sig söderut till Hjälmarslandskapet vid Lunger och Furuskallen. Det är bara 5 km till Hjälmaren. Vid Lungarns udde finns möjlighet till bad, fiske, båtturer. Ädelövsskogar längs Hjälmareständena samt hagmarkerna vid Furuskallen kulturlandskap nyttjas för promenader, vandring, cykelturer m.m.

### **Idrott**

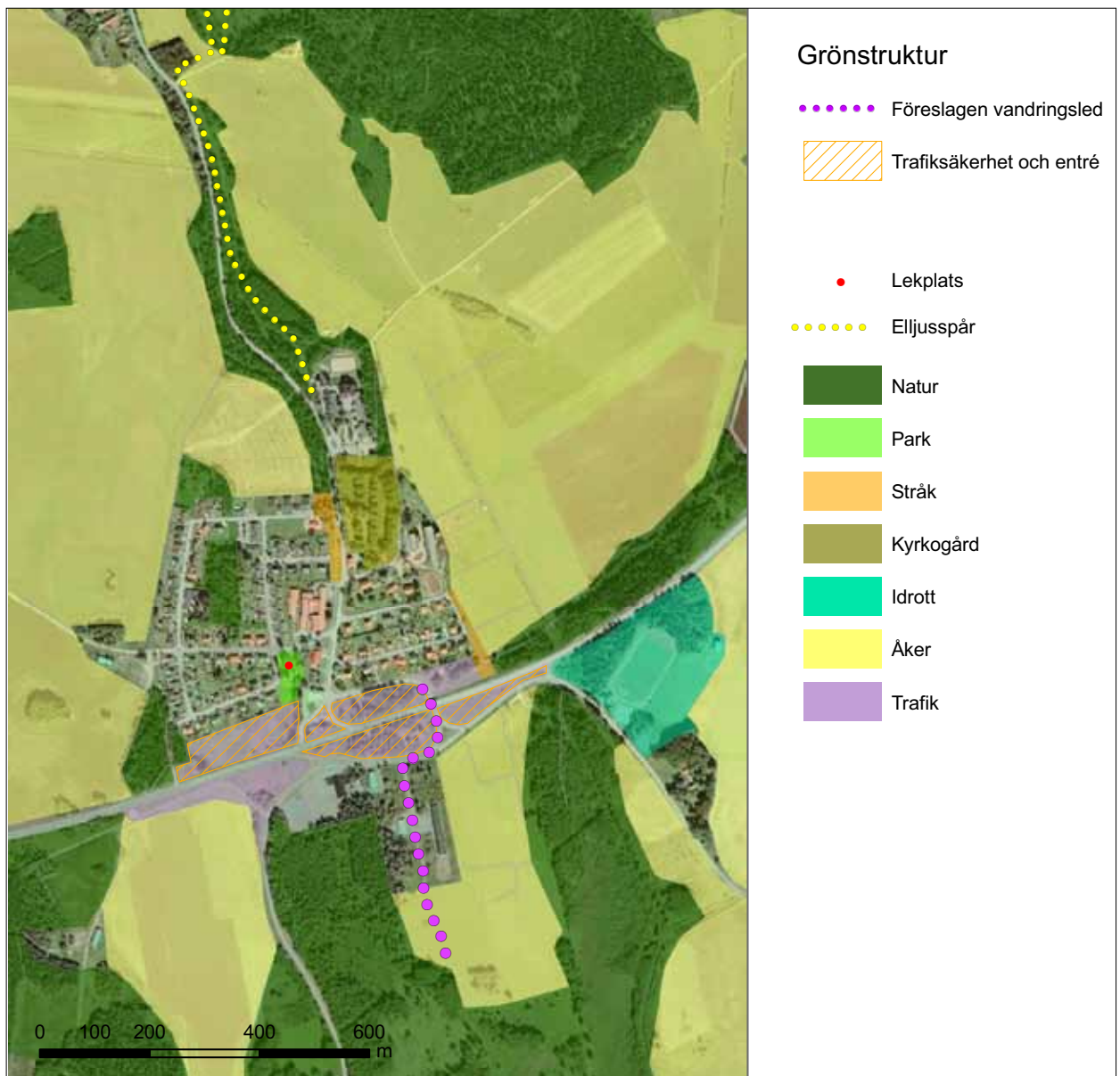
#### *Götvallen*

Götvallen är en av Götlundas viktigaste samlingspunkter och idrottsintresset är stort inte minst bland barn och ungdom.

### **Skyddsområden trafikmiljö**

Längs länsväg 572 finns idag överstora trafikytor. Ett brett område utmed vägen utgörs av impediment. Vägen har fortfarande mycket tung trafik.





#### 4.1.2 Kvaliteter och värden

- nära och lätt att komma ut i skogar och naturområden
- Götvallen
- elljusspår
- landskapsvård vid Hastasjön - används i skolundervisning

#### 4.1.3 Brister och hot

- gång- och cykelväg till Götvallen och till Arboga stad saknas
- ödsliga trafikytor vid entrén från väg 572

#### 4.1.4 Förslag till åtgärder

- översyn av miljö längs väg 572
- översyn av trafiksäkerhet och belysning, åtgärder anpassade till den småskaliga kulturmiljön och kulturlandskapet

### 4.2 Medåker

#### 4.2.1 Beskrivning

Liksom Götlunda är Medåker ett litet samhälle med småhus. Medåker ligger i ett småskaligt omväxlande landskap med skog och odlingsmarker. Genom Medåker rinner Bejbybäcken.

I Medåker finns bland annat skola, förskola, bibliotek och kyrka.

#### Värdefulla natur- och kulturmiljöer

##### *Kulturlandskap*

Kring Medåker finns ett mycket välbevarat och värdefullt kulturlandskap där Medåkers kyrka utgör det tydligaste landmärket. Medåkers kyrka dateras till 1200-talets mitt. År 1652 tillkom det höga tornet med sin slanka spira. Små grusvägar och välbevarad bebyggelse ligger på höjder i landskapet bl.a. vid Berga - Norskoga, Garlinge och Smedby. Se även Kulturlandskapet i Del 2.

##### *Naturvärden*

Bejbybäcken har på flera sträckor ett naturligt lopp och utpekade naturvärden. Kring Medåker finns både naturbetesmarker och ädellövområden av värde för biologisk mångfald och som också bidrar till attraktiva rekreativmiljöer.

#### Användning - förskolor och skolor

Av enkätsvar från Medåker framgår att skolgården, närområden till skola och förskola samt Parkuddens idrottsplats används för lek, raster och i undervisningen.

#### Grönområden

##### *Grannskapspark*

Parkmarken utgörs av ett stråk utmed Bejbybäcken och en liten park inne i tätorten.

##### *Närskog*

Norr om Parkuddens IP finns ett fint skogsområde med hållmark och blandskog. Här finns också ett utsiktsberg.

##### *Större strövområden*

Större skogsområden sträcker sig norrut mot Flakmossen och Västlandasjön och i söderut mot Dal.



Medåkers kyrka

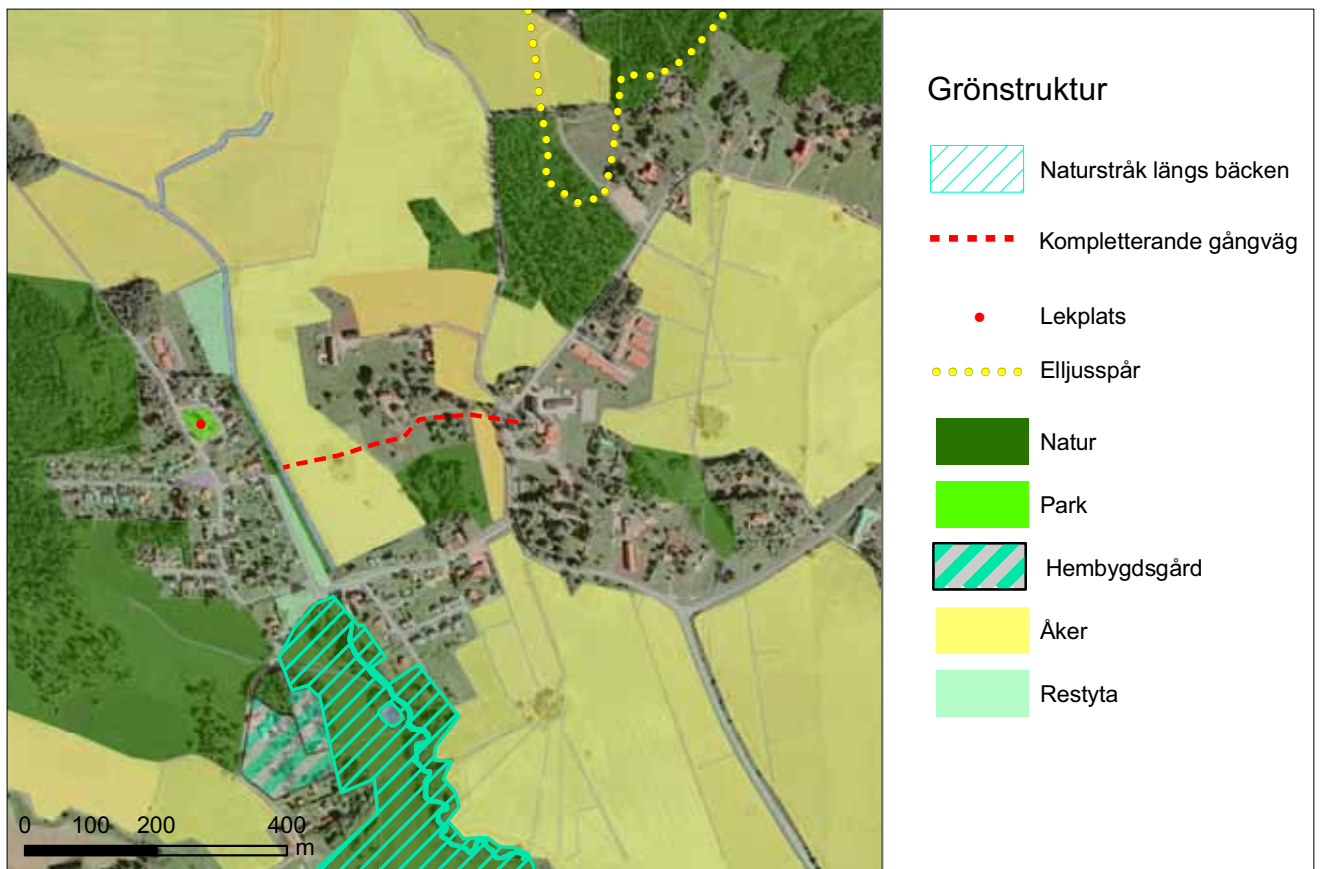


Utsiktsberg



Abrahamsgården i Berga by, museum och bygdegård





### Idrottsplats

Parkudden IP ligger norr om kyrkan och här finns även ett motionspår.

Hembygdsgården - Abrahamsgården ligger vackert i anslutning till Bejbybäcken. Gården är museum och här ordnas midsommarfester, Medåkers marknad m.m.

### 4.2.2 Kvaliteter och värden

- nära och lätt att komma ut i skogar och fria naturområden
- vackra kulturlandskap
- ett flertal fina cykelbara vägar i anslutning till tätorten
- Parkuddens IP
- skidspår/elljusspår, etc.

### 4.2.3 Brister och hot

- farlig trafikmiljö för oskyddade trafikanter
- cykelväg längs väg 574 saknas

### 4.2.4 Förslag till åtgärder

- komplettera gång- och cykelvägnätet i Kyrk-kroken
- översyn av trafiksäkerhet och belysning, åtgärder anpassas till den småskaliga kulturmiljön- och kulturlandskapet
- en ny gång- och cykelväg anläggs mellan norra Medåker och kyrka/skola
- Bejbybäcken återställs till naturlig status och stråket längs bäcken utvecklas till ett enkelt naturstråk ut från tätorten





## REFERENSER

Förslag till översiktsplan 1990 Antagandehandling

Ängar- och betesmarker i Västmanlands län, inventering, Länsstyrelsen i Västmanlands län 2002-2004

Naturvårdsplan för Västmanlands län 1991

Kulturminnesvårdsprogram för Arboga kommun 1987

Program för bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturvärden 1991, Länsstyrelsen i Västmanlands län

Ekologiskt känsliga områden m.m. i Arboga kommun, Lars Löfgren. Naturskyddsföreningen Arboga meddelande 1989:1

Intressanta naturområden och naturreservat i Arboga kommun, Muntligt Niklas Ingerstedt

Ortsanalys för Arboga, Ramböll 2007

Landskapets upplevelsevärden, Boverket 2007

Upplevelsevärden i Stockholmsregionens gröna kilar 2004

Trädplan för Abogas centrala delar, 2001

## BILAGA 1 - NATUR

### NATURA 2000-område

#### Dal

Bevarandeplan finns ännu inte. Värdet består av / indikeras av förekomst av platt spretmossa (Herzogiella turfacea). Det är en mossart som växer på murken ved och därför hotas av bristen på död ved i det rationella skogsbruket. De flesta lokalerna finns i Västmanlands län. Den gynnas av att tidvis översvämmas och förekommer därför i sumpskogar. Biotopskyddsområde.

#### Kalkugnsberget

Se nedan under naturreservat. I bevarandeplanen understryks att hällebräcka missgynnas av att gallringar inte utförs i skogen enligt vid den tidpunkten gällande skötselplan och att skötselplanen därför behövde revideras. Detta arbete har därefter påbörjats.

#### Nyby

Området utgörs av en av gödsling opåverkad liten betesmark. Bevarandeplanen är av generell karaktär och föreskriver fortsatt hävd och undvikande av påverkan genom gödsling eller fodring av betesdjuren.

#### Najfallet

Najfallet, betesmarken strax söder om Götlunda är s.k. kyrkoreservat. Bevarandeplanen tar upp ökning av betestrycket, återskapande av utdikad liten sjö. Därutöver är den generell. Åtgärder i linje med bevarandeplanen bedrivs, delvis i ideell regi.

#### Liten sumpskog, Brattberget

(ca 1 ha) Bevarandeplan finns ännu inte. Värdet består av / indikeras av förekomst av platt spretmossa (Herzogiella turfacea). Jfr ovan under Dal. Biotopskyddsområde.

#### Sjölunda, sumpskog

(1,6 ha) Bevarandeplan finns ännu inte. Värdet består av / indikeras av förekomst av platt spretmossa (Herzogiella turfacea). Jfr ovan under Dal.

#### Södra Hammaren

Ädellövskog, se nedan under naturreservat. Bevarandeplan finns ännu inte.

### Naturreservat

#### Notholmen och Hengrundet

De små holmarna som ligger i Hjälmarens strax utanför Hästnäset är avsatta för att ge möjlighet att studera en ostörd vegetationsutveckling på några av de öar som bildades efter Hjälmarens sänkning i slutet på 1800-talet. Reservaten saknar värde för allmänhetens rekreation då de har tillträdesförbud.

#### Kalkugnsberget

Huvudsyftet med reservatet är att bevara den unika tallskogen, som växer på kalkgrund. Övriga delar av den kalkpräglade floran är också av största intresse. Förekomst av kalk i berggrunden eller i jordlagret skapar mycket speciella förutsättningar för framför allt floran. På Kalkugnsberget finns bevarat ett av det svenska fastlandets främsta exempel på den sällsynta och hotade vegetationstypen som kallas "tallskog av kalkört-typ". Detta tack vare att kalkstenen inte har brutits i någon nämnvärd utsträckning och att skogen på berget inte har huggits särskilt mycket. På bergets krön öppnar sig ängar med en artrik flora; skogsknipprot, tibast och backskafing, den senare i massförekomst. En växtart som uppmärksammas i ett europeiskt perspektiv är hällebräcka. Den förekommer tämligen rikligt på reservatets kalkhällar och kalkklippor. I just denna miljö har också en rik mossflora utvecklats med t.ex. kalksprötmossa.

#### Södra Hammaren

Södra Hammarens naturreservat ligger på en moränholme vid Hjälmarens strand. Den nyttjades förr som löväng, men är numera helt igenvuxen



med lövskog. Syftet med skyddet var ursprungligen att bevara lövängen, men genom att den hävd som skapat lövängen förbjöds i oförstånd, utvecklades området istället till lövskog, med andra men lika höga värden.

Området fridlystes som ”naturminnesmärke” redan år 1920.

I allt väsentligt har Södra Hammaren fått utvecklas fritt allt sedan den ursprungliga fridlysningen. Södra Hammaren slogs som äng och uppstickande stenar försvårade slåttern. Därför samlades stenen ihop till högar, så kallade odlingsrösen, som finns här och var i området. Området är idag bevuxet med ett slutet lövskogsbestånd återfinns några spridda, vidkroniga ekar, lindar och lönnar, vars ålder kan uppskattas till minst 200 år. Dessa vittnar om att miljön förr var avsevärt ljusare. I övrigt är beståndet till större delen överslutet av lind, ek, lönn, asp, björk och ask.. På marken ligger flera gamla lövträd. Floran är rik både medavseende på kärlväxter och mossor, lavar och svamp. Områdets hyser också en rik insektsfauna.

#### **Gökriksuddens naturreservat**

Naturreservatet Gökriksudden utgörs av ett ädelövdominerat skogsområde vid norra Hjälmarestranden. Skogen består på högre belägna delar av slutna och lundartade ädellövskog med bland annat ek, alm och lind samt blandskog med framförallt ek, björk, gran och hassel. På de gamla sjösänkningensmarkerna finns blandskog med stort lövinslag, även ädellöv, och lövsumpskog med framförallt björk, al och asp. Strandskogarna har tydlig naturskogskaraktär. Inom området breder mer eller mindre grunda vassområden ut sig och binder samman det stora skogsområdet i norra delen med skogsholmar utanför vassbältena. Området har i äldre tid nyttjats för slätter och delar har också betats i modern tid, på en av holmarna så sent som på 1970-talet. Betet har bidragit till en mer öppen miljö med luckor i trädskiktet och grövre, vidkroniga träd. Den rika vårfloran visar varje år områ-

det i all sin prakt. Området kännetecknas också av döda torra ekar, högstubbar av asp och björk samt grova, liggande trädstammar. Bäverns framfart och isens slitage bidrar till att det finns mycket död ved, främst i strandskogen.

### **Nyckelbiotoper**

De 118 nyckelbiotoperna i Arboga kommun fördelar sig på olika typer enligt nedanstående tabell:

<b>Huvudsaklig biotop</b>	<b>Antal</b>
Alsumpskog	17
Aspskog	10
Barrskog	15
Bergbrant	4
Betad hagmark	4
Blandsumpskog	13
Grova ädellövträd	9
Lövnaturskog	3
Lövrik barrnaturskog	2
Lövrika skogsbyn	2
Lövskogslund	25
Lövsumpskog	9
Naturlig skogsbäck	1
Rasbrant	1
Sekundär lövnaturskog	1
Tallsumpskog	1
Ädellövskog	1

Förutom de objekt som omfattas av det generella skyddet finns 16 utpekade biotopskyddsområden i Arboga kommun:

<b>Biotoptyp</b>	<b>Antal</b>
Alkärr	7
Strand- eller svämskogar	1
Äldre bestånd av lövträd	1
Äldre naturskogsartade skogar	6
Örtrika sumpskogar	1

## Områden utöver redan skyddade som långsiktigt bör bevaras

### Hällebräckans lokaler

Hällebräckan är en hotad art och större delen av hällebräckans världspopulation finns i Sverige. Det är enastående att hysa en sådan art i en stad såsom Arboga gör. Lokalerna bör skyddas och aktiva åtgärder för ett gynnande av arten integreras i skötseln.

### Ädellövskogsmiljöer och sjösänkningsskogar vid Hjälmarens

I den regionala skogstrategin för skydd av värdefulla skogar pekats Hjälmarens strandskogar ut som en s.k. värde-trakt. Med värde-trakt avses ett landskapsavsnitt med särskilt höga ekologiska bevarandevärden. Huvudelen av dessa skogar ligger i Arboga kommun. I skogstrategin konstateras att värdekärnorna i detta område har en mycket hög prioritet i länet då en mycket liten del av värdena har ett skydd. Sjösänkningskogarna innehåller en mosaik av olika vegetationstyper. Alsumpskog på flacka låglänta markerna, andra klubbalsbestånd som övergång på landvinningsmarken (fuktig fastmark) och ädellövskogsdominerade vegetations-typerna på tidigare fastmark eller uppstickande moränholmar. Värde-t av dessa skogar ligger i den totala omfattningen av lövträdsrika skogar i en vattennära miljö. Såväl fågel- som insektslivet är rikt med exklusiva exempel som bivråk och bålge-tingkortvinge. Flera hotade arter har viktiga fästen här, t.ex. mindre hackspett samt arter ur släktena hättmossor (*Orthotrichum* sp.) och *Ulot* (*Ulot* sp.). Ädellövskogarna hyser relik fauna från varmare perioder.

För att bevara värdena krävs dels att de relativt små värdekärnorna skyddas och dels att lövrikedomen i mellanliggande områden bevaras som spridningsvägar.

### Kuggenäs

Betad hagmark med bl.a. daggekåpor. Ädellövskog och alkärr med intressant flora. Rik fågelfauna.

### Foren

Lövskog på öar, fågelliv. Ingår i riksintresset Valen.

### Bälgöarna

Rik häckfågelfauna med bl.a. hägerkoloni och intressant flora. Ingår i riksintresset Valen.

### Stora Rävsvik

Lövsumpskog med intressant flora. Karakteristiskt i området är markvegetationen som är kalkpräglad och av örtrik typ, delvis med stort inslag av arter som skärmstarr, trolldruva, och långsvingel. I bottenkiktet är näringskrävande arter som vågig praktmossa, kranshakmossa, stor tujamossa och hasselsprötmossa vanliga inslag.

### Locknäs

Ädellövvegetation och strandflora. Rikt insekts- och fågelliv.

### Hamrarna

Ädellövskogen norr om befintligt naturreservat har liknande värden som detta.



## BILAGA 2 KARTBILAGA

**Landskapskaraktär**

**Vegetation**

**Naturvård**

**Ängs- och betesmarker**

**Kulturvärden**

**Attraktioner**

**Utredningsområden förstärkt skydd**

**Ädellöv och betesmarker**

**Förslag till utveckling av rekreativa stråk**

